

Briuselis, 2019 05 29
COM(2019) 260 final

**KOMISIJOS KOMUNIKATAS EUROPOS PARLAMENTUI, TARYBAI, EUROPOS
EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ KOMITETUI IR REGIONŲ
KOMITETUI**

2019 m. komunikatas dėl ES plėtros politikos

{SWD(2019) 215 final} - {SWD(2019) 216 final} - {SWD(2019) 217 final} -
{SWD(2019) 218 final} - {SWD(2019) 219 final} - {SWD(2019) 220 final}

I. ĮVADAS

2015 m. lapkričio mėn. Europos Komisija pateikė **vidutinio laikotarpio ES plėtros politikos strategiją**¹, apimančią šios Komisijos kadencijos laiką. Šiame komunikate apžvelgiama iki 2019 m. vasario mėn. pabaigos įgyvendinant plėtros politiką padaryta pažanga. Taip pat aptariami dideli iššūkiai, su kuriais susiduria potencialios valstybės narės.

Vakarų Balkanai

2018 m. vasario mėn. Europos Komisijos **Vakarų Balkanų strategija**² suteikė svarbų postūmį šio regiono integracijai į Europą. Joje dar kartą patvirtinta Vakarų Balkanų regiono kaip neatsiejamos ES dalies ateitis. Strategijoje pakartota, kad tvirtais nustatytais kriterijais pagrįstos ES narystės perspektyva atitinka pačios Sąjungos politinius, saugumo ir ekonominius interesus. Joje patvirtinta, kad regionas padarė didelę pažangą tiek vykdydamas reformas, tiek šalindamas karo ir konfliktų padarinius. Tačiau tam, kad šalys tenkintų visas narystės sąlygas ir sustiprintų savo demokratiją, reikia atlikti didesnes, visapusiškesnes ir įtikinamesnes reformas svarbiausiose srityse, visų pirma tokiose kaip teisinė valstybė, įskaitant kovą su korupcija ir organizuotu nusikalstamumu, ekonomikos reformos ir konkurencingumas, regioninis bendradarbiavimas ir susitaikymas. Komisija paragino iš esmės sustiprinti ES politinę, techninę ir finansinę paramą regionui, be kita ko, įgyvendinant šešias pavyzdines strategijos iniciatyvas, finansuojamas 2014–2020 m. laikotarpiui skirtomis 11,7 mlrd. EUR dydžio pasirengimo narystei lėšomis. Siekdama sustiprinti politikos skatinamąjį pobūdį, Komisija taip pat nurodė, kad, jei bus užtikrinta būtina politinė valia, įvykdytos tikros ilgalaikės reformos ir rasti galutiniai ginčų su kaimynais sprendimai, dabartinės stojimo derybų pirmūnės galbūt galėtų būti pasirengusios narystei maždaug 2025 m.

2018 m. gegužės mėn. Sofijoje vykusiame **ES ir Vakarų Balkanų šalių aukščiausiojo lygio susitikime** ES vadovai dar kartą patvirtino, kad vienareikšmiškai remia Vakarų Balkanų europinę perspektyvą, o Vakarų Balkanų šalys partnerės dar kartą įsipareigojo įgyvendinti šį savo tvirtą strateginį pasirinkimą. ES vadovai susitarė dėl Sofijos deklaracijos ir Sofijos prioritetų darbotvarkės³, kurioje pateikiamos naujos priemonės, skirtos tvirčiau bendradarbiauti su regionu tokiose svarbiose srityse kaip saugumas, teisinė valstybė ir migracija.

Praėjusiais metais ES vadovai taip pat davė **aiškų signalą** atskiroms Vakarų Balkanų šalims. Atsižvelgdama į 2018 m. Komisijos rekomendacijas pradėti stojimo derybas su Šiaurės Makedonijos Respublika ir Albanijos Respublika, birželio mėn. Taryba sutiko palankiai įvertinti padarytą pažangą ir sudaryti sąlygas 2019 m. birželio mėn. su abiem šalimis pradėti stojimo derybas. Dėl Kosovo* Komisija pranešė, kad įvykdyti visi leidimo keliauti į Šengeno erdvę be vizų kriterijai, o Europos Parlamentas per pirmąjį svarstymą 2019 m. kovo mėn. pritarė Komisijos pasiūlymui liberalizuoti vizų režimą.

Tai, kad praėjusiais metais ES aktyviau įsipareigojo spręsti regiono klausimus, jau davė konkrečių ir reikšmingų **rezultatų**. Šiaurės Makedonija ne tik tęsė ryžtingą reformų darbotvarkę, bet ir pasiekė istorinį susitarimą su Graikija, taip išspręsdama 27 metus trukusį ginčą dėl pavadinimo. Be to, šalis sudarė dvišalį susitarimą su Bulgarija, taip visam regionui parodydama pavyzdį, kaip galima stiprinti gerus kaimyninius santykius, ir patvirtindama

¹ [COM\(2018\) 450 final](#)

² „Įtikinama plėtros perspektyva ir didesnis ES įsipareigojimas Vakarų Balkanų šalims“, [COM\(2018\) 65 final](#).

³ https://www.consilium.europa.eu/media/34776/sofia-declaration_en.pdf

* Šis pavadinimas nekeičia pozicijų dėl statuso ir atitinka JT ST rezoliuciją 1244/1999 bei Tarptautinio Teisingumo Teismo nuomonę dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos.

europinės perspektyvos patrauklumą. Albanija taip pat tęsia visapusiškas reformas, visų pirma iš esmės pertvarko savo teisingumo sistemą, be kita ko, vykdo precedento neturintį teisėjų ir prokurorų pakartotinį vertinimą.

Ši sveikintina pažanga dabar reikalauja konkrečių ir greitų Sąjungos veiksmų. ES būtų labai naudinga pasinaudoti šiuo teigiamu postūmiu ir pasiekti ilgalaikių rezultatų visame regione. Sąjunga turi laikytis įsipareigojimų ir tinkamai įvertinti pasiektus laimėjimus. Jei pasiekta objektyvi pažanga nebūtų įvertinta kvietimu pereiti į kitą integracijos į Europą etapą, būtų padaryta žala ES patikimumui visame regione ir už jo ribų. Menka ES reakcija į istorinius regiono laimėjimus ir esmines reformas pakenktų stabilumui, labai atgrasytų nuo itin reikalingų tolesnių reformų ir paveiktų opių dvišalių klausimų sprendimą, kaip antai Belgrado ir Prištinos dialogą. Strategiškai tai tik padėtų ES geopolitiniams konkurentams peržengti Europos slenkstį.

Tačiau ne visos šalys pasinaudojo Vakarų Balkanų strategijos teikiamomis galimybėmis. Kai kurios nustojo daryti pažangą, ypač svarbiausiose teisinės valstybės ir pagrindinių teisių srityse. Net ir šalys, kurių pažanga stojimo procese buvo didžiausia, rizikuoja nepasiekti užsibrėžtų plataus užmojo tikslų, jei nepradės dėti gerokai daugiau pastangų, ypač pagrindinių reformų srityje. Visi regiono politiniai lyderiai privalo atsizvelgti į savo piliečių lūkesčius dėl reformų ir nepalikti jokių abejonių dėl savo strateginės krypties ir įsipareigojimo įstoti į ES. Stojimas į ES yra pamatinis, vertybinis pasirinkimas, kurį kiekviena šalis turi prisiiinti aktyviau.

Kartu su šiuo komunikatu Komisija priėmė savo Nuomonę dėl Bosnijos ir Hercegovinos paraiškos dėl narystės Europos Sąjungoje. Nuomonės išvada ir rekomendacija pateiktos šio komunikato priede.

Turkija

Turkija yra svarbi ES partnerė ir šalis kandidatė. Tęstas dialogas, be kita ko, ir aukščiausiu lygmeniu, ir bendradarbiauta svarbiausiose bendrų interesų srityse, be kita ko, veiksmingai bendradarbiauta migracijos srityje ir skirta didelė ES parama pabėgėliams. Tačiau Turkija toliau vis labiau tolo nuo Europos Sąjungos, visų pirma dėl didelio regreso teisinės valstybės ir pagrindinių teisių srityse ir įsigaliojusiomis konstitucinėmis pataisomis susilpninto veiksmingo stabdžių ir atsvarų principo taikymo politinėje sistemoje. Dėl šių priežasčių 2018 m. birželio mėn. Taryba vieningai atkreipė dėmesį į tai, kad Turkijos stojimo derybos iš esmės atsidūrė aklavietėje ir negali būti svarstomas jokių skyrių atidarymas ar uždarymas. Faktai, kuriais pagrįstas šis vertinimas, vis dar nepasikeitė.

Spartesnis nacionalinės politikos **suderinimas** su ES bendra užsienio ir saugumo politika, įskaitant dėl ribojamųjų priemonių, yra svarbi plėtros proceso dalis ir svarbus elementas siekiant patvirtinti, kad šalys visapusiškai laikosi principų, vertybių ir tikslų, kuriuos Sąjunga siekia propaguoti savo kaimynystėje ir už jos ribų. Albanija ir Juodkalnija nuosekliai laikėsi ES bendros užsienio ir saugumo politikos pozicijų.

II. 2015 M. PLĖTROS STRATEGIJOS ĮGYVENDINIMAS

Siekiant atitikti Kopenhagos ir Madrido narystės kriterijus, būtina aktyviau vykdyti pagrindines reformas. Pastangos šiose srityse yra nedalomos, viena kitą stiprinančios ir turi būti dedamos ryžtingiau ir prisiiinant aiškesnius politinius įsipareigojimus.

a) Demokratinų institucijų veikimas

Daugumoje šalių svarbiausias uždavinys tebėra tinkamai veikiančios **demokratinės institucijos**. Politinėje kultūroje turi būti įtvirtintas centrinis nacionalinių **parlamentų** vaidmuo. Dar neįtvirtintas konstruktyvus visų partijų dialogas. Opozicinės partijos, kurioms irgi tenka didelė atsakomybė formuojant savo šalių ateitį, turėtų turėti galimybę visapusiškai atlikti savo vaidmenį ir dalyvauti demokratinuose procesuose. Labai svarbu stiprinti parlamentinę atskaitomybę, vykdomosios valdžios priežiūrą ir demokratinę kontrolę.

Vakarų Balkanuose dar neužmegztas konstruktyvus visų politinių partijų **dialogas**, visų pirma parlamentuose. Susirūpinimą tebekelia neproduktyvūs parlamento boikotai, pavyzdžiui, Albanijoje, Juodkalnijoje ir Serbijoje. Padaugėjo reformų reikalaujančių piliečių protestų. Tokioje šalyse kaip Serbija galėtų būti naudojami tarpininkavimo ir dialogo mechanizmai, pvz., siūlomi Europos Parlamento. Vyriausybės turi užtikrinti, kad opozicija, remdamasi esama sistema, galėtų visapusiškai vykdyti savo funkcijas, o opozicija turi konstruktyviai dalyvauti demokratinuose procesuose.

Būtina dėti dideles pastangas sustiprinti **parlamentų priežiūros funkciją**. Šiaurės Makedonijos Parlamentas pagerino savo priežiūros gebėjimus, atkūrė stabdžių ir atsvarų sistemą ir 2018 m. gerokai – iki 20 proc. – sumažino **sutrumpintų parlamentinių procedūrų** taikymą. Tačiau šis reiškinys tebekelia susirūpinimą visame regione. Serbijoje šių procedūrų taikymas siekia 44 proc. – tokia valdančiosios koalicijos parlamentinė praktika pablogino teisėkūros srities diskusijas ir kontrolę. Juodkalnijoje iš visų partijų atstovų sudarytas laikinasis komitetas dėl tolesnės rinkimų ir kitų sričių teisės aktų reformos dar nesiėmė konkrečių veiksmų.

Rinkimai privalo būti laisvi ir sąžiningi ir turi būti tinkamai įgyvendintos rinkimų stebėjimo misijų rekomendacijos. Ilgalaikiai trūkumai turi būti pašalinti visame rinkimų cikle. Būtina atlikti esminę viešojo ir privačiojo sektorių politinių partijų finansavimo taisyklių reformą.

Naujoji po 2018 m. birželio mėn. rinkimų **Turkijoje** įsigaliojusi prezidentinė sistema gerokai **apribojo parlamento teisėkūros ir priežiūros funkcijas**. Nevyksta konstruktyvus parlamentinis dialogas, neveikia stabdžių ir atsvarų sistema. Neišspręsti parlamento narių imuniteto sistemos ilgalaikiai trūkumai. Aukščiausiosios rinkimų tarybos sprendimai pakartoti Stambulo mero rinkimus ir tam tikrose šalies pietryčiuose esančiose savivaldybėse merais skirti antrą vietą rinkimuose užėmusius kandidatus kelia rimtą susirūpinimą dėl rinkimų proceso teisėtumo ir vientisumo ir dėl institucijos nepriklausomumo nuo politinio spaudimo.

b) Teisinės valstybės principas ir saugumas

Teisinės valstybės principas yra esminis gerai veikiančios demokratijos bruožas. Jis grindžiamas laisvais ir sąžiningais rinkimais, gerai veikiančiu parlamentu, kuris turėtų galėti visapusiškai vykdyti savo pagrindines teisėkūros ir priežiūros funkcijas, ir valdžių padalijimo principu, kartu užtikrinant veikiančią stabdžių ir atsvarų sistemą.

Teisinės valstybės principas griežtai ir aiškiai įtvirtintas stojimo į ES procese. Tai esminis demokratinų pokyčių aspektas ir pagrindinis kriterijus, pagal kurį ES vertina plėtros šalių pažangą siekiant narystės. Vis dėlto patikima šios srities pažanga tebėra didelis iššūkis. Tai dažnai susiję su politinės valios stoka, institucijų priešinimusi pokyčiams ir vis blogėjančiomis pilietinės visuomenės veiklos sąlygomis. Iš dalies tai rodo, kad egzistuoja tam tikrų **valstybės užvaldymo elementų**. Todėl teisinės valstybės principas vis dar nėra tinkamai taikomas visiems valdžios lygmenims. Turkija nesiėmė jokių veiksmų, kad ištaisytų regresą teisinės valstybės srityje.

Teisinei valstybei būtina gerai veikianti, nepriklausoma ir sprendimus veiksmingai įgyvendinanti **teismų sistema**. Albanija padarė didelę pažangą toliau pagal tvarkaraštį vykdydama savo teismų sistemos reformą. Įsteigtomis naujomis teisinėmis institucijomis siekiama užtikrinti nepriklausomą teismų sistemos valdymą. Patikimumo tikrinimo procesas toliau davė konkrečių rezultatų: iš viso priimta per 140 sprendimų, visos prioritetinės bylos užbaigtos pirmosios instancijos teisme ir atleisti arba savanoriškai atsistatydino 88 įvertinti teisėjai. Tačiau visame Vakarų Balkanų regione vykdomoms reformoms toliau trukdo lėti teismų kultūros pokyčiai. Serbijoje dar nepriimti pakeitimai, kuriais Konstitucijos nuostatos dėl teismų sistemos būtų suderintos su Europos standartais. Turkijoje toliau darytas politinis spaudimas daugeliui teisėjų ir prokurorų, jie buvo priverstinai perkelti, taip toliau mažinant Turkijos teismų nepriklausomumą.

Vakarų Balkanuose ir Turkijoje toliau nustatoma plačiai paplitusios **korupcijos** atvejų. Kovos su aukšto ir vidutinio lygio korupcija sėkmė regione nevienoda. Nors kai kurios šalys, kaip antai Šiaurės Makedonija ir Albanija, padarė pažangą, daugumoje rezultatai menki ir toli gražu neatitinkantys narystės reikalavimų. Su aukšto lygio ir politine korupcija būtina kovoti aiškiau ir nuosekliau. Apčiuopiamų rezultatų kovojant su korupcija reikia ir tam, kad verslo aplinka būtų stabili ir skaidri ir sumažėtų reali grėsmė demokratinėms struktūroms. Korupcija tebėra ypač paplitusi **viešųjų pirkimų srityje**. Taikant patikimas plataus užmojo priemones reikia sustiprinti viso viešųjų pirkimų proceso kontrolės mechanizmus ir gerokai padidinti skaidrumą.

Vakarų Balkanuose ir Turkijoje labai rimta problema tebėra **organizuotas nusikalstamumas**. Per Turkiją ir Vakarų Balkanus eina svarbūs kontrabandos maršrutai. Šiose šalyse ir per jas ir toliau veikia galingi tarptautinio masto nusikaltėlių tinklai. Šalys padarė pažangą šalindamos tam tikrus šio reiškinio aspektus: 2018 m. pranešta apie svarbius areštus ir narkotikų konfiskavimo atvejus. Sustiprintas operatyvinis bendradarbiavimas, visų pirma su Albanija ir su ES agentūromis, padėjo pasiekti konkrečių rezultatų vietoje. Tačiau apskritai **galutinių apkaltinamųjų nuosprendžių** organizuoto nusikalstamumo bylose **rezultatai** dažniausiai tebėra prasti. Kai kuriose šalyse pastaraisiais metais priimti tik keli (ar nė vieno) galutiniai apkaltinamieji nuosprendžiai organizuoto nusikalstamumo ar pinigų plovimo bylose. Tokie prasti rezultatai rodo, kad baudžiamosios procedūros neveiksmingos, siunčia stiprų nebaudžiamumo signalą ir didina nusikaltėlių įsiskverbimo į politines ir ekonomines sistemas pavojų. Be to, šalims taip pat reikia gerokai padidinti **turto arešto ir konfiskavimo** mastą organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos bylose ir ryžtingiau kovoti su nusikalstamomis grupuotėmis.

Pastaraisiais metais Vakarų Balkanai ėmėsi svarbių žingsnių, kad modernizuotų **kovai su terorizmu** skirtą teisinę ir institucinę sistemą. Toliau gerėjo ir stiprėjo operatyvinis bendradarbiavimas su ES valstybėmis narėmis ir ES agentūromis. Visos Vakarų Balkanų šalys aktyviai dalyvauja įgyvendinant Vakarų Balkanų kovos su terorizmu iniciatyvą (WBCTi). Vis dėlto dauguma jų turi pradėti dėti daugiau pastangų, kad išspręstų grįžtančių užsienio kovotojų klausimą ir užkirstų kelią ekstremizmui ir radikalizacijai, be kita ko, kalėjimuose. Reikia sustiprinti internetinės stebėsenos ir reagavimo pajėgumus. Aktyvus finansinių srautų sekimas turėtų būti grindžiamas strategiškesniu požiūriu į kovą su pinigų plovimu ir su terorizmo finansavimu. Turkija turi peržiūrėti savo kovos su terorizmu teisės aktus. Nors Turkija turi teisėtą teisę kovoti su terorizmu, ji atsakinga už tai, kad tai būtų daroma laikantis teisinės valstybės principo, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių. Kovos su terorizmu priemonės turi būti proporcingos.

Būtina nedelsiant kuo **griežčiau ir patikimiau** įgyvendinti teisinės valstybės srities reformas. Tai svarbiausia sąlyga Vakarų Balkanų šalims siekiant integracijos į Europą pažangos; be kita

ko, Juodkalnijai ir Serbijai būtina įvykdyti tarpinius stojimo derybų kriterijus dėl teisinei valstybei skirtų 23 ir 24 skyrių.

Kai tarpiniai kriterijai bus įvykdyti, bus nustatyti derybų skyrių uždarymo kriterijai ir tai bus galimybė ES aiškiai nustatyti reikalavimus dėl teisinės valstybės, kuriuos besiderančios šalys galiausiai turės atitikti, kad pasirengtų ES narystei šioje itin svarbioje srityje. Juodkalnija gali būti pirmoji ši etapą pasiekianti besideranti šalis, jei pašalins trūkumus svarbiausiose žiniasklaidos laisvės, kovos su korupcija ir prekybos žmonėmis srityse.

Tarpiniais kriterijais teisinės valstybės srityje visų pirma siekiama užtikrinti, kad būtų sukurta atitinkamos šalies institucinė ir teisėkūros struktūra ir pasiekti pirmieji įgyvendinimo rezultatai. Kai ši sistema bus sukurta, Komisija ES valstybėms narėms pasiūlys uždarymo kriterijus. Šie kriterijai iš esmės būtų susieti su būtinybe pasiekti konkrečius rezultatus ir su tvirta, patikima ir tvaria įgyvendinimo pažanga.

c) Pagrindinės teisės

Pagrindinės teisės iš esmės įtvirtintos Vakarų Balkanų teisės aktuose. Tačiau būtina dėti daug pastangų siekiant paspartinti įgyvendinimą. Ataskaitiniu laikotarpiu toliau labai blogėjo padėtis pagrindinių žmogaus teisių srityje Turkijoje.

Vis didesnę susirūpinimą kelia prastėjanti su **saviraiškos laisve** ir žiniasklaidos nepriklausomumu susijusi padėtis. Ji labai pablogėjo **Turkijoje**, kur saviraiškos laisvė gerokai apribota ir kur vis dar įkalinta daugiau kaip 160 žurnalistų – tai vienas aukščiausių rodiklių pasaulyje.

Vakarų Balkanuose dėta labai mažai pastangų. Apskritai toliau tęstas fizinis ir žodinis bauginimas, o tyrimai ir baudžiamasis persekiojimas vykdyti lėtai. Visose regiono šalyse plačiai paplitę mėginimai paveikti visuomeninių transliuotojų nepriklausomumą, žiniasklaidos priemonių viešasis ir privatusis finansavimas neskaidrus, o reklamos rinka iškreipta. Žiniasklaidos verslo aplinkai taip pat būdingas dažnas politinis kišimasis ir neskaidri žiniasklaidos priemonių nuosavybė, o tai kenkia nepriklausomos žiniasklaidos tvarumui. ES toliau tvirtai remia vietos pilietinės visuomenės organizacijas, žmogaus teisių gynėjus, žurnalistus ir nepriklausomas žiniasklaidos priemones.

Visose Vakarų Balkanų šalyse ir Turkijoje reikia dėti daugiau pastangų siekiant veiksmingai kovoti su **vaiko teisių** pažeidimais. Vyriausybės taip pat turi spręsti **neįgaliųjų, mažumų** ir kitų pažeidžiamų grupių diskriminacijos problemą. Be to, reikia dėti daugiau pastangų siekiant užtikrinti **lyčių lygybę** ir užkirsti kelią moterų diskriminacijai ir smurtui prieš jas ir su tuo kovoti. Vakarų Balkanuose padaryta pažanga lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių ir interseksualių asmenų teisių srityje. Tačiau reikia dėti daug pastangų kovojant su diskriminacija, visų pirma neapykantą kurstančia kalba ir smurtu. **Romai** ir toliau patiria socialinę atskirtį, yra marginalizuojami ir diskriminuojami. Reikia toliau gerinti **kalinimo sąlygas**. Nors nepaprastoji padėtis Turkijoje atšaukta, dauguma jos metu nustatytų priemonių tebegalioja, įskaitant priemones, kuriomis ribojamos pagrindinės **procesinės teisės**, kaip antai teisė į gynybą ir teisė į veiksmingą teisinę gynybą.

d) Viešojo administravimo reforma

Viešojo administravimo reforma yra būtina siekiant pagerinti visų lygmenų valdymą. Tai apima administravimo kokybę ir atskaitomybę, valstybės tarnybos profesionalumą ir depolitizavimą, patikimą valstybės finansų valdymą ir kokybiškų paslaugų piliečiams ir įmonėms užtikrinimą. Šios srities pažanga Vakarų Balkanuose buvo nedidelė. Prezidento dekretais iš esmės pertvarkius viešojo administravimo ir valstybės tarnybos sistemą labai

pablogėjo Turkijos valstybės tarnybos padėtis ir tai paveikė politikos planavimą ir atskaitomybę.

Padaryta tam tikra pažanga gerinant **politikos planavimą**, tačiau būtina toliau dėti pastangas siekiant užtikrinti, kad centrinės valdžios institucijos vykdytų griežtą kokybės kontrolę. Dažnu atveju politika vis dar formuojama, teisės aktai rengiami ir viešosios investicijos planuojamos nedarant poveikio vertinimo ir nevykdant tarpinstitucinių ir viešų konsultacijų. Reikia įdėti daug pastangų, kad **viešieji pirkimai** būtų skaidrūs ir veiksmingi. Siekiant sumažinti neekonomišką išteklių naudojimą, sukčiavimą ir korupciją, teisės aktus reikia iš anksto suderinti su ES *acquis* ir sukurti veiksmingą valstybinę **vidaus kontrolės** sistemą.

Daugumoje šalių vis dar neužtikrintas valstybės tarnybos **profesionalumas** ir jos **depolitizavimas**. **Valstybės administracijos struktūra** turėtų būti užtikrintos veiksmingos atskaitomybės taisyklės. Dauguma šalių dėjo pastangas pagerinti piliečiams ir įmonėms teikiamas **paslaugas**, ypač e. paslaugas, tačiau reikalingas tolesnis įvairių iniciatyvų ir bendros viešojo administravimo reformos koordinavimas.

Reikia atsižvelgti į **regionų ir vietos valdžios institucijų** vaidmenį vykdamas teisės aktų derinimo su ES teisės aktais procesą ir ateityje taikant ES taisykles. Būtina rasti tinkamą centrinės, regioninės ir vietos valdžios pusiausvyrą, kuri labiausiai padėtų įgyvendinti reformas ir teikti paslaugas piliečiams.

e) **Migracija**

Pagrindiniai iššūkiai tiek ES, tiek Vakarų Balkanams ir Turkijai buvo **pabėgėlių krizė** ir **neteisėta migracija**. Toliau bendradarbiauta vykdamas bendrus veiksmus rytinės Viduržemio jūros regiono dalies ir Vakarų Balkanų migracijos maršruto srityje. Susirūpinimą tebekelia neteisėtas migrantų gabenimas ir prekyba žmonėmis. Šalys partnerės turėtų imtis tolesnių veiksmų, kad užtikrintų visišką savo teisės aktų suderinimą su ES vizų politika.

2016 m. kovo mėn. **ES ir Turkijos pareiškimo**⁴ vykdymas tebedavė konkrečių rezultatų mažinant neteisėtų ir pavojingų kelionių Egejo jūra skaičių ir gelbstint gyvybes. Neteisėto atvykimo atvejų užfiksuojama 97 proc. mažiau nei prieš pradėdant taikyti Pareiškimą, taip pat gerokai sumažėjo žuvusiųjų jūroje. Ataskaitiniu laikotarpiu intensyvesnių veiksmų ėmėsi Turkijos teisėsaugos institucijos.

Turkija toliau dėjo dideles pastangas **priimti daugiau kaip 3,6 mln. registruotų pabėgėlių iš Sirijos** ir apie 370 000 pabėgėlių iš kitų šalių. ES toliau padėjo šaliai spręsti šį uždavinį. Pabėgėlių ir priimančiųjų bendruomenių humanitariniai ir vystymosi poreikiai ir toliau tenkinami **ES pabėgėlių Turkijoje rėmimo priemonės**⁵ lėšomis – jos bendras biudžetas siekia 6 mlrd. EUR. Sudarytos visos sutartys dėl pirmosios 3 mlrd. EUR išmokos dalies. Rezultatai akivaizdūs ir labai veiksmingi: pagal Neatidėliotinos minimalios socialinės apsaugos sistemą šiuo metu maždaug 1,6 mln. pabėgėlių kas mėnesį gauna pervedimus grynaisiais pinigais, pirminės sveikatos priežiūros konsultacijos suteiktos penkiems milijonams asmenų ir finansinę paramą gavo daugiau kaip 494 000 mokyklų lankančių vaikų šeimų. Šiuo metu išmokama antroji 3 mlrd. EUR dydžio Priemonės dalis. Priemonė ir toliau yra pavyzdinis koordinavimo mechanizmas, užtikrinantis greitą, veiksmingą ir efektyvą ES pagalbos teikimą.

⁴ <https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/>

⁵ 2015 m. lapkričio 24 d. [Komisijos sprendimas C\(2015\) 9500](#) dėl Sąjungos ir valstybių narių veiksmų derinimo taikant koordinavimo mechanizmą – pabėgėlių Turkijoje rėmimo priemonę – su pakeitimais, padarytais Komisijos sprendimu C(2016) 855, 2016 2 10.

Vakarų Balkanuose toliau vykdytos ES koordinuojamos, nacionalinius veiksmus papildančios reagavimo priemonės, kuriomis ataskaitiniu laikotarpiu pavyko dar 35 proc. sumažinti neteisėtų atvykimų skaičių šiame maršrute (taigi 2017 m. prasidėjęs mažėjimas tęsiasi). Tačiau reikia dėti daugiau pastangų, kad šalys geriau valdytų migraciją, įskaitant pastangas geriau valdyti sienas ir sumažinti neteisėtą migraciją. 2018 m. į Bosniją ir Hercegoviną atvyko daugiau kaip 20 000 migrantų ir pabėgėlių. ES toliau remia šį regioną, stiprina partnerių gebėjimus valdyti migracijos srautus, nustatyti prieglobsčio procedūras ir grąžinimo mechanizmus ir keistis informacija. Užbaigtos derybos dėl susitarimų dėl statuso su penkiomis regiono šalimis. Šie susitarimai leis su ES išorės siena besiribojančiose teritorijose dislokuoti Europos sienų ir pakrančių apsaugos būrius, kuriems suteikti vykdomieji įgaliojimai ir kurie padės nacionalinėms sienos apsaugos tarnyboms. Įsigaliojo susitarimas su Albanija ir dislokuoti pirmieji sienos apsaugos pareigūnai. Vakarų Balkanų šalys turi dėti daugiau pastangų, kad išspręstų nepagrįstų prieglobsčio prašymų, kuriuos ES valstybėse narėse teikia regiono piliečiai, klausimą.

f) Ekonomika

Vakarų Balkanų ir Turkijos ekonomika vis dar turi **didelių problemų**, dėl kurių negali iki galo išnaudoti savo ekonominio potencialo. Nepaisant pastaraisiais metais užfiksuoto šiek tiek spartesnio augimo, darbo vietų kūrimo ir pajamų didėjimo, šalys vis dar atsilieka ekonomikos struktūrų reformos ir konkurencingumo gerinimo srityse. Nedarbo lygis vis dar aukštas, ypač jaunimo, yra didelė įgūdžių pasiūlos ir paklausos neatitiktis, vis dar paplitusi neoficiali ekonomika, verslo aplinka nepalanki, o inovacijų lygis žemas.

Turkijos ekonomikos padėtis toliau smarkiai **blogėjo**, todėl vis labiau nerimaujama dėl šalies rinkos ekonomikos veikimo. 2018 m. ekonominės sąlygos pablogėjo gerokai suprastėjus finansavimo galimybėms ir akivaizdžiai pasimatė per daugelį metų atsiradęs makroekonominis pažeidžiamumas. Dėl padidėjusio valstybės kišimosi į ekonomiką dar labiau **suprastėjo ekonomikos valdymas**. Turkija turi sustabdyti rinkos reformų regresą.

Vakarų Balkanuose investicijų klimatas iš esmės nepasikeitė ir jo pagrindiniai bruožai tebėra silpna teisinė valstybė, nepakankamai užtikrinama valstybės pagalbos kontrolė, įsitvirtinusi šešėlinė ekonomika, menkos galimybės gauti finansavimą ir prasta regionų integracija ir jungtys. Toliau jaučiama valstybės įtaka ekonomikai, be to, dėl silpno viešųjų finansų valdymo ir dažno reglamentavimo aplinkos ir mokesčių keitimo kyla didesnė korupcijos rizika. Labai svarbu atnaujinti infrastruktūrą, o investicijos turėtų būti skirstomos iš bendro projektų rezervo, nuosekliai laikantis su ES susitartų prioritetų. Sprendimai dėl didelių investicijų turėtų būti skaidrūs ir labai išsamiai patikrinti, kaip yra sujungiamumo projektų, finansuojamų pagal Vakarų Balkanų investicijų programą, atveju.

Viena iš būtinų sąlygų siekiant pakelti gyvenimo lygį yra Vakarų Balkanų regionų integracija. Sukūrus **regioninę ekonominę erdvę** (REE) didėja konkurencija ir sudaromos sąlygos masto ekonomijai ir našumui. Regioninė rinka paskatins regionų vidaus prekybą ir Vakarų Balkanai taps patrauklesne vieta investuoti. ES taisyklėmis ir standartais grindžiama rinkos integracija padės sukurti naujų vertės grandinių plėtros galimybių ir padidinti regiono patrauklumą tiesioginėms užsienio investicijoms, taip pat ir iš ES. Didesnis sujungiamumas transporto ir energetikos srityse paspartins regiono integraciją į Europos tinklus, sustiprins konkurencingas energijos rinkas ir padės plėtoti ekonominius koridorius regione. Sujungiamumo darbotvarkės įgyvendinimą parems ir sustiprins Transporto bendrijos sutartis, kurią jau ratifikavo visos šalys. Skaitmeninės erdvės ir labiau integruotų darbo rinkų kūrimas taip pat suteikia naujų galimybių regiono jaunimui.

2019 m. balandžio mėn. pasirašytas naujas regioninis tarptinklinio ryšio susitarimas bus labai naudingas regiono piliečiams ir įmonėms. Nuo 2019 m. liepos mėn. bus palaipsniui mažinami

tarptinklinio ryšio mokesčiai (duomenų perdavimo mažmeninė kaina sumažės 25 proc., o SMS – 33 proc.), o nuo 2021 m. liepos mėn. tarptinklinio ryšio mokesčiai bus panaikinti. Regiono judriojo ryšio abonentai, keliaudami po kitas Vakarų Balkanų šalis, galės naudotis visais savo šalyje teikiamų paslaugų paketo privalumais nepatirdami jokių papildomų išlaidų. Šiuo susitarimu taip pat suteikiama galimybė parengti Vakarų Balkanų ir ES tarptinklinio ryšio kainų mažinimo veiksmų planą, kaip nustatyta Vakarų Balkanų **skaitmeninėje darbotvarkėje**.

ES tebėra pati didžiausia Vakarų Balkanų šalių prekybos partnerė: jos importas siekia 73,5 proc., o eksportas – 80,6 proc. ES bendrovės yra didžiausios investuotojos regione (73 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų). Taigi jos yra pagrindinė išorinė ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo regione varomoji jėga. Būtina **didinti regiono atsparumą**, kad bet kokia užsienio lėšomis finansuojama ekonominė veikla visiškai atitiktų ES vertybes, normas ir standartus, visų pirma tokiose svarbiose srityse kaip teisinė valstybė, viešieji pirkimai, aplinka, energetika, infrastruktūra ir konkurencija. Vakarų Balkanuose auganti **Kinijos verslo ir investicijų veikla** gali būti naudinga regionui. Tačiau šiomis investicijomis labai dažnai nepaisoma socialinio, ekonominio ir finansinio tvarumo ir ES viešųjų pirkimų taisyklių, o tai gali lemti didelį įsiskolinimą ir strateginio turto bei išteklių kontrolės perleidimą. Tai reiškia, kad šalys partnerės turėtų iki galo laikytis su ES pasirašytų stabilizacijos ir asociacijos susitarimų turinio ir principų ir pirmenybę teikti stojimo proceso derybų atitinkamų skyrių reformoms. ES turėtų aktyviau padėti vykdyti šias reformas, be kita ko, į tai atsižvelgti būsimose derybose.

Geresnį Vakarų Balkanų ir Turkijos ekonomikos valdymą ES remia pagal **metinę ekonominių reformų programą**. Ji yra neatskiriama pasirengimo narystei ES dalis ir tapo pagrindine priemone formuojant ir įgyvendinant makroekonomikos ir struktūrines reformas, skirtas konkurencingumui didinti ir ekonomikos augimui bei darbo vietų kūrimui skatinti. Programa padeda stiprinti ilgalaikį tvarų ekonomikos augimą ir konvergenciją, padeda formuoti politiką ir daryti pažangą įgyvendinant ekonominius stojimo kriterijus. Kad pagerėtų nustatytų reformų įgyvendinimas, daugiau dėmesio reikia skirti atsakomybės didinimui.

Ekonominė plėtra ir didėjantis užimtumas labai svarbūs ir siekiant išspręsti demografinius Vakarų Balkanų iššūkius – didelę emigraciją ir mažą gimstamumą. Kol ekonomika ir demokratinis valdymas nesustiprės, šie reiškiniai neišnyks ir juos lydės susiję pavojai – visuotinis nusivylimas, ypač jaunimo, ir protų nutekėjimas.

g) Regioninis bendradarbiavimas ir geri kaimyniniai santykiai

ES plėtros politika turi ir toliau skatinti stabilumą. Todėl ES negali skatinti ir neskatin **dvišalių ginčų** ir nestabilumo, kurį jie gali sukelti. Regiono stabilumui sustiprinti reikalingus galutinius ir privalomus sprendimus būtina rasti ir įgyvendinti prieš šaliai įstojant į ES. Šiaurės Makedonijos ir Graikijos pasiektas istorinis susitarimas, kuriuo išspręstas 27 metus trukęs ginčas dėl pavadinimo, yra pavyzdys, kad susitaikymas regione ir už jo ribų įmanomas. Tačiau visuose Vakarų Balkanuose reikia skubiai imtis tolesnių ryžtingų ir įtikinamų veiksmų. Dėl abiejų pusių vykdomų provokacijų blogėja Prištinos ir Belgrado santykiai, akivaizdžiausiai dėl paskutinio įvykio – Kosovo sprendimo nustatyti 100 proc. muitus iš Serbijos ir Bosnijos ir Hercegovinos importuojamoms prekėms, taip pažeidžiant Vidurio Europos laisvosios prekybos susitarimą. Kosovas privalo kuo skubiau atšaukti šį sprendimą, ir abi pusės turi susilaikyti nuo tolesnių veiksmų, kurie galėtų būti palaikyti provokaciniais. Būtina skubiai daryti pažangą ES remiamame dialoge dėl visiško Serbijos ir Kosovo santykių normalizavimo, kuris turėtų būti užbaigtas sudarant ir įgyvendinant visapusišką teisiškai privalomą susitarimą dėl santykių normalizavimo.

Geri kaimyniniai santykiai ir regioninis bendradarbiavimas yra svarbiausi stabilizacijos ir asociacijos bei plėtros procesų elementai. Sofijos aukščiausiojo lygio susitikime atnaujintas įsipareigojimas stiprinti gerus kaimyninius santykius, regiono stabilumą ir bendradarbiavimą. Toliau palaikyti reguliarūs vyriausybių tarpusavio ryšiai ir techninis dialogas bei bendradarbiavimas dvišaliu ir regioniniu lygmenimis. Tačiau reikia dėti daugiau pastangų, ypač sudėtingiausiose srityse. Regioninis bendradarbiavimas turėtų būti stiprinamas visų pirma tokiose srityse kaip karo nusikaltimai, be kita ko, įgyvendinant susitaikymo iniciatyvas, pvz., įsteigiant Regioninę tiesos komisiją (RECOM). Be to, reikia dėti daugiau pastangų dingusių asmenų srityje, kur svarbus žingsnis į priekį yra bendro regioninio veiksmų plano priėmimas. Reikėtų vengti pareiškimų ar veiksmų, kurie galėtų pakenkti geriems kaimyniniams santykiams. ES nėra vietos nei nesantaiką kurstančiai retorikai, nei karo nusikaltėlių šlovinimui – nė iš vienos pusės.

Tęsiant **regioninį bendradarbiavimą** svarbus vaidmuo teko visų pirma pagal sutartą regioninės ekonominės erdvės veiksmų planą vykdomai ES sujungiamumo darbotvarkei: plėtoti transporto ir energetikos tinklai bei skaitmeninė darbotvarkė ir įgyvendinti Regioninio jaunimo bendradarbiavimo biuro lėšomis remiami jaunimo judumo projektai. Kultūrų dialogą aukštojo mokslo srityje ir tarp jaunų žmonių ir toliau skatino programa „Erasmus+“. Be to, stiprinti stabilizaciją ir bendradarbiavimą padėjo kitos regioninės iniciatyvos, kaip antai Pietryčių Europos šalių bendradarbiavimo procesas. Padaryta tam tikra pažanga įgyvendinant sujungiamumo projektus vietoje. Tačiau reikia toliau dėti dideles pastangas, kad būtų praktiškai vykdomos likusios regioniniais susitarimais prišimtios prievolės ir įsipareigojimai, be kita ko, įgyvendintos 2015 m. sutartos sujungiamumo reformos priemonės. Siekiant įgyvendinti sujungiamumo ir aplinkos apsaugos prioritetus regione visų pirma reikės stiprių ryšių su aplinkinėmis valstybėmis narėmis, be kita ko, įgyvendinant ES strategiją dėl Adrijos ir Jonijos jūrų regiono. Neturėtų būti trukdoma visų Vakarų Balkanų partnerių visapusiškam ir įtraukiam dalyvavimui regionų bendradarbiavimo iniciatyvose ir renginiuose. Apskritai regioninis bendradarbiavimas negali būti primestas iš išorės – jį turi aktyviau vykdyti pačios regiono šalys, prisiimdamos visą atsakomybę už pastangas siekti stabilumo, susitaikymo ir didesnių ekonominių galimybių.

Remdamosi 2019 m. vasario mėn. ministrų susitikime dėl perėjimo prie švarios energijos pasirašyta deklaracija Vakarų Balkanų šalys turi daug galimybių pradėti vykdyti regiono „**Žaliąją darbotvarkę**“ ir taip imti spręsti aplinkos klausimus – nuo atliekų šalinimo ir oro taršos iki platesnių, pvz., klimato kaitos. Tai ne tik būtų tiesiogiai naudinga jų piliečių sveikatai ir gerovei, bet ir padarytų regioną patrauklesnį investicijoms ir turizmui, be to, būtų pasinaudota didelėmis ekologiškai tvaraus augimo ir žiedinės ekonomikos teikiamomis galimybėmis.

Svarbu išsaugoti iki šiol **Jungtinių Tautų vadovaujamose derybose dėl Kipro** padarytą pažangą ir toliau siekti teisingo, visapusiško ir perspektyvaus susitarimo, įskaitant išorės aspektus. Labai svarbu, kad Turkija toliau laikytųsi įsipareigojimo ir konkrečiai prisidėtų vedant derybas dėl teisingo, visapusiško ir perspektyvaus Kipro klausimo sprendimo Jungtinėse Tautose. Turkija turi nedelsdama įvykdyti įsipareigojimą iki galo įgyvendinti ES ir Turkijos asociacijos susitarimo papildomą protokolą ir padaryti pažangą normalizuodama santykius su Kipro Respublika. Komisija ragina Turkiją vengti bet kokių grasinimų, nesutarimų ar veiksmų, kurie kenkia geriems kaimyniniams santykiams ir taikiam ginčų sprendimui. Komisija pabrėžia, kad turi būti gerbiamos visos ES valstybių narių suverenios teisės. Tai, be kita ko, teisė sudaryti dvišalius susitarimus, taip pat žvalgyti ir naudoti gamtos išteklius pagal ES *acquis* ir tarptautinę teisę, įskaitant JT jūrų teisės konvenciją.

h) Pasirengimo narystei finansinė parama pagal būsimą daugiametę finansinę programą

Komisijos pasiūlyme dėl **Pasirengimo narystei paramos priemonės (PNPP III)**⁶ pagal būsimą 2021–2027 m. daugiametę finansinę programą numatytas tvirtas politiniais tikslais pagrįstas požiūris, apimantis **strategiškesnį ir dinamiškesnį pagalbos teikimą**, o priemonė grindžiama pagrindiniais narystės reikalavimais. Siūloma PNPP III ES finansinę paramą toliau sutelks pagrindiniams prioritetams, taip dar labiau sustiprindama paramą reformoms ir padėdama partnerėms priartėti prie Sąjungos vertybių ir standartų. Naujoji PNPP III bus grindžiama veiklos efektyvumu – bus skatinamos pažangą darančios partnerės ir suderintu būdu užtikrinama, kad visos partnerės gautų sąžiningą paramos dalį, kuri joms padėtų vykdyti reformas.

Šiomet **Vakarų Balkanų investicijų programa (WBIF)** mini 10-ąsias metines. Ši sėkminga Komisijos vadovaujama bendradarbiavimo ir koordinavimo platforma suburia tarptautines ir nacionalines finansų įstaigas, taip pat dvišalius paramos teikėjus ir paramos gavėjus. Bėgant metams ji buvo naudinga rengiant ir finansuojant svarbius infrastruktūros projektus Vakarų Balkanuose, susijusius ne tik su sujungiamumu, bet ir su aplinka bei socialiniu sektoriumi. ES pasirengimui narystei skyrė 925 mln. EUR, kurie iki šiol padėjo užtikrinti 5,4 mlrd. EUR pasirašytų paskolų ir, kaip manoma, daugiau nei 18 mlrd. EUR investicijų. WBIF bus toliau strategiškai ir finansiškai plečiama, laikantis Vakarų Balkanų strategijos.

III. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Stojimo į ES procesas ir toliau grindžiamas nustatytais kriterijais, **teisingomis ir griežtomis sąlygomis ir nuopelnų** principu. Siekiant narystės ES būtina įgyvendinti sudėtingas reformas sudėtingoje aplinkoje; tai – tikslas, kurį galima pasiekti tik ilguoju laikotarpiu.

Remdamasi atlikta analize ir vertinimais, kurie pateikti į priedą įtrauktose konkrečių šalių santraukose, Komisija teikia tolesnes išvadas ir rekomendacijas.

I

1. Patikima plėtros politika – tai **geostrateginė investicija į taiką, stabilumą, saugumą ir ekonomikos augimą** visoje Europoje. Ji yra ir neatskiriama platesnės strategijos, kuria iki 2025 m. siekiama sustiprinti Sąjungą, dalis. ES ir jos partnerės, siekiančios tapti ES narėmis, turi ir bendrų galimybių, ir bendrų problemų, tokių kaip migracija, organizuotas nusikalstamumas ir terorizmas. Vienas iš **pagrindinių ES politinių prioritetų** ir toliau bus parengti susijusias šalis, kad jos atitiktų visus narystės reikalavimus.
2. **Turkija** tebėra svarbi Europos Sąjungos partnerė įvairiose bendrų interesų srityse. 2018 m. vasario mėn. Komisijos Vakarų Balkanų strategija buvo naujas postūmis regionui, į procesą aktyviau įtraukęs ES ir jos valstybes nares. Vis dėlto šią istorinę galimybę susijusios šalys išnaudoja nevienodai. **Albanija** ir **Šiaurės Makedonija** ja pasinaudojo ir įgyvendino reformas, visų pirma 2018 m. birželio mėn. Tarybos išvadose vienbalsiai nustatytose srityse. **Juodkalnija** ir **Serbija** turi imtis ryžtingesnių veiksmų ir dėti daugiau pastangų svarbiausiose srityse. **Bosnija ir Hercegovina** turi daug struktūrinių problemų. Komisijos nuomonėje dėl šalies paraiškos dėl narystės Europos Sąjungoje

⁶ Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl Pasirengimo narystei paramos priemonės (PNPP III), [COM\(2018\) 465 final](#).

pateiktas išsamus reformų planas, suteikiantis šaliai naują postūmį ES integracijos procese. **Kosovas** turėtų atnaujinti savo politines pastangas siekti integracijos į Europą pažangos.

3. Kad būtų daroma pažanga, šalys kandidatės turi kuo skubiau pasiekti **tikrų ir tvarių rezultatų pagrindinėse srityse** (laikydamosi principo, pagal kurį pirmiausia sprendžiami pagrindiniai klausimai), tokiose kaip teisinė valstybė, teisingumo reforma, kova su korupcija ir organizuotu nusikalstamumu, saugumas, pagrindinės teisės, demokratiškos institucijų veikimas ir viešojo administravimo reforma, taip pat ekonomikos vystymasis ir konkurencingumas. Vakarų Balkanų šalys taip pat turi nedelsdamos siekti pažangos susitaikymo, gerų kaimyninių santykių ir regioninio bendradarbiavimo srityse, vadovaudamosi Šiaurės Makedonijos ir Graikijos istorinio susitarimo pavyzdžiu.
4. ES jau seniai remia viso Vakarų Balkanų regiono europinę perspektyvą ir praėjusiais metais tai pakartojo. Kaip nurodyta Komisijos Vakarų Balkanų strategijoje, nė viena šalis šiuo metu neatitinka narystės kriterijų. Tam reikia ne vieno metų intensyvaus, sunkaus darbo ir rezultatų. Be to, prieš plėsdamasi Sąjunga turi sustiprėti ir sutvirtėti⁷. Vis dėlto **tvirta ir patikima visų šalių ES perspektyva** tebėra labai svarbi siekiant skatinti permainas ir susitaikymą, didinti eksporto stabilumą regione ir propaguoti ES vertybes, normas ir standartus. ES turi laikytis įsipareigojimų ir aiškiai bei teigiamai reaguoti į objektyvius, pagal ES nustatytas sąlygas šalių pasiektus rezultatus. Tai ne tik strateginė investicija į regiono ateitį, bet visų pirma pačios ES politinis ir ekonominis interesas.
5. ES tebėra pagrindinė išorinė ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo Vakarų Balkanuose varomoji jėga. Regiono sėkmei užtikrinti būtina, kad bet kokia jame vykdoma užsienio ekonominė veikla atitiktų ES vertybes, normas ir standartus, visų pirma tokiose srityse kaip teisinė valstybė, konkurencija, viešieji pirkimai, aplinka, energetika ir infrastruktūra. **Padidėjusi Kinijos verslo ir investicijų veikla** regione iš esmės gali būti naudinga. Tačiau šiomis investicijomis labai dažnai nepaisoma socialinio, ekonominio ir finansinio tvarumo. Todėl labai svarbu, kad šalys partnerės visapusiškai įgyvendintų stabilizacijos ir asociacijos susitarimų su ES esmę ir konkrečias nuostatas pirmiau minėtose srityse ir pirmenybę teiktų susijusioms stojimo proceso reformoms.

II

6. **Turkija** tebėra svarbi Europos Sąjungos partnerė bendrų interesų srityse, kaip antai migracijos ir kovos su terorizmu, energetikos, transporto ir prekybos. 2018 m. birželio mėn. Bendrųjų reikalų tarybos išvadose nurodyta, kad dėl dabartinių nekintančių aplinkybių Turkijos stojimo derybos iš esmės atsidūrė aklavietėje ir negali būti svarstomas jokių kitų skyrių atidarymas ar uždarymas. Faktai, kuriais pagrįstas šis vertinimas, vis dar nepasikeitė. Turkijos vyriausybės pakartotas įsipareigojimas siekti įstojimo į ES tikslo nebuvo patvirtintas atitinkamomis priemonėmis ir reformomis, taip pat neišsklaidytas didelis ES susirūpinimas dėl besitęsiančių neigiamų pokyčių teisinės valstybės, pagrindinių teisių ir teisminių institucijų srityse.

2018 m. liepos mėn. Turkijoje panaikinus nepaprastąją padėtį, į galiojančius teisės aktus įtraukta daug represinių priemonių. Naująja prezidentine sistema panaikinta prieš tai

⁷ Tuo tikslu, atsižvelgdama į Vieningosnės, stipresnės ir demokratiškesnės Sąjungos kūrimo planą, Komisija pasiūlė įvairių dabartinėmis Sutartimis grindžiamų iniciatyvų, kuriomis siekiama pagerinti demokratinę, institucinę ir politinę 2025 m. Sąjungos sistemą.

buvusi stabdžių ir atsvarų sistema. Dėl to dar labiau politizuotos viešojo administravimo ir teisminės institucijos.

2018 m. birželio mėn. prezidento ir parlamento rinkimuose ir 2019 m. kovo mėn. savivaldos rinkimuose rinkėjų aktyvumas buvo didelis. Nepaisant to, kad rinkimų dalyviai akivaizdžiai negalėjo konkuruoti vienodomis ir sąžiningomis sąlygomis, rinkėjai turėjo realią galimybę rinktis. Valdančioji partija turėjo matomą pranašumą, be kita ko, dėl didelio ją palaikančios valstybinės ir privačios žiniasklaidos dėmesio. Po savivaldos rinkimų Aukščiausioji rinkimų taryba paskelbė, kad keturi Turkijos pietryčiuose išrinkti merai ir savivaldybių tarybų nariai neatitinka reikalavimų eiti pareigas, nors jų kandidatūros buvo patvirtintos prieš rinkimus. Taip pat anuliuoti Stambulo mero rinkimų rezultatai ir suplanuoti nauji birželio 23 d. Aukščiausiosios rinkimų tarybos sprendimai pakartoti Stambulo mero rinkimus ir tam tikrose šalies pietryčiuose esančiose savivaldybėse merais skirti antrą vietą rinkimuose užėmusius kandidatus kelia rimtą susirūpinimą dėl rinkimų proceso teisėtumo ir vientisumo ir dėl institucijos nepriklausomumo nuo politinio spaudimo. Šie sprendimai taip pat prieštarauja svarbiausiam demokratinių rinkimų tikslui – užtikrinti, kad būtų atsižvelgiama į tautos valią.

Taip pat smarkiai pablogėjo padėtis tokiose srityse kaip saviraiškos laisvė, susirinkimų laisvė ir asociacijų laisvė. Turkija turi pagerinti veiksmingą pagrindinių teisių apsaugą ir priimti bei įgyvendinti visapusišką ir patikimą teismų sistemos reformą, kuri atkurtų jos nepriklausomumą.

Be to, toliau stipriai blogėjo Turkijos ekonomikos padėtis, tad vis labiau nerimaujama dėl šalies rinkos ekonomikos veikimo. Susidūrusios su dideliu spaudimu nacionalinei valiutai, Turkijos valdžios institucijos ėmėsi įvairių politinių veiksmų, kurie turėjo neigiamos įtakos rinkų veikimui. Imtasi teigiamų priemonių verslo aplinkai gerinti, tačiau investuotojus toliau atbaidė susirūpinimas dėl teisinės valstybės.

2016 m. kovo mėn. ES ir Turkijos pareiškimas ir toliau duoda rezultatų ir abi pusės yra įsipareigojusios jį įgyvendinti. Aktyvesnėmis Turkijos pastangomis sustiprinta neteisėto sienos kirtimo iš Turkijos į ES atvejų mažėjimo nuo Pareiškimo įsigaliojimo tendencija. Turkija toliau dėjo milžiniškas pastangas, kad suteiktų didelę humanitarinę pagalbą ir paramą daugiau kaip 3,6 mln. pabėgėlių iš Sirijos ir apie 370 000 pabėgėlių iš kitų šalių. Turkija ir ES toliau sėkmingai bendradarbiavo pagal Pabėgėlių Turkijoje rėmimo priemonę. Iki 2019 m. gegužės mėn. iš 6 mlrd. EUR ES sutelktos sumos pradėta įgyvendinti daugiau kaip 80 projektų.

Turkija palankiai įvertino atnaujintas JT pastangas konsultuotis su suinteresuotaisiais subjektais dėl galimo derybų Kipro klausimu atnaujinimo. Svarbu išsaugoti iki šiol JT vadovaujamose derybose dėl Kipro padarytą pažangą ir toliau siekti visapusiško, teisingo ir perspektyvaus susitarimo, įskaitant išorės aspektus. Bus labai svarbus nuolatinis Turkijos įsipareigojimas dalyvauti šiose derybose ir indėlis į jas.

Įtampą regione kėlė numatomas angliavandenilių išteklių žvalgyimas prie Kipro krantų, nes Turkija ėmėsi veiksmų ir skelbė pareiškimus, kuriais ginčijama Kipro Respublikos teisė eksploatuoti angliavandenilių išteklius jos išskirtinėje ekonominėje zonoje. 2019 m. gegužės mėn. Turkija į Kipro Respublikos išskirtinę ekonominę zoną nusiuntė grėžimo platformą ir karinius laivus ir taip dar labiau eskalavo padėtį. Komisija primena 2018 m. kovo mėn. Europos Vadovų Tarybos pareiškimą, kuriame griežtai pasmerkti Turkijos tęsiami neteisėti veiksmai rytiniame Viduržemio jūros regione ir Egėjo jūroje. Jame primenamas Turkijos įsipareigojimas laikytis tarptautinės teisės ir puoselėti gerus kaimyninius santykius, gerbti Kipro suverenias teises žvalgyti ir naudoti savo gamtos

išteklius vadovaujantis ES ir tarptautine teise. 2019 m. kovo mėn. ES paragino Turkiją susilaikyti nuo tokių neteisėtų veiksmų, į kuriuos ES atsakytų atitinkamai ir visapusiškai solidarizuodamasi su Kipru.

Turkija privalo skubiai įvykdyti įsipareigojimą visiškai ir nediskriminuojamai įgyvendinti ES ir Turkijos asociacijos susitarimo papildomą protokolą ir pašalinti visas laisvą prekių judėjimą ribojančias kliūtis, įskaitant tiesioginio transporto jungčių su Kipru apribojimus. Nepadaryta jokios pažangos siekiant normalizuoti dvišalius santykius su Kipro Respublika.

Tęstas operatyvinis bendradarbiavimas su Graikija migracijos srityje. Tačiau įtampa Egėjo jūroje ir rytiniame Viduržemio jūros regione sumažino regiono stabilumą ir saugumą. Turkija pakartotinai ir vis dažniau pažeidinėjo Graikijos ir Kipro teritorinių vandenių ir oro erdvių ribas. Pagerėjo dvišaliai santykiai su keliomis ES valstybėmis narėmis, visų pirma Austrija, Vokietija ir Nyderlandais.

7. 2018 m. **Juodkalnija** atidarė du papildomus derybų skyrius, taigi dabar iš viso atidaryti 32 skyriai, iš kurių trys preliminariai uždaryti. Bendras prioritetas ir kitas svarbus žingsnis – laikytis 23 ir 24 skyriuose nustatytų teisinės valstybės tarpinių kriterijų. Per daugiau nei penkerius darbo šioje srityje metus Juodkalnija daug nuveikė reformuodama savo teisinę ir institucinę šios srities sistemą ir daugumoje sričių pasiekė pradinių rezultatų. Kai tarpiniai kriterijai bus įvykdyti, bus nustatyti derybų skyrių uždarymo kriterijai ir tai bus galimybė ES aiškiai nustatyti teisinės valstybės reikalavimus, kuriuos Juodkalnija galiausiai turės atitikti, kad atitinkami skyriai būtų uždaryti. Tačiau Juodkalnija šį naują stojimo proceso etapą pasieks, kai pašalins trūkumus, visų pirma svarbiausiose žiniasklaidos laisvės, kovos su korupcija ir prekyba žmonėmis srityse. Bendrą stojimo derybų spartą nulems pažanga, susijusi su teisinės valstybės skyriais.

Juodkalnijos politinė arena vis dar poliarizuota, o opozicija nuo paskutinių 2016 m. rudens rinkimų iš esmės tęsė parlamentinį boikotą. 2019 m. pradžioje nuskambėję kaltinimai korupcija ir neteisėtu politinių partijų finansavimu paskatino taikius piliečių protestus. Atnaujinti politinius debatus parlamente yra visų politinių partijų atsakomybė. Konkrečių veiksmų dar nesiėmė visų partijų dialogu pagrįstas laikinasis parlamento komitetas dėl tolesnės rinkimų ir kitų sričių teisės aktų reformos. Padaryta didelė pažanga politikos planavimo, nuopelnais grindžiamo įdarbinimo ir valstybės administravimo organizavimo racionalizavimo srityje, bet sudėtinga problema tebėra viešųjų paslaugų depolitizavimas, be kita ko, vietos lygmeniu. Šalis sustiprino savo migracijos ir prieglobsčio teisinę sistemą. Jos ekonomika toliau sparčiai augo. Tačiau valstybės skolos lygis pasiekė naują rekordą. Privačiojo sektoriaus plėtrą ir toliau ribojo verslo aplinkos ir teismų sistemos trūkumai bei didelė neoficialios ekonomikos dalis, o tai rodo prastus pagrindinių valstybės institucijų, atsakingų už teisinės valstybės principo laikymąsi ir rinkos konkurenciją, įgyvendinimo pajėgumus.

8. Ataskaitiniu laikotarpiu **Serbija** pradėjo derybas dėl keturių skyrių, taigi dabar iš viso atidaryta 16 skyrių, iš kurių du preliminariai uždaryti. Esminiai aspektai, kurie ir toliau nulems bendrą stojimo derybų spartą, yra pažanga teisinės valstybės srityje ir santykių su Kosovu normalizavimas. Kad išlaikytų bendrą stojimo į ES derybų pusiausvyrą, Serbija turi gerokai paspartinti teisinės valstybės reformų tempą, visų pirma kiek tai susiję su teismų sistemos nepriklausomumu, kova su korupcija, žiniasklaidos laisve, karo nusikaltimų bylų nagrinėjimu šalyje ir kova su organizuotu nusikalstamumu.

Serbijos politinė arena vis labiau poliarizuota ir lieka vis mažiau erdvės skirtingoms politinėms nuomonėms. Reikia skubiai sukurti daugiau erdvės tikroms visų partijų diskusijoms, kad būtų pasiektas platus proeuropietiškas konsensusas, kuris būtinas šalies

integracijos į ES pažangai. 2019 m. kovo mėn. keletas opozicinių partijų pradėjo parlamento boikotą. Valdančiosios koalicijos parlamentinė praktika pablogino teisėkūros diskusijas ir kontrolę ir susilpnino parlamento vykdomą vykdomosios valdžios priežiūrą. Reaguojant į opozicinės partijos lyderio užpuolimą, 2018 m. gruodžio mėn. Belgrade prasidėjo savaitiniai antivyriausybinių protestai. Nors apskritai nepadaryta jokios pažangos saviraiškos laisvės srityje, nauja žiniasklaidos strategija parengta skaidriai ir įtraukiai. Dabar reikia ją skubiai priimti ir įgyvendinti, atsižvelgiant į rimtas šios srities problemas. Tam tikra pažanga padaryta paslaugų teikimo piliečiams srityje, tačiau reikia užtikrinti viešojo administravimo institucijų profesionalumą ir jas depolitizuoti. Labai svarbu, kad Serbija sugebėtų pritraukti ir išlaikyti kvalifikuotus administracijos darbuotojus, kurie sprendžia su ES susijusius klausimus. Šiuo metu vykdomu konstitucinės reformos procesu, pagrįstu vyriausybės remiamu 2018 m. spalio mėn. projektu, visų pirma siekiama sustiprinti Europos standartus atitinkančias teismų nepriklausomumo apsaugos priemones. Ekonominės reformos toliau davė rezultatų, ypač kalbant apie makroekonominį stabilizavimą. Kainų spaudimas išliko nedidelis, o darbo rinkos rezultatai pagerėjo. Tačiau svarbiausios viešojo administravimo, mokesčių tarnybos ir valstybinių įmonių struktūrinės reformos vykdytos lėtai. Privatųjų sektorių silpnina teisinės valstybės trūkumai ir sąžiningos konkurencijos užtikrinimo spragos. Serbija toliau labai prisidėjo prie mišrių migracijos srautų į ES valdymo.

Nepaisant to, kad Kosovas pradėjo taikyti muitus, Serbija toliau palaikė dialogą su Priština, vykdomą padedant ES. Serbija turi dėti daug daugiau pastangų ir padėti, visų pirma palaikydama tarptautinius santykius, sukurti palankią aplinką, kad būtų galima sudaryti teisiškai privalomą susitarimą su Kosovu. Toks susitarimas būtinas nedelsiant ir itin svarbus, kad tiek Serbija, tiek Kosovas galėtų siekti integracijos į Europą.

9. **Šiaurės Makedonija** padarė didelę pažangą siekdama strateginio integracijos į ES ir NATO tikslo. Šalis įrodė, kad yra pasiryžusi įgyvendinti ES reformų darbotvarkę, ir pasiekė apčiuopiamų ir ilgalaikių rezultatų, visų pirma dėl atitikties sąlygoms, nustatytoms 2018 m. birželio mėn. Tarybos išvadose dėl stojimo derybų pradžios. Ataskaitiniu laikotarpiu vyriausybė nuolat, o opozicija palaipsniui demonstravo politinę valią žengti į priekį ir, nepaisant politinių iššūkių, įvyko teigiamų mąstysenos pokyčių. Šių struktūrinių reformų tvarumas yra ilgalaikis procesas ir šalis privalo nuolat jį vykdyti. Su šiomis sritimis susiję teisės aktų pakeitimai daugiausia vykdyti įtraukiai ir skaidriai, įtraukiant opoziciją, pilietinę visuomenę ir tarptautinius partnerius. Pasiiekti pirmieji konkretūs rezultatai stiprinant teismų nepriklausomumą, vykdant tyrimus, baudžiamąjį persekiojimą ir priimant galutinius apkaltinamuosius nuosprendžius korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo bylose, taip pat ir aukšto lygio. Šios pastangos turi būti toliau nuosekliai ir skaidriai dedamos, kad būtų užtikrinta, jog teisminės institucijos veiktų profesionaliai ir nešališkai. Valstybinė korupcijos prevencijos komisija ėmėsi svarbių veiksmų, kad aktyviai kovotų su korupcija, prie kurios prisideda aukšto lygio pareigūnai visose politikos srityse. Kalbant apie žvalgybos ir saugumo tarnybas, bendradarbiauta su NATO ir strateginiais partneriais, kad būtų nustatytos apsaugos priemonės ir nepasikartotų didelės praeityje turėtos problemos. Dėtos pastangos gerinti viešojo administravimo profesionalumą, o Valstybinė korupcijos prevencijos komisija ėmėsi veiksmų dėl, kaip įtariama, politizuoto tarnautojų skyrimo. Apskritai šalyje atkurta stabdžių ir atsvarų sistema, sustiprinta demokratija ir teisinės valstybės principas. 2019 m. balandžio 21 d. ir gegužės 5 d. prezidento rinkimai vyko ramiai, taikiai ir skaidriai. Pasiiektu istoriniu susitarimu su Graikija užbaigtas ilgalaikis ginčas yra susitaikymo pavyzdys regionui ir visai Europai. Komisija tikisi, kad bus toliau įgyvendinama draugystės sutartis su Bulgarija. Po kelerių sąstingio metų atsinaujinęs ekonomikos augimas 2018 m. siekė

2,7 proc., nedarbas irgi toliau mažėjo, bet tebėra didelis. Vyriausybė patvirtino pajamų apmokestinimo ir pensijų reformas ir ėmėsi tolesnių priemonių, kad pagerintų viešųjų finansų valdymą ir padidintų skaidrumą. Tačiau dėl įgūdžių trūkumo, struktūrinių problemų verslo aplinkoje ir nepakankamų investicijų į infrastruktūrą mažėja vidaus įmonių konkurencingumas ir integracija į pasaulines vertės grandines.

Atsižvelgdama į padarytą didelę pažangą ir atitiktį 2018 m. birželio mėn. Tarybos vienbalsiai nustatytoms sąlygoms, Komisija rekomenduoja, kad Taryba dabar pradėtų stojimo derybas su Šiaurės Makedonija. Siekdama paremti šalies reformų proceso tęstinumą, Komisija derybų skyriams dėl teismų sistemos ir pagrindinių teisių bei teisingumo, laisvės ir saugumo taikys griežtesnį požiūrį.

10. **Albanija** toliau darė didelę pažangą ir demonstravo nuolatinį ryžtą toliau įgyvendinti ES darbotvarkę. Ji pasiekė apčiuopiamų ir ilgalaikių rezultatų vis dar poliarizuotoje politinėje aplinkoje, visų pirma dėl atitikties sąlygoms, nustatytoms 2018 m. birželio mėn. Tarybos išvadose dėl stojimo derybų pradžios. Opozicinės partijos, kurių narių dauguma 2019 m. vasario mėn. atsisakė parlamento narių mandatų, turėtų vėl konstruktyviai įsitraukti į demokratinių institucijų veiklą ir įsipareigoti siekti plataus Europos konsensuso. Toliau nuosekliai įgyvendinta teisingumo sistemos reforma, padaryta didelė bendra pažanga ir pakloti esminiai šio sektoriaus stiprinimo ir nepriklausomumo, nešališkumo, profesionalumo ir atskaitomybės didinimo pagrindai. Konkrečių rezultatų davė visų teisėjų ir prokurorų pakartotinis vertinimas (patikimumo patikrinimas). Taip pat tęsta teismų sistemos institucinė pertvarka. Įsteigtos naujos nepriklausomos teisminių institucijų savivaldos įstaigos, o tai paskatino įsteigti specializuotas kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija teismines ir tiriamąsias institucijas. Toliau ryžtingai kovota su korupcija ir organizuotu nusikalstamumu, įskaitant kovą su neteisėta prekyba narkotikais ir jų auginimu, ir tai padėjo pasiekti konkrečių rezultatų aktyviai vykdant tyrimus, baudžiamąjį persekiojimą ir priimant apkaltinamuosius nuosprendžius. Pastaraisiais metais Albanija nuolat įrodė esanti tvirtai įsipareigojusi kovoti su kanapių gamyba ir neteisėta prekyba jomis. Taip pat suintensyvėjo tarptautinis policijos bendradarbiavimas, ypač su ES valstybėmis narėmis, leidęs sėkmingai įvykdyti kelias didelio masto teisėsaugos operacijas ir suimti bei patraukti baudžiamojon atsakomybėn organizuotų nusikaltėlių tinklo vadovus. Ilgalaikis uždavinys tebėra užtikrinti nuoseklius aktyvių tyrimų, baudžiamojo persekiojimo ir apkaltinamųjų nuosprendžių, vykdomų kovojant su korupcija visais lygmenimis ir su organizuotu nusikalstamumu, rezultatus, todėl Albanija turi imtis tolesnių nuoseklių veiksmų, įskaitant operatyvinį bendradarbiavimą su ES valstybėmis narėmis.

Be to, tęsta viešojo administravimo reforma ir ja siekiama padidinti valstybės tarnautojų įdarbinimo procedūrų profesionalumą ir skaidrumą, pagerinti politikos formavimą stiprinant sektorių koordinavimo struktūras ir sukurti poveikio vertinimo reglamentavimo sistemą. Toliau imtasi priemonių siekiant sustiprinti veiksmingą žmogaus teisių, taip pat ir mažumoms priklausančių asmenų bei romų teisių, apsaugą ir pagerinti kovos su diskriminacija politiką. Ekonomika toliau augo – nuo 3,8 proc. 2017 m. iki 4,2 proc. 2018 m., nedarbas ir biudžeto deficitas irgi sumažėjo, bet išliko dideli. Nepakankamos gamybinės žinios, žemas išsilavinimo lygis ir menkas technologijų perdavimas trukdo ekonomikos konkurencingumui ir integracijai į tarptautines vertės grandines.

Atsižvelgdama į padarytą didelę pažangą ir atitiktį 2018 m. birželio mėn. Tarybos vienbalsiai nustatytoms sąlygoms, Komisija rekomenduoja, kad Taryba dabar pradėtų stojimo derybas su Albanija. Siekdama paremti šalies reformų proceso tęstinumą, Komisija derybų skyriams dėl teismų sistemos ir pagrindinių teisių bei teisingumo, laisvės

ir saugumo taikys griežtesnį požiūrį. Albanija turi toliau siekti konkrečių rezultatų kovodama su korupcija visais lygmenimis ir su organizuotu nusikalstamumu. Kad būtų išlaikyta ir įtvirtinta šalies padaryta pažanga, taip pat būtinas tvirtesnis nacionalinis konsensusas dėl svarbiausio ES prioriteto – įveikti dabartinę poliarizaciją ir parodyti politinę valią, nepaisant partinių skirtumų.

11. **Kosove** bendra politinė padėtis buvo sudėtinga. Pažanga, padaryta įgyvendinant tam tikras pagrindines su ES susijusias reformas, sumenkinta vyriausybės sprendimu nustatyti 100 proc. muitą iš Serbijos ir Bosnijos ir Hercegovinos importuojamoms prekėms; taip pažeisti VELPS ir Stabilizacijos ir asociacijos susitarimo (SAS) principai. Kosovas turėtų kuo skubiau atšaukti šią priemonę ir sutelkti dėmesį į tai, kaip įgyvendinti Stabilizacijos ir asociacijos susitarimą; tam būtinas tvirtas visų partijų sutarimas. Kosovas turėtų veiksmingai įgyvendinti neseniai priimtus teisės aktus teisinės valstybės ir viešojo administravimo srityse ir baigti įgyvendinti Europos reformų darbotvarkę. Reikia didelių pastangų, kad būtų užkirstas kelias politiniam kišimuisi į aukštesnio rango valstybės tarnautojų įdarbinimo procesą, ir dėti daugiau suderintų pastangų kovojant su korupcija ir organizuotu nusikalstamumu. Už karo nusikaltimus, korupciją ir (arba) organizuotus nusikaltimus nuteistų asmenų skyrimas į oficialias pareigas prieštarauja Europos vertybėms. Reikia ryžtingai kovoti su aukšto lygio korupcija ir organizuotu nusikalstamumu, be kita ko, šiaurinėje Kosovo dalyje. Padaryta tam tikra ekonominė pažanga tvaraus augimo ir tam tikrų verslo aplinkos aspektų gerinimo srityse. Tačiau reikėtų imtis priemonių veiklos ir užimtumo lygiui padidinti, taip pat užtikrinti, kad biudžetas atitiktų galiojančias fiskalines taisykles, ir kovoti su neoficialia ekonomika.

2018 m. liepos mėn. Komisija patvirtino, kad Kosovas įvykdė visus Tarybos patvirtintus vizų režimo liberalizavimo kriterijus. 2019 m. kovo mėn. Europos Parlamentas per pirmąjį svarstymą pritarė Komisijos pasiūlymui liberalizuoti vizų režimą. Pasiūlymas dėl vizų režimo liberalizavimo pateiktas Tarybai ir turėtų būti svarstomas skubos tvarka. Kosovas turėtų toliau dėti pastangas laikytis visų kriterijų, visų pirma teisinės valstybės ir migracijos srityse.

Iš esmės Kosovas toliau dalyvavo dialoge su Belgradu, vykdomu padedant ES. Kosovas turi dėti daug daugiau pastangų ir padėti sukurti palankią aplinką, kad būtų galima sudaryti teisiškai privalomą susitarimą su Serbija. Toks susitarimas yra skubiai reikalingas ir itin svarbus, kad tiek Kosovas, tiek Serbija galėtų toliau siekti integracijos į Europą. Kosovo vyriausybė turi atšaukti iš Serbijos ir Bosnijos ir Hercegovinos importuojamų prekių muitus.

IV. PRIEDAI

- 1. Komisijos nuomonės dėl Bosnijos ir Hercegovinos paraiškos dėl narystės Europos Sąjungoje išvada ir rekomendacija**
- 2. Ataskaitų išvadų santraukos**
- 3. Vakarų Balkanų strategijos ir Sofijos prioritetų darbotvarkės įgyvendinimas. Aktyvesnis ES dalyvavimas**
- 4. Statistinių duomenų priedas**

1 PRIEDAS. Komisijos nuomonės dėl Bosnijos ir Hercegovinos paraiškos dėl narystės Europos Sąjungoje išvada ir rekomendacija

Bosnija ir Hercegovina dar nepakankamai atitinka 1993 m. Kopenhagos Europos Vadovų Tarybos nustatytus kriterijus, susijusius su institucijų, užtikrinančių demokratiją, teisinę valstybę, žmogaus teises ir pagarbą mažumoms bei jų apsaugą, stabilumu. Atsižvelgiant į tai, šalis turi dėti dideles pastangas, kad pakankamai atitiktų šiuos kriterijus ir stiprintų savo institucijas, siekdama užtikrinti demokratiją, teisinę valstybę, žmogaus teises ir pagarbą mažumoms bei jų apsaugą. Kad galėtų prisiimti ES įsipareigojimus, Bosnija ir Hercegovina turi suderinti savo konstitucinę sistemą su Europos standartais ir užtikrinti savo institucijų funkcionalumą. Nors decentralizuota valstybės struktūra yra suderinama su naryste ES, Bosnija ir Hercegovina turės pertvarkyti savo institucijas, kad galėtų veiksmingai dalyvauti ES sprendimų priėmimo procese ir visapusiškai įgyvendinti *acquis* bei užtikrinti jo vykdymą.

Bosnija ir Hercegovina turi pagerinti savo rinkimų sistemą ir teisminių institucijų veikimą. Ji taip pat turėtų stiprinti korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo, įskaitant pinigų plovimą ir terorizmą, prevenciją ir kovą su jais, taip pat užtikrinti veiksmingą sienų valdymą, migracijos ir prieglobsčio sistemų veikimą. Ji turi sustiprinti visų piliečių pagrindinių teisių apsaugą, be kita ko, užtikrindama pilietinei visuomenei ir susitaikymui palankią aplinką bei pažeidžiamų grupių apsaugą ir įtrauktį. Ji taip pat turi imtis esminių viešojo administravimo reformos veiksmų.

Kalbant apie ekonominius kriterijus, Bosnija ir Hercegovina pasiekė tam tikrą makroekonominį stabilumą. Tačiau siekiant pereiti prie veikiančios rinkos ekonomikos, kuri atitinka 1993 m. Kopenhagos Europos Vadovų Tarybos nustatytus kriterijus, Bosnija ir Hercegovina turi ypatingą dėmesį skirti sprendimų priėmimo procedūrų paspartinimui ir verslo aplinkos gerinimui, taip pat viešojo sektoriaus, ypač valstybinių įmonių, veiksmingumui ir skaidrumui. Šalis turėtų šalinti tokias rinkos mechanizmams tinkamai veikti trukdančias kliūtis kaip silpna teisinė valstybė, didelis biurokratizmas, korupcija, ilgos ir pernelyg sudėtingos administracinės procedūros ir didelis šalies vidaus rinkos susiskaidymas. Kad Bosnija ir Hercegovina vidutinės trukmės laikotarpiu galėtų atlaikyti konkurencijos spaudimą ir rinkos jėgų veikimą Sąjungoje, Bosnija ir Hercegovina turi ypač atkreipti dėmesį į prastą švietimo kokybę ir nepakankamą orientavimą į darbo rinkos poreikius, fizinio kapitalo kokybę, pvz., nepakankamą transporto ir energetikos infrastruktūros plėtrą ir lėtą šalies ekonominės struktūros prisitaikymą.

Reikia pagerinti Bosnijos ir Hercegovinos įsipareigojimų pagal Stabilizacijos ir asociacijos susitarimą įgyvendinimą, visų pirma nustatant susitarime įtvirtintą parlamentinį aspektą ir patvirtinant nacionalinį ES *acquis* priėmimo planą.

Apskritai Bosnija ir Hercegovina tik pradėjo pasirengimą prisiimti narystės ES įsipareigojimus ir turi gerokai paspartinti procesą, kad teisės aktai būtų suderinti su ES *acquis* ir būtų užtikrinamas susijusių teisės aktų įgyvendinimas bei vykdymas. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas laisvo prekių judėjimo, įsisteigimo teisės ir laisvės teikti paslaugas, informacinės visuomenės ir žiniasklaidos, žemės ūkio ir kaimo plėtros, žuvininkystės, transporto politikos, energetikos, ekonominės ir pinigų politikos, statistikos, socialinės politikos ir užimtumo, įmonių ir pramonės politikos, regioninės politikos ir struktūrinių priemonių koordinavimo, švietimo ir kultūros, vartotojų ir sveikatos apsaugos bei finansų kontrolės srityse.

Bosnijos ir Hercegovinos įstojimas turėtų ribotą bendrą poveikį Europos Sąjungos politikai ir neturėtų įtakos Sąjungos gebėjimui vystytis ir stiprinti savo vystymąsi. Tačiau nustatyti

Bosnijos ir Hercegovinos funkcionalumo klausimai, visų pirma susiję su vidaus sprendimų priėmimo procesu, taip pat netikrumas dėl įvairių valdžios lygmenų kompetencijos sričių ir jų dubliavimasis galėtų neigiamai paveikti sprendimų priėmimo procesą ES lygmeniu, ypač tais atvejais, kai reikalingas vieningas ES valstybių narių pritarimas. Todėl Bosnija ir Hercegovina turėtų išsipareigoti spręsti funkcionalumo klausimus, kad galėtų atitikti narystės ES reikalavimus ir prisiimti susijusius išsipareigojimus.

Komisija mano, kad derybos dėl stojimo į Europos Sąjungą su Bosnija ir Hercegovina turėtų būti pradėtos, kai tik šalis pasieks reikiamą narystės kriterijų atitikties lygį, visų pirma Kopenhagos politinius kriterijus, pagal kuriuos reikalaujama užtikrinti institucijų, visų pirma užtikrinančių demokratiją ir teisinę valstybę, stabilumą. Bosnija ir Hercegovina turės iš esmės patobulinti savo teisinę ir institucinę sistemą, kad galėtų užtikrinti, jog būtų laikomasi toliau nurodytų pagrindinių prioritetų.

Demokratija ir funkcionalumas

1. Užtikrinti, kad rinkimai būtų vykdomi laikantis Europos standartų, įgyvendinant ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuro ir atitinkamas Venecijos komisijos rekomendacijas, užtikrinant politinių partijų finansavimo skaidrumą ir organizuojant savivaldybių rinkimus Mostare.
2. Užtikrinti, kad visais ES klausimų koordinavimo mechanizmo veikimo lygmenimis būtų pasiekta rezultatų, be kita ko, rengiant ir patvirtinant nacionalinę ES *acquis* priėmimo programą.
3. Užtikrinti tinkamą Stabilizacijos ir asociacijos parlamentinio komiteto veikimą.
4. Iš esmės patobulinti institucinę sistemą, įskaitant konstituciniu lygmeniu, siekiant:
 - a) užtikrinti teisinį tikrumą dėl kompetencijos pasiskirstymo visais valdžios lygmenimis;
 - b) nustatyti pakeitimo sąlygą, pagal kurią įstojusi į ES valstybė galėtų laikinai naudotis kitų valdžios lygmenų įgaliojimais, kad užkirstų kelią ES teisės pažeidimams ir juos ištaisytų;
 - c) užtikrinti teisminių institucijų, įskaitant jų savivaldos instituciją (ATPT), nepriklausomumą;
 - d) reformuoti Konstitucinį Teismą, be kita ko, spręsti tarptautinių teisėjų klausimą ir užtikrinti, kad būtų vykdomi jo sprendimai;
 - e) užtikrinti teisinį tikrumą, be kita ko, įsteigiant teisminę instituciją, kuriai būtų patikėta užduotis užtikrinti nuoseklų teisės aiškinimą visoje Bosnijoje ir Hercegovinoje;
 - f) užtikrinti piliečių lygybę ir nediskriminavimą, visų pirma atsižvelgiant į EŽTT praktiką bylos *Sejdić-Finci* sprendime;
 - g) užtikrinti, kad visos administracinės įstaigos, kurioms patikėta *acquis* įgyvendinimo užduotis, vadovautųsi tik profesionalumo principu ir kad būtų panaikinta veto teisė priimant sprendimus, laikantis *acquis*;
5. imtis konkrečių veiksmų, kad būtų sukurta susitaikymui palanki aplinka, siekiant įveikti karo palikimą.

Teisinė valstybė

6. Pagerinti teisminių institucijų veikimą, priimant naujus teisės aktus dėl Aukštosios teismų ir prokuratūros tarybos ir Bosnijos ir Hercegovinos teismų, laikantis Europos standartų.
7. Stiprinti korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo, įskaitant pinigų plovimą ir terorizmą, prevenciją ir kovą su jais, visų pirma:

- a) priimti ir įgyvendinti teisės aktus dėl interesų konflikto ir informatorių apsaugos;
 - b) užtikrinti veiksmingą kovos su korupcija įstaigų veikimą ir jų veiklos koordinavimą;
 - c) suderinti teisės aktus ir stiprinti viešųjų pirkimų pajėgumus;
 - d) užtikrinti veiksmingą teisėsaugos institucijų ir prokuratūrų tarpusavio bendradarbiavimą;
 - e) parodyti pažangą, padarytą siekiant konkrečių rezultatų vykdant aktyvius tyrimus, priimant patvirtintus kaltinimus, vykdant baudžiamąjį persekiojimą ir priimant galutinius apkaltinamuosius nuosprendžius organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos bylose, įskaitant susijusias su aukšto lygio pareigūnais;
 - f) depolitizuoti ir restruktūrizuoti valstybines įmones ir užtikrinti privatizacijos procesų skaidrumą;
8. užtikrinti veiksmingą sienų valdymo ir migracijos valdymo pajėgumų koordinavimą visais lygmenimis, taip pat užtikrinti prieglobsčio sistemos veikimą.

Pagrindinės teisės

- 9. Stiprinti visų piliečių teisių apsaugą, visų pirma užtikrinant teisės aktų dėl nediskriminavimo ir dėl lyčių lygybės įgyvendinimą.
- 10. Užtikrinti teisę į gyvybę ir uždrausti kankinimus, visų pirma a) panaikinti nuorodą į mirties bausmę *Serbu Respublikos* subjekto Konstitucijoje ir b) nustatyti nacionalinį prevencinį kankinimo ir netinkamo elgesio mechanizmą.
- 11. Užtikrinti pilietinei visuomenei palankią aplinką, visų pirma laikantis Europos asociacijų laisvės ir susirinkimų laisvės standartų.
- 12. Užtikrinti saviraiškos ir žiniasklaidos laisvę bei žurnalistų apsaugą, visų pirma: a) užtikrinti, kad būtų imamasi tinkamų tolesnių teisminių priemonių bylose, susijusiose su grasinimais žurnalistams ir žiniasklaidos darbuotojams ir smurtu prieš juos, ir b) užtikrinti visuomeninio transliavimo sistemos finansinį tvarumą.
- 13. Gerinti pažeidžiamų grupių, visų pirma neįgaliųjų, vaikų, LGBTI asmenų, romų bendruomenės narių, sulaikytų asmenų, migrantų ir prieglobsčio prašytojų, taip pat perkeltųjų asmenų ir pabėgėlių, apsaugą ir įtrauktį, laikantis tikslo uždaryti Deitono taikos susitarimo VII priedą.

Viešojo administravimo reforma

- 14. Užbaigti esminius viešojo administravimo reformos veiksmus siekiant pagerinti bendrą viešojo administravimo veikimą, užtikrinant, kad valstybės tarnyba būtų profesionali ir depolitizuota ir būtų laikomasi koordinuoto visos šalies politikos formavimo metodo.

Komisija ragina Bosniją ir Hercegoviną visais valdžios lygmenimis susitarti dėl socialinių ir ekonominių reformų priemonių ir jas įgyvendinti pagal ERP politikos gaires.

Komisija taip pat ragina Bosniją ir Hercegoviną tęsti regioninį bendradarbiavimą ir stiprinti dvišalius santykius su kaimyninėmis šalimis, be kita ko, sudarant susitarimus dėl sienų ir siekiant ilgalaikio susitaikymo Vakarų Balkanuose.

Komisija rekomenduoja Tarybai aptarti šią nuomonę ir tolesnius veiksmus, susijusius su pagrindiniais nurodytais prioritetais, po to, kai bus suformuotos Bosnijos ir Hercegovinos valdžios institucijos.

Komisija stebės Bosnijos ir Hercegovinos pažangą Stabilizacijos ir asociacijos susitarimo institucinės sistemos srityje ir toliau finansiškai rems šalį pagal Pasirengimo narystei pagalbos

priemonę.

Komisija į 2020 m. plėtros dokumentų paketą įtrauks ataskaitą dėl Bosnijos ir Hercegovinos, kurioje bus peržiūrimas nurodytų pagrindinių prioritetų įgyvendinimas, atsižvelgiant į tolesnius šalies veiksmus siekiant narystės ES.

2 PRIEDAS. Ataskaitų išvadų santraukos

Turkija

Nepaprastoji padėtis, kuri buvo įvesta 2016 m. liepos 15 d. po mėginimo įvykdyti valstybės perversmą, panaikinta 2018 m. liepos 18 d., kai baigėsi paskutinis jos pratęsimas, tačiau iškart po to Turkijos parlamentas priėmė įstatymą, kuriuo dar trejiems metams buvo išsaugota daug nepaprastosios padėties taisyklių elementų. Įstatymu ribojamos tam tikros pagrindinės laisvės, visų pirma leidžiama atleisti valstybės tarnautojus (įskaitant teisėjus) ir prailginti sulaikymo laikotarpį, apriboti judėjimo laisvę ir susirinkimų viešumoje laisvę, taip pat išplėsti Vyriausybės paskirtų provincijų gubernatorių įgaliojimus.

ES, kuri nedelsdama ryžtingai pasmerkė bandymą įvykdyti perversmą, pareiškė visapusišką paramą šalies demokratinėms institucijoms ir pripažino, kad Turkija turi teisę imtis skubių ir proporcingų veiksmų tokiai didelei grėsmei šalinti. Tačiau susirūpinimą ir toliau kelia tai, kad po bandymo įvykdyti perversmą paskelbus nepaprastąją padėtį imtasi plataus masto kolektyvinių priemonių, pavyzdžiui, daug asmenų buvo atleisti, areštuoti ar sulaikyti.

Nepaprastosios padėties metu 36 dekretais suteikta teisė riboti tam tikras pilietines ir politines teises, teises į gynybą, išplėsti policijos ir prokurorų įgaliojimai vykdyti tyrimus ir baudžiamąjį persekiojimą, taip pat numatyta atleisti daugiau kaip 152 000 valstybės tarnautojų, įskaitant akademikus, mokytojus ir valstybės pareigūnus.

Konstitucinis Teismas nusprendė, kad naudodamasis teisinėmis galiomis, suteiktomis nepaprastosios padėties metu, jis neturi įgaliojimų peržiūrėti dekretų teisėtumo. Parlamentas peržiūrėjo 32 dekretus. 2017 m. gegužės mėn. Turkijos valdžios institucijos įsteigė Nepaprastosios padėties priemonių tyrimo komisiją, kuriai pavesta atskirai nagrinėti visus skundus.

2019 m. gegužės mėn. duomenimis pateikta 126 600 skundų. Iš jų Tyrimo komisija peržiūrėjo 70 406 skundus. Juos išnagrinėjus tik 5 250 atleistų darbuotojų buvo grąžinti į darbą, o 65 156 skundai buvo atmesti. Dar neišnagrinėta 55 714 skundų. Dėl skundų nagrinėjimo tempo kyla abejonių, ar kiekvienas atvejis nagrinėjamas atskirai. Kadangi klausymų nėra, pareiškėjams apskritai trūksta procedūrinių garantijų, o sprendimai priimami remiantis rašytinėmis bylomis, susijusiomis su pradiniu atleidimu iš darbo; visi šie klausimai kelia abejonių, ar Tyrimų komisija yra veiksminga teisminė teisių gynimo priemonė.

Panaikinusi nepaprastąją padėtį, Turkija atšaukė nuo Europos žmogaus teisių konvencijos ir Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (TPPTP) nukrypti leidžiančias nuostatas. Tačiau ir toliau taikoma 2017 m. balandžio mėn. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos atnaujinta visapusiška stebėsenos procedūra.

Neatsižvelgiant į Nepaprastosios padėties priemonių tyrimo komisiją, Turkijos pajėgumai užtikrinti veiksmingas nacionalines teisių gynimo priemones, kaip nustatyta Europos žmogaus teisių teismo, dar labiau sumažėjo. Kai kurie teismo sprendimai, palankūs garsiems teisių gynėjams, įskaitant žmogaus teisių gynėjus, buvo skubiai atmesti kitų teismų arba to paties teismo, kai kuriais atvejais po vykdomosios valdžios pastabų.

Daug žmogaus teisių gynėjų, pilietinės visuomenės aktyvistų, žiniasklaidos atstovų, akademikų, politikų, gydytojų, teisininkų, teisėjų ir LGBTI asmenų vis dar yra sulaikyti, nors kai kuriais atvejais jiems nėra nepareikšta kaltinamų; jų atžvilgiu žiniasklaida ir aukšto rango politikai vykdo šmeižto kampanijas. Pilietinės visuomenės organizacijoms, dirbančioms pagrindinių teisių ir laisvių srityje, skirta erdvė dar labiau sumažėjo, visų pirma dėl to, kad atsirado papildomų administracinių kliūčių. Teises ginančioms organizacijoms, kurios buvo uždarytos paskelbus nepaprastąją padėtį, nebuvo suteikta jokių teisių gynimo priemonių,

susijusių su turto konfiskavimu. Nuo 2018 m. spalio mėn. iš dalies pakeitus parlamento darbo tvarkos taisykles pilietinės visuomenės organizacijos nebedalyvauja parlamento komitetų teisėkūros konsultacijų procese. Nėra įtraukių mechanizmų, leidžiančių rengti kuo platesnes konsultacijas su visuomene.

Turkija vis dar turi atsižvelgti į svarbiausias Europos Tarybos ir jos organų rekomendacijas. Kaltinimai nusikalstama veika turėtų būti pareiškiama kiekvienu atveju laikantis skaidrių procedūrų. Asmeninė baudžiamoji atsakomybė gali būti nustatyta tik visapusiškai užtikrinant galių padalijimą, visišką teisminių institucijų nepriklausomumą ir kiekvieno asmens teisę į teisingą bylos nagrinėjimą.

Pagal naują prezidentinę sistemą galia sutelkta vykdomosios valdžios institucijų rankose ir gerokai apribotos parlamento teisėkūros ir priežiūros funkcijos. Nuo 2018 m. liepos mėn. parlamentas priėmė 17 teisės aktų, įskaitant prieštaringai vertinamus darbo tvarkos taisyklių pakeitimus. Ministrai nebeatvyksta į parlamentą, pastarojo nariai jiems gali užduoti tik klausimus raštu.

Didėjanti politinė poliarizacija, ypač rengiantis 2019 m. kovo mėn. savivaldos rinkimams, toliau trukdo konstruktyviam parlamentiniam dialogui. Opozicijos, visų pirma Liaudies demokratinės partijos (HDP), marginalizacija tęsiasi ir daugelis HDP įstatymų leidėjų yra sulaikyti. Neišspręsti parlamento narių imuniteto sistemos ilgalaikiai trūkumai.

2018 m. birželio mėn. prezidento ir parlamento rinkimuose ir 2019 m. kovo mėn. savivaldos rinkimuose rinkėjų aktyvumas buvo didelis. Nepaisant to, kad rinkimų dalyviai negalėjo konkuruoti vienodomis sąlygomis, rinkėjai turėjo tikrą pasirinkimą. Valdančioji partija turėjo didelį pranašumą, be to, sulaukė itin didelio su vyriausybe susijusios valstybinės ir privačios žiniasklaidos dėmesio. Po savivaldos rinkimų Aukščiausioji rinkimų taryba paskelbė, kad Turkijos pietryčių regione keturi išrinkti merai ir savivaldybių tarybų nariai neatitinka reikalavimų eiti pareigų, nors jų kandidatūros buvo patvirtintos prieš rinkimus. Taip pat atšaukti Stambulo miesto mero rinkimai ir suplanuoti nauji birželio 23 d. Aukščiausiosios rinkimų tarybos sprendimas iš naujo surengti Stambulo miesto mero rinkimus ir antrą vietą rinkimuose užėmusius kandidatus skirti merais tam tikrose šalies pietryčių savivaldybėse kelia rimtą susirūpinimą dėl rinkimų proceso teisėtumo ir vientisumo ir dėl institucijos nepriklausomumo nuo politinio spaudimo. Šie sprendimai taip pat prieštarauja svarbiausiam demokratiškų rinkimų tikslui – užtikrinti, kad būtų atsižvelgiama į tautos valią. Opozicijos partijos griežtai protestavo prieš sprendimą atšaukti Stambulo miesto mero rinkimus ir naujų rinkimų rengimą.

Visiškas prezidentinės sistemos įsigaliojimas pakeitė vykdomosios valdžios ir valstybės administravimo modelį. Prezidentinė sistema, įskaitant ministro pirmininko pareigų ir kitų funkcijų, pvz., ministerijų generalinių sekretorių pavaduotojų panaikinimą, lėmė didesnę viešojo administravimo politizavimą. Dabar Prezidentas turi teisę skirti daugumos viešojo sektoriaus reguliavimo institucijų vadovus.

Prieš 2019 m. kovo mėn. savivaldybių rinkimus dėl tęsiamų areštų, atleidimų iš darbo ir patikėtinių skyrimo, taip pat dėl savavališko šių paskyrimų pobūdžio rinkėjai neturėjo politinio atstovavimo vietos lygmeniu galimybės, o vietos lygmens demokratijai kilo didelis pavojus.

Vyriausybė peržiūrėjo civilinius ir karinius santykius reglamentuojančią teisinę sistemą ir smarkiai padidino vykdomosios valdžios galias karinių pajėgų atžvilgiu, taip sustiprindama civilinę priežiūrą. Įgyvendinant konstitucinius pakeitimus faktiškai buvo panaikinta daug karo teismų, tačiau karinės ir žvalgybos tarnybos ir toliau nėra pakankamai atskaitingos parlamentui, o saugumo personalui ir toliau garantuojama plataus masto teisinė apsauga.

Parlamentinė teisėsaugos priežiūros komisija buvo neveiksminga. Karinių išlaidų priežiūros teisinis pagrindas dar nepatobulintas.

Nepaisant pagerėjusios saugumo aplinkos, padėtis šalies pietryčiuose tebėra sudėtinga. Kurdistano darbininkų partijai (PKK), kuri tebėra asmenų, grupių ir subjektų, dalyvaujančių rengiant terorizmo išpuolius, ES sąraše, rengiant pakartotinius smurtinius išpuolius, vyriausybė tęsė saugumo operacijas. Nors vyriausybė turi teisėtą teisę kovoti su terorizmu, ji taip pat atsakinga už tai, kad tai būtų daroma laikantis teisinės valstybės principų, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių. Kovos su terorizmu priemonės turi būti proporcingos. Nepaisant kai kurių atstatymo darbų, kompensaciją gavo tik nedaug šalies viduje perkeltų asmenų. Jokios pastebimos pažangos nepadaryta atnaujinant patikimą politinį procesą, siekiant taikaus ir ilgalaikio sprendimo.

Turkija yra vidutiniškai pasirengusi **viešojo administravimo reformos srityje**, tačiau padėtis labai pablogėjo viešųjų paslaugų ir žmoniškųjų išteklių valdymo srityje, o tai taip pat paveikė politikos raidą ir atskaitomybę. Dėl valstybės tarnybos sistemos pokyčių dar labiau padidėjo administracijos politizavimas. Nuopelnais grindžiami, konkurencingi paskyrimai į vadovaujamas pareigas tebėra išimtis. Dėl rimtų procedūrinių trūkumų kyla abejonių, kokiu mastu Nepaprastosios padėties priemonių tyrimo komisija gali būti laikoma veiksminga atleistų valstybės pareigūnų teisių gynimo institucija.

Turkijos **teismų sistema** yra pradiniame pasirengimo etape. Padėtis toliau smarkiai blogėjo ir ankstesnėse ataskaitose pateiktos rekomendacijos nebuvo priimtose arba įgyvendintos. Toliau buvo daromas politinis spaudimas teisėjams ir prokurorams, daug teisėjų ir prokurorų buvo perkelti prieš jų valią. Tai ir toliau daro neigiamą poveikį teismų sistemos nepriklausomumui ir bendrai kokybei bei veiksmingumui. Susirūpinimą kelia tai, kad pagal dabartinę sistemą įdarbinta daug naujų teisėjų ir prokurorų ir tai, kad nebuvo imtasi jokių priemonių, kuriomis būtų išspręsta objektyvių, nuopelnais pagrįstų, vienodų ir iš anksto nustatytų įdarbinimo ir paaukštinimo kriterijų trūkumo problema. Prezidento dekretu atkurta Turkijos teisingumo akademija, kuri buvo uždaryta paskelbus nepaprastąją padėtį. Vis dar pastebimas neigiamas atleidimų ir priverstinio teisėjų bei prokurorų perkėlimo poveikis, dėl kurio kyla plataus masto savicenzūros pavojus. Nebuvo imtasi jokių priemonių, kad būtų atkurtos teisinės garantijos siekiant užtikrinti teisminių institucijų nepriklausomumą nuo vykdomosios valdžios arba sustiprinti teisėjų ir prokurorų tarybos nepriklausomumą. 2019–2023 m. teisminių institucijų reformos strategija buvo paskelbta 2018 m. rugpjūčio mėn., tačiau kol kas ji nepriimta. Dėl strategijos projekto Turkija konsultavosi su Europos Taryba ir Komisija.

Šalis tik pradėjo pasirengimą **kovos su korupcija srityje**. Nuo to laiko, kai buvo panaikinti prevenciniai organai, padėtis pablogėjo, nes jie nebuvo pakeisti nepriklausoma įstaiga, atitinkančia Jungtinių Tautų konvenciją dėl kovos su korupcija, kurios šalis yra Turkija. Tiek teisinei, tiek institucinei sistemai vykdomoji valdžia ir toliau daro nederamą spaudimą tiriant aukšto rango pareigūnų korupcijos bylas ir vykdamt susijusį baudžiamąjį persekiojimą. Teisės aktų pakeitimai, numatyti ankstesnėse kovos su korupcija strategijose, nebuvo įgyvendinti. Viešųjų pirkimų teisės aktai tebėra nesuderinti su ES *acquis*, dar labiau išplėsta nuo viešųjų pirkimų teisės nukrypti leidžiančių nuostatų taikymo sritis. Tai, kad nėra tvirtos kovos su korupcija strategijos ir veiksmų plano, aiškiai rodo politinės valios ryžtingai kovoti su korupcija trūkumą. Nėra nuolatinės, funkcinio požiūriu nepriklausomos kovos su korupcija institucijos, nėra specializuotos prokuratūros, atsakingos už tyrimus, susijusius su korupcija, ir yra tik keletas specializuotų teismų. Apskritai korupcija yra plačiai paplitusi ir kelia susirūpinimą.

Turkija padarė tam tikrą pasirengimo pažangą **kovos su organizuotu nusikalstamumu srityje**, tačiau pažanga ribota. Šalis turi tobulinti teisės aktus, kuriais reglamentuojama kova

su elektroniniais nusikaltimais, turto konfiskavimas ir liudytojų apsauga. Turkijos duomenų apsauga vis dar neatitinka Europos standartų ir turės būti peržiūrėta, kad būtų užtikrintas veiklos susitarimo su Europolu, dėl kurio šiuo metu vyksta derybos, įgyvendinimas. Turkija turėtų parengti ir įgyvendinti išsamesnę ir nuoseklesnę nusikalstamu būdu įgytų pajamų konfiskavimo teisinę sistemą ir pagerinti savo pajėgumą valdyti įšaldytą turtą.

Turkija padarė nemenką pažangą **migracijos ir prieglobsčio politikos srityje** ir toliau laikėsi įsipareigojimo įgyvendinti 2016 m. kovo mėn. ES ir Turkijos pareiškimą. Turkijos teisėsaugos institucijų pastangomis sustiprinta neteisėto sienos kirtimo iš Turkijos į Egėjo jūros salas mažėjimo tendencija. Turkija toliau dėjo milžiniškas pastangas, kad suteiktų didelę ir precedento neturinčią humanitarinę pagalbą ir paramą daugiau kaip 3,6 mln. registruotų pabėgėlių iš Sirijos ir apie 370 000 registruotų pabėgėlių iš kitų šalių, taip priimdama didžiausią pasaulyje pabėgėlių bendruomenę. Turkija sudarė septynias darbo grupes techniniams darbams, susijusiems su likusiais dialogo dėl vizų režimo liberalizavimo kriterijais, atlikti. Tačiau nepadaryta jokios pažangos derinant Turkijos vizų politiką su ES bendra vizų politika.

Vis dar labai blogėja **žmogaus ir pagrindinių teisių** padėtis. Nors teisinėje sistemoje numatytos bendrosios žmogaus ir pagrindinių teisių užtikrinimo garantijos, teisinę sistemą dar reikia suderinti su Europos žmogaus teisių konvencija (EŽTK) ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) praktika. Taip pat smarkiai pablogėjo padėtis tokiose srityse kaip saviraiškos laisvė, susirinkimų laisvė, asociacijų laisvė, procesinės ir nuosavybės teisės. Nebuvo atlikta jokių teisės aktų, kurie priimti iškart po to, kai buvo atšaukta nepaprastoji padėtis, ir kuriais buvo panaikintos esminės apsaugos priemonės, skirtos pilietinės visuomenės aktyvistams, žmogaus teisių gynėjams, žurnalistams, akademikams ir kitiems asmenims apsaugoti nuo prievartos, pakeitimų. Teisių įgyvendinimui trukdo valdžios institucijų, atsakingų už tų teisių ir laisvių apsaugą, susiskaidymas ir ribotas nepriklausomumas, taip pat tai, kad nėra nepriklausomų teisminių institucijų. Profesinių sąjungų teisėms ir toliau daromas didelis spaudimas. Nesiimta jokių veiksmų siekiant tirti nepaprastosios padėties metu padarytų didelių žmogaus teisių pažeidimų, vykdyti už juos atsakingų asmenų baudžiamąjį persekiojimą ar juos bausti. Visuomenėje išivyravo bauginimo atmosfera, nes nepaprastą padėtį buvo naudojama siekiant riboti prieštaraujančią ar kitokią nuomonę. Nuo 2018 m. gruodžio mėn. bendras įkalintų asmenų, kuriems nepareikšti kaltinimai arba nepradėtas bylos nagrinėjimas, skaičius yra 57 000 – tai daugiau kaip 20 proc. kalinių. Kalėjimuose trūksta vietų ir blogėja sąlygos. Toliau griežtai ribojama saviraiškos laisvė ir dažnėja atvejų, kai rašytojai, socialinių tinklų naudotojai ir kiti visuomenės nariai, net vaikai, patraukiami baudžiamojon atsakomybėn už prezidento įžeidimą. Dėl nepakankamo skaidrumo žiniasklaidos priemonių nuosavybės srityje kyla abejonių dėl redakcinių pastabų nepriklausomumo. Romai⁸ ir toliau gyvena labai prastuose būstuose, dažnai stokoja pagrindinių viešųjų paslaugų ir pasikliauja socialinėmis išmokomis. Miestų atnaujinimo projektai ir toliau daugiausia veikia romų gyvenvietes ir priverčia perkelti visas šeimas. Būtina didesnė pažeidžiamiausių grupių ir mažumoms priklausančių asmenų teisės apsauga. Didelį susirūpinimą toliau kelia smurtas dėl lyties, diskriminacija, neapykanta mažumoms kurstanti kalba, neapykantos nusikaltimai ir LGBTI asmenų teisių pažeidimai.

Turkija palankiai įvertino atnaujintas JT pastangas konsultuotis su suinteresuotaisiais subjektais dėl galimo derybų Kipro klausimu atnaujinimo. Įtampą regione kėlė numatomas angliavandenilių išteklių žvalgyimas prie Kipro krantų, nes Turkija ėmėsi veiksmų ir skelbė pareiškimus, kuriais ginčijama Kipro Respublikos teisė eksploatuoti angliavandenilių išteklius

⁸ Atsižvelgiant į Europos institucijų vartojamą terminiją, šiame dokumente terminas „romai“ apima įvairių grupių asmenis, pripažįstant šių grupių savitumą.

jos išskirtinėje ekonominėje zonoje. Padėtį dar labiau eskalavo tai, kad 2019 m. gegužės mėn. Turkija į Kipro išskirtinę ekonominę zoną nusiuntė grėžimo platformą ir karinius laivus. Komisija primena 2018 m. kovo mėn. Europos Vadovų Tarybos pareiškimą, kuriame griežtai pasmerkti Turkijos tęsiami neteisėti veiksmai rytiniame Viduržemio jūros regione ir Egėjo jūroje. Jame primenamas Turkijos įsipareigojimas laikytis tarptautinės teisės ir puoselėti gerus kaimyninius santykius, gerbti Kipro suverenias teises žvalgyti ir naudoti savo gamtos išteklius vadovaujantis ES ir tarptautine teise. 2019 m. kovo mėn. ES paragino Turkiją susilaikyti nuo tokių neteisėtų veiksmų, į kuriuos ES atsakytų atitinkamai ir visapusiškai solidarizuodamasi su Kipru.

ES ne kartą pabrėžė ES valstybių narių suverenias teises, be kita ko, teisę sudaryti dvišalius susitarimus, taip pat žvalgyti ir naudoti savo gamtos išteklius pagal ES *acquis* ir tarptautinę teisę, įskaitant JT jūrų teisės konvenciją. Turkija vis dar neįvykdė įsipareigojimo visiškai ir nediskriminuojamai įgyvendinti Asociacijos susitarimo papildomą protokolą ir nepašalino visų laisvą prekių judėjimą ribojančių kliūčių, įskaitant tiesioginio transporto jungčių su Kipru apribojimus. Nepadaryta jokios pažangos siekiant normalizuoti dvišalius santykius su Kipro Respublika.

Tęstas operatyvinis bendradarbiavimas su Graikija migracijos srityje. Tačiau įtampa Egėjo jūroje ir rytiniame Viduržemio jūros regione nepadėjo palaikyti gerų kaimyninių santykių ir kilo pavojus regiono stabilumui ir saugumui. Pagerėjo dvišaliai santykiai su keliomis atskiromis ES valstybėmis narėmis, visų pirma su Austrija, Vokietija ir Nyderlandais. Nyderlandai ir Turkija normalizavo santykius. Turkija tęsė daugkartinius ir plataus masto Graikijos ir Kipro teritorinių vandenių ir oro erdvių pažeidimus. Dar vienas didelį susirūpinimą keliantis klausimas – šešis mėnesius trukęs dviejų Graikijos karių, kurie patuliavo prie sausumos sienos, sulaikymas, bet vasario mėn. surengus Graikijos ministro pirmininko vizitą į Turkiją ir 2018 m. rugpjūčio mėn. juos paleidus į laisvę, santykiai pastebimai pagerėjo.

Šiomis aplinkybėmis ES dar kartą išreiškė didelį susirūpinimą ir paragino Turkiją vengti bet kokių grasinimų ar veiksmų prieš valstybę narę arba nesutarimų ar veiksmų, kurie galėtų neigiamai veikti gerus kaimyninius santykius ir taikų ginčų sprendimą.

Kalbant apie **ekonominius kriterijus**, Turkijos ekonomikos padėtis vėl labai pablogėjo, todėl vis labiau nerimaujama dėl šalies rinkos ekonomikos veikimo. 2018 m. smarkiai pablogėjus išorės finansavimo sąlygoms išryškėjo per daugelį metų atsiradęs pažeidžiamumas. Reaguodamos į tai, Turkijos valdžios institucijos ėmėsi įvairių politikos veiksmų, kurie trukdė kainodarai, riboja laisvą užsienio valiutos naudojimą ir drauge turėjo neigiamos įtakos rinkų veikimui. Vis didesnį susirūpinimą kelia pagrindinių ekonomikos institucijų nepriklausomumas. 2018 m. pirmąjį pusmetį einamosios sąskaitos deficitas buvo didžiausias, o dėl susilpnėjusios ekonomikos ir sumažėjusios liros vertės susidarė didelė korekcija. Po valiutos krizės ir didelio kreditavimo augimo, didelio pinigų kiekio augimo ir mažų realių palūkanų normų infliacijos lygis gerokai viršijo tikslinio rodiklio viršutinę ribą. Jokios pažangos nepadaryta didinant valstybės pagalbos skaidrumą.

Turkija padarė tam tikrą pažangą ir yra gerai pasirengusi atlaikyti konkurencinį spaudimą ir rinkos jėgas ES. Kalbant apie prekybą ir investicijas, Turkijos integracija į ES rinką yra tinkama. Padaryta pažanga energetikos sektoriuje, taip pat tam tikra pažanga, susijusi su išlaidomis mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros, švietimo ir fizinio kapitalo srityse. Tačiau nuolat kyla problemų dėl švietimo kokybės ir lyčių lygybės.

Kalbant apie **gebėjimus priiimti narystės įsipareigojimus**, nors nedideliu tempu, Turkija tęsė teisės aktų derinimą su *acquis*. Padėtis dėl tam tikrų svarbiausių aspektų pablogėjo laisvo kapitalo judėjimo, viešųjų pirkimų, konkurencijos, informacinės visuomenės, ekonomikos ir

pinigų politikos, taip pat išorės santykių srityse. Turkija padarė didelę pažangą bendrovių teisės, transeuropinių tinklų, mokslo ir mokslinių tyrimų srityse, ji taip pat yra gerai pasirengusi tokiose srityse kaip laisvas prekių judėjimas, intelektinės nuosavybės teisė, finansinės paslaugos, įmonių ir pramonės politika, vartotojų ir sveikatos apsauga, muitų sąjunga ir finansų kontrolė. Turkijos pasirengimas viešųjų pirkimų srityje vidutiniškas, nes dar nesuderinta daug teisės aktų. Turkija taip pat yra vidutiniškai pasirengusi laisvo kapitalo judėjimo, statistikos, energetikos, mokesčių, ekonominės ir pinigų sąjungos, regioninės politikos, švietimo ir kultūros, BUSP ir transporto politikos srityse, kuriose reikia dėti daugiau pastangų visose srityse. Turkija padarė tam tikrą pasirengimo pažangą konkurencijos, žemės ūkio, maisto saugos, veterinarijos ir fitosanitarijos politikos, socialinės politikos ir užimtumo, aplinkos ir klimato kaitos srityse, jose tebereikia suformuoti ir vykdyti platesnio užmojo ir geriau koordinuojamą politiką. Visose srityse daugiau dėmesio būtina skirti teisės aktų vykdymo užtikrinimui, o daugelyje sričių būtina tolesnė esminė pažanga siekiant teisės aktus suderinti su *ES acquis*, didinti reguliavimo institucijų nepriklausomumą ir stiprinti administracinius gebėjimus.

Juodkalnija

Kalbant apie **politinius kriterijus**, ataskaitiniu laikotarpiu vis dar būdingas mažas pasitikėjimas rinkimų sistema, kurią reikia nuodugniai persvarstyti ir užtikrinti jos įtraukumą. Šiuo tikslu 2018 m. rudenį buvo įsteigtas parlamento laikinasis rinkimų ir kitų teisės aktų reformos komitetas. Tačiau jam vis dar reikia pasinaudoti plataus užmojo įgaliojimais. Ataskaitiniu laikotarpiu įvyko prezidento ir vietos valdžios rinkimai 11 savivaldybių ir vienoje miesto savivaldybėje. Vietos rinkimai rengti pagal slankųjį grafiką, todėl buvo sunku užtikrinti tarptautinį jų stebėjimą ir buvo daug galimybių skusti pažeidimus, kurie negali būti nepriklausomai įvertinti.

Politinė arena tebėra susiskaldžiusi, poliarizuota ir jai trūksta tikro politinio dialogo. Nedidelė pažanga padaryta atkuriant politinį dialogą parlamente 2018 m., kai dauguma opozicijos partijų laikinai arba iš dalies grįžo į Parlamentą ir buvo įsteigtas laikinasis parlamento komitetas. Tačiau po to, kai 2018 m. pabaigoje buvo sulaikytas vienas parlamento opozicijos narys ir 2019 m. pradžioje kilo įtarimų korupcija bei neteisėtu politinių partijų finansavimu („vokelio“ byla), opozicija toliau boikotuoja parlamentą. Šie įtarimai taip pat paskatino piliečių mobilizaciją: reguliariai rengiami protestai gatvėse, mėginama palaikyti politinį dialogą už parlamento ribų ir opozicija prašo suformuoti technokratinę vyriausybę.

Visi politiniai veikėjai atsakingi už tai, kad parlamente būtų atnaujinti politiniai debatai. Siekiant stiprinti parlamentinę atskaitomybę, vykdomosios valdžios priežiūrą, demokratinę kontrolę ir geresnę teisės aktų kokybę, būtinas aktyvus ir konstruktyvus visų šalių dalyvavimas. Nesiimta jokių tolesnių politinių ir teisminių priemonių dėl įtariamo piktnaudžiavimo viešosiomis lėšomis partijų politiniais tikslais 2012 m. Kalbant apie neseniai pateiktus kaltinimus, prokuratūra pradėjo tyrimus dėl kai kurių pateiktų kaltinimų, o Kovos su korupcija agentūra skyrė baudą politinei partijai, gavusiai neteisėtą finansinę paramą. Šiems kaltinimams atmesti būtinas patikimas, nepriklausomas ir veiksmingas institucinis atsakas.

Kalbant apie valdymą, būtina stiprinti skaidrumą, suinteresuotųjų subjektų dalyvavimą ir vyriausybės pajėgumus vykdyti reformas. Naujas strateginio planavimo teisinis pagrindas ir metodika turėtų padėti užtikrinti kokybiškesnį strateginį planavimą, geresnę stebėseną ir vykdymą. Teisinė, institucinė ir finansinė aplinka, kurioje veikia pilietinės visuomenės organizacijos, apskritai pagerėjo. Tačiau praktikoje vis dar reikia užtikrinti tikrą pilietinės visuomenės organizacijų įtraukimą į politikos formavimo procesą.

Juodkalnija yra vidutiniškai pasirengusi **viešojo administravimo** reformos srityje. Apskritai padaryta tam tikra pažanga. Padaryta pastebima pažanga, visų pirma vidutinės trukmės politikos planavimo sistemos, nuopelnais grindžiamo įdarbinimo ir valstybės administravimo racionalizavimo srityse. Tačiau siekiant veiksmingai išspręsti valstybės tarnybos depolitizavimo ir valstybės administracijos optimizavimo klausimą, taip pat siekiant įtraukaus ir faktais pagrįsto politikos formavimo, įgaliojimų priimti sprendimus perdavimo ir vadovų atskaitomybės, reikalinga tvirta politinė valia.

Juodkalnijos **teismų sistemos** pasirengimas yra vidutiniškas ir padaryta tam tikra pažanga. Dar reikia visapusiškai įgyvendinti teisės aktų sistemą, kuria siekiama padidinti teisminių institucijų nepriklausomumą ir profesionalumą. Sustiprinti instituciniai pajėgumai.

Juodkalnija padarė tam tikrą pasirengimo pažangą **kovos su korupcija srityje**. Ataskaitiniu laikotarpiu padaryta tam tikra nedidelė pažanga. Vis dėlto korupcija būdinga daugeliui sričių ir tebekelia susirūpinimą. Pagerėjo institucijų veiklos pajėgumai; tačiau visos institucijos turėtų veikti aktyviau. Vis dar turi būti sprendžiami uždaviniai, susiję su Kovos su korupcija agentūros patikimumu, nepriklausomumu ir prioritetų nustatymu. Būtina tobulinti finansinius tyrimus, turto konfiskavimą ir areštą. Pasiiekta pirmų rezultatų aukšto lygio korupcijos bylų tyrimo, baudžiamojo persekiojimo ir galutinių apkaltinamųjų nuosprendžių srityje, tačiau baudžiamosios teisenos atsakas į aukšto rango pareigūnų korupciją vis dar yra pernelyg ribotas. Geresnių rezultatų šioje srityje bus galima pasiekti tik jeigu nepriklausomos institucijos bus apsaugotos nuo bet kokios netinkamos įtakos ir bus skatinamos naudotis visais savo įgaliojimais.

Kovos su organizuotu nusikalstamumu srityje Juodkalnija tebėra vidutiniškai pasirengusi. Padaryta tam tikra pažanga teismo bendradarbiavimo srityje ir kai kuriose kovos su organizuotu nusikalstamumu srityse. Pasiiekta pirmų rezultatų kovos su pinigų plovimu, finansinių tyrimų ir laikino nusikalstamu būdu įgyto turto konfiskavimo srityse. Glaudesnis tarptautinis policijos bendradarbiavimas duoda rezultatų, kaip matyti iš daugybės aukšto lygio tarptautinių operacijų, areštų ir narkotikų konfiskavimo atvejų. Tačiau reikia tolesnių rezultatų, kad būtų pasiekta įtikinama pažanga kovojant su sudėtingesnėmis organizuotų nusikaltimų rūšimis, kai paliečiami su vietove susiję interesai, įskaitant pinigų plovimą, prekybą žmonėmis ir tabako kontrabandą, taip pat nusikalstamu būdu įgytų pajamų konfiskavimą.

Pagrindinių teisių srityje Juodkalnija toliau derino savo teisės aktus su ES standartais. Sustiprinti Ombudsmeno ir prevencijos institucijų pajėgumai, tačiau vis dar reikia daugiau pastangų, kad būtų stiprinama institucinė sistema ir užtikrinama veiksminga žmogaus teisių apsauga. Juodkalnija dabar turi užtikrinti, kad būtų nustatyti derami instituciniai mechanizmai, kurie garantuotų pažeidžiamų grupių apsaugą nuo diskriminacijos. Teisės aktai įgyvendinami vangiai, būtina stiprinti su žmogaus teisėmis susijusius institucinius pajėgumus. Romų ir egiptiečių mažuma tebėra pažeidžiamiausia ir labiausiai diskriminuojama bendruomenė. Didelį susirūpinimą tebekelia smurtas dėl lyties ir smurtas prieš vaikus.

Juodkalnija yra padariusi tam tikrą pasirengimo pažangą **saviraiškos laisvės** srityje, tačiau ataskaitiniu laikotarpiu tolesnės pažangos nepadaryta. Labai nedidelė pažanga padaryta tiriant bylas, susijusias su smurtu prieš žurnalistus. Didelį susirūpinimą kelia tai, kad pastaruoju metu vyksta politinis kišimasis į nacionalinio visuomeninio transliuotojo tarybos ir Elektroninės žiniasklaidos agentūros darbą. Žiniasklaidos aplinka tebėra labai poliarizuota ir kyla sunkumų suvokiant laisvosios žiniasklaidos vaidmenį. Savireguliacijos mechanizmai tebėra silpni.

Vertinant pagal **ekonominius kriterijus**, Juodkalnija padarė tam tikrą pažangą ir yra vidutiniškai pasirengusi kurti veikiančią rinkos ekonomiką. Ekonomika toliau sparčiai augo, o

darbo rinkos rezultatai gerėjo, nors nedarbo lygis išliko aukštas. Nepaisant teigiamos eksporto dinamikos, einamosios sąskaitos deficitas, kurį skatino didelė vidaus paklausa, išliko labai didelis ir jis tik iš dalies finansuotas grynosiomis tiesioginių užsienio investicijų įplaukomis. Pagerėjo finansų sektoriaus mokumo ir likvidumo rodikliai, tačiau mažųjų įmonių galimybėms gauti finansavimą ir toliau trukdo griežtos skolinimo sąlygos. 2018 m. tętos fiskalinio konsolidavimo pastangos, tačiau biudžeto deficito tikslas nepasiektas, o valstybės skola pasiekė naują rekordą, iš dalies dėl didelio greitkelio projekto, finansuoto Kinijos suteikta paskola, finansavimo poreikių. Privačiojo sektoriaus plėtrą ir toliau riboja verslo aplinkos, teismų sistemos trūkumai ir didelė neoficialios ekonomikos dalis, o tai rodo prastus pagrindinių valstybės institucijų, atsakingų už teisinės valstybės principo laikymąsi ir rinkos konkurenciją, įgyvendinimo pajėgumus.

Juodkalnija padarė tam tikrą pažangą ir yra vidutiniškai pasirengusi atlaikyti konkurencinį spaudimą ir rinkos jėgas Sąjungoje. Infrastruktūros plėtra daugelyje sričių palaiptai sudaro didesnio ekonomikos konkurencingumo sąlygas. Tačiau reikia dėti daugiau pastangų stiprinti žmogiškojo kapitalo vystymą ir mažinti atotrūkį tarp švietimo rezultatų ir darbo rinkos poreikių. Vietos įmonės turi augti ir dėti daugiau pastangų tarptautiniam konkurencingumui didinti.

Kalbant apie **gerus kaimyninius santykius ir regioninį bendradarbiavimą**, Juodkalnija tebėra ryžtingai įsipareigojusi palaikyti dvišalius santykius su kitomis plėtros šalimis ir kaimyninėmis ES valstybėmis narėmis, šalis taip pat aktyviai dalyvauja palaikant regioninį bendradarbiavimą.

Kalbant apie Juodkalnijos **gebėjimus priimti narystės įsipareigojimus**, daugelyje sričių atliktas svarbus derinimo ir pasirengimo įgyvendinti *acquis* darbas. Šalis yra gerai pasirengusi tokiose srityse kaip bendrovių teisė, intelektinės nuosavybės teisė, energetika ir užsienio, saugumo ir gynybos politika. Juodkalnija yra vidutiniškai pasirengusi daugelio skyrių srityse, pavyzdžiui, laisvo prekių judėjimo, konkurencijos politikos, žemės ūkio ir kaimo plėtros, maisto saugos, veterinarijos bei fitosanitarijos politikos, taip pat įmonių ir pramonės politikos srityse. Juodkalnija yra šiek tiek pasirengusi aplinkos ir klimato kaitos, socialinės politikos ir užimtumo srityse. Nemaža pažanga padaryta tokiose srityse kaip įsisteigimo teisė ir laisvė teikti paslaugas, intelektinės nuosavybės teisė, žemės ūkis ir kaimo plėtra, maisto sauga, veterinarijos ir fitosanitarijos politika. Ateityje Juodkalnija daugiausia dėmesio turėtų skirti konkurencijos politikai, aplinkai ir kovai su klimato kaita, taip pat viešiesiems pirkimams. Administracinių gebėjimų stiprinimas siekiant užtikrinti, kad būtų taikomas *acquis*, tebėra svarbus Juodkalnijos uždavinys. Juodkalnija toliau derino teisės aktus su visomis ES bendros užsienio ir saugumo politikos pozicijomis ir deklaracijomis.

Migracijos srityje Juodkalnijai pakenkė staigus neteisėtos migracijos padidėjimas dėl to, kad buvo iš dalies pereita nuo regioninio migracijos srauto prie vadinamojo pakrantės kelio, kuris driekiasi per Albaniją, Juodkalniją ir Bosniją ir Hercegoviną. Juodkalnijos valdžios institucijos sulaukė 4 753 neteisėtus migrantus (460 proc. daugiau, palyginti su 2017 m.), todėl šalies priėmimo ir administraciniai gebėjimai patyrė didelį spaudimą. Teisinė sistema buvo dar labiau sustiprinta įsigaliojus svarbiame teisės aktų rinkiniui, susijusiam su migracija ir prieglobsčiu, taip pat buvo imtasi tam tikrų priemonių priėmimo ir operatyviniams pajėgumams didinti. Pasirašyti svarbūs bendradarbiavimo pasiūlymai su kaimyninėmis šalimis ir parafuotas Susitarimas su ES dėl Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų statuso. Per kitą ataskaitinį laikotarpį Juodkalnija turėtų toliau stiprinti gebėjimus spręsti mišrių migracijos srautų ir pabėgėlių integravimo klausimus; toliau didinti žmogiškuosius ir materialinius išteklius, skiriamus sienų valdymo ir migrantų registravimo sistemoms.

Serbija

Kalbant apie **politinius kriterijus**, reikia skubiai sukurti daugiau erdvės tikroms įvairių partijų diskusijoms, kad būtų pasiektas platus proeuropietiškas konsensusas, kuris būtinas šalies pažangai siekiant narystės ES. 2019 m. pradžioje keletas opozicijos partijų pradėjo boikotuoti parlamentą. Valdančiosios koalicijos parlamentinė praktika pablogino teisėkūros diskusijas ir kontrolę ir pakenkė parlamento vykdomai vykdomosios valdžios priežiūrai.

Reaguojant į opozicijos partijos lyderio užpuolimą 2018 m. gruodžio mėn. Belgrade prasidėjo kas savaitę rengiami antiviešųjų protestai. Laikui bėgant jie tapo taikiais protestais, kuriais reikalaujama žiniasklaidos laisvės ir laisvų bei sąžiningų rinkimų. Kelios opozicijos partijos paskelbė apie savo ketinimą boikotuoti parlamento rinkimus, nebent būtų patenkinti laisvų ir sąžiningų rinkimų reikalavimai. Serbija turi pirmumo tvarka visapusiškai atsižvelgti į visas tarptautinių stebėtojų nustatytas rekomendacijas dėl rinkimų.

Serbija yra vidutiniškai pasirengusi **viešojo administravimo** reformos srityje. Priėmus keletą naujų teisės aktų, tam tikra pažanga padaryta paslaugų teikimo srityje. Ir toliau didelį susirūpinimą kelia politinė įtaka skiriant vyresnius vadovus, ypač kai tai susiję su pernelyg dideliu laikinųjų pareigų skaičiumi. Labai svarbu, kad Serbija sugebėtų pritraukti ir išlaikyti kvalifikuotus administracijos darbuotojus, kurie sprendžia su ES susijusius klausimus. Dar reikia nustatyti koordinuotą viešojo administravimo reformos strategijos ir viešųjų finansų valdymo reformos programos stebėsenos ir ataskaitų teikimo sistemą.

Serbija padarė tam tikrą pasirengimo pažangą **teismų sistemos** srityje. Ataskaitiniu laikotarpiu padaryta tam tikra pažanga. Į praėjusių metų rekomendacijas buvo atsižvelgta tik iš dalies. Tam tikra pažanga padaryta nagrinėjant senas vykdymo užtikrinimo bylas ir imantis tolesnių veiksmų, susijusių su teismų praktikos derinimo priemonėmis. Vyksta konstitucinės reformos procesas, kurio tikslas – suderinti Konstituciją su Europos teismų sistemos standartais. Priėmus Konstitucijos pataisas, teisėjų ir prokurorų skyrimo ir vertinimo sistema turi būti persvarstyta, kad būtų sudarytos sąlygos užtikrinti visišką nuopelnais grindžiamą teisėjų įdarbinimą ir karjerą. Šiuo metu susirūpinimą tebekelia politinės įtakos mastas.

Serbija padarė tam tikrą pasirengimo pažangą **kovos su korupcija** srityje. Padaryta nedidelė pažanga. Nėra jokio apčiuopiamo korupcijos prevencijos reformų poveikio. 2019 m. gegužės mėn. priimtas peržiūrėtas įstatymas dėl korupcijos prevencijos (taip pat žinomas kaip Kovos su korupcija agentūros įstatymas). Kalbant apie korupcijos mažinimą, įgyvendinamas 2018 m. kovo mėn. įsigaliojęs įstatymas dėl valdžios institucijų veiklos organizavimo ir jų jurisdikcijos kovojant su organizuotu nusikalstamumu, terorizmu ir korupcija, tačiau dar per anksti visapusiškai vertinti jo poveikį. Teisėsaugos ir teisminės institucijos vis dar turi pasiekti patikimų rezultatų vykdydamos nepriklausomą baudžiamąjį persekiojimą ir užbaigdamos nagrinėti aukšto lygio korupcijos bylas. Apskritai korupcija būdinga daugeliui sričių ir tebekelia susirūpinimą.

Serbija padarė tam tikrą pasirengimo pažangą **kovos su organizuotu nusikalstamumu** srityje. Ataskaitiniu laikotarpiu padaryta tam tikra pažanga. Serbija pradėjo įgyvendinti naują baudžiamojo kodekso ekonomikos skyrių ir įstatymą dėl valstybės institucijų veiklos organizavimo ir jurisdikcijos kovojant su organizuotu nusikalstamumu, terorizmu ir korupcija ir priėmė 2019–2023 m. kovos su elektroniniais nusikaltimais strategiją. Tačiau jokios pažangos nepadaryta įgyvendinant ankstesnėje ataskaitoje nurodytas rekomendacijas. Serbija vis dar turi pasiekti įtikinamų rezultatų, susijusių su veiksmingais tyrimais, baudžiamuoju persekiojimu ir galutiniais apkaltinamaisiais nuosprendžiais organizuoto nusikalstamumo bylose, įskaitant finansinius tyrimus, po kurių būtų užtikrintas nusikalstamu būdu įgyto turto išaldymas ir konfiskavimas. Apkaltinamųjų nuosprendžių organizuoto nusikalstamumo srityje (ypač kovos su prekyba žmonėmis srityje) tebėra nedaug.

Apskritai įdiegta teisėkūros ir institucinė **pagrindinių teisių** užtikrinimo sistema. Priimti pakeitimai, kuriais tobulinama su nacionalinėmis mažumomis susijusi teisinė sistema. Reikia užtikrinti nuoseklų ir veiksmingą teisės aktų ir politikos priemonių įgyvendinimą. Nors Serbija yra padariusi tam tikrą pasirengimo pažangą, jokios pažangos nepadaryta **saviraiškos laisvės** srityje. Šiuo metu šis pažangos trūkumas kelia didelį susirūpinimą. Nauja žiniasklaidos strategija parengta skaidriai ir įtraukiai; ją reikia priimti ir įgyvendinti. Serbija turi imtis griežtesnių priemonių, kad būtų apsaugotos asmenų, susiduriančių su diskriminacija, įskaitant LGBTI asmenis, neįgaliuosius, ŽIV užsikrėtusius bei AIDS sergančius asmenis ir kitus pažeidžiamus asmenis, teisės.

Vertinant pagal **ekonominius kriterijus**, Serbija padarė tam tikrą pažangą ir yra vidutiniškai pasirengusi kurti veikiančią rinkos ekonomiką. Išorės disbalansas didėja, nors jo finansavimas ir toliau yra tinkamas. Kainų spaudimas išliko nedidelis, o infliacija apribota. Dideli fiskaliniai koregavimai, palyginti su ankstesniais metais, gerokai pagerino skolos tvarumą. Išlaikytas finansų sektoriaus stabilumas ir pagerėjo darbo rinkos rezultatai, išskyrus jaunimo užimtumo rodiklį, kuris sumažėjo. Lėtai vyko svarbios struktūrinės viešojo administravimo, mokesčių institucijos ir valstybinių įmonių reformos, o tai lėmė ilgalaikį neveiksmingumą. Valdžios institucijos lėtai reaguoja į biudžeto sistemos ir jos valdymo trūkumus. Valstybė aktyviai dalyvauja ekonomikoje, o privatusis sektorius yra nepakankamai išplėtotas ir tam trukdo teisinės valstybės trūkumai ir sąžiningos konkurencijos užtikrinimo spragos.

Serbija padarė tam tikrą pažangą ir yra vidutiniškai pasirengusi atlaikyti konkurencinį spaudimą ir rinkos jėgas Sąjungoje. Ekonomikos struktūra toliau gerėjo, o ekonominė integracija į ES išliko didelė. Tačiau, nepaisant tam tikros pažangos, švietimo ir mokymo kokybė, nešališkumas ir aktualumas ne visiškai atitinka darbo rinkos poreikius. Investicijos didėjo, bet po kelerių vangaus investavimo metų jų vis dar nepakanka, kad būtų pašalinti infrastruktūros trūkumai. Nors mažųjų ir vidutinių įmonių skolinimosi sąnaudos pastaruoju metu sumažėjo, jos vis dar susiduria su įvairiomis problemomis, įskaitant nenuspėjamą verslo aplinką ir nesąžiningą konkurenciją.

Apskritai Serbija tebėra įsipareigojusi palaikyti dvišalius santykius su kitomis plėtros šalimis ir kaimyninėmis ES valstybėmis narėmis, šalis taip pat aktyviai palaiko **regioninį bendradarbiavimą**. Serbijoje numačius įsteigti Transporto bendrijos sutarties sekretoriato būstinę, šalis turėtų suteikti papildomą paramą, kad būtų užtikrintos sąlygos, kad sekretoriatas galėtų greitai pradėti veiklą.

Kalbant apie **santykių su Kosovu normalizavimą**, Serbija toliau dalyvavo dialoge ir santūriai reagojo į muitų tarifų įvedimą. Tačiau Serbija turi dėti daug pastangų, visų pirma palaikydama tarptautinius santykius, kad sukurtų teisiškai privalomam susitarimui su Kosovu sudaryti palankią aplinką. Toks susitarimas nedelsiant būtinas ir itin svarbus, kad tiek Serbija, tiek Kosovas galėtų siekti narystės ES.

Kalbant apie šalies **gebėjimą prisiimti narystės įsipareigojimus**, Serbija toliau visose srityse derino savo teisės aktus su ES *acquis*. Siekiant išlaikyti reformų tempą, reikės užtikrinti pakankamus finansinius ir žmogiškuosius išteklius bei tvarias strategines programas. Serbija yra gerai pasirengusi tokiose srityse kaip bendrovių teisė, intelektinė nuosavybė, transporto politika, mokslas ir moksliniai tyrimai, švietimas bei kultūra ir muitai. Serbija padarė pažangą tinkamiau susiedama investicijų planus ir biudžeto vykdymą, tačiau dar turi sukurti vieną bendrą mechanizmą, kuris padėtų nustatyti visų investicijų, neatsižvelgiant į finansavimo šaltinį, prioritetus pagal vyriausybės viešųjų finansų valdymo reformos programą. Tokiose srityse kaip viešieji pirkimai, statistika, išorės santykiai, socialinė politika ir užimtumas, pinigų politika ir finansinės paslaugos, Serbija yra vidutiniškai pasirengusi. Serbija toliau darė didelę pažangą žemės ūkio srityje ir derindama teisės aktus su ES transporto srities *acquis*,

tačiau energetikos srityje padaryta nedidelė pažanga. Aplinkos ir klimato kaitos politikos sritims dar reikia skirti pakankamai dėmesio.

Serbija turi prioritetine tvarka išspręsti neatitikties Stabilizacijos ir asociacijos susitarimo nuostatoms problemas, ypač dėl valstybės pagalbos kontrolės, fiskalinio diskriminavimo importuotų alkoholinių gėrimų srityje ir konkurencijos ribojimo kortele grindžiamoje mokėjimo sistemoje. Per laikotarpį iki įstojimo savo užsienio ir saugumo politiką Serbija turi laipsniškai suderinti su Europos Sąjungos bendra užsienio ir saugumo politika.

Serbija toliau valdė **mišrių migracijos srautų** į ES, kurie 2018 m. stabilizavosi, poveikį. Ji padarė tam tikrą pažangą įgyvendindama integruoto sienų valdymo strategiją. Šalis parafavo susitarimą su ES dėl Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų statuso. Priimta kovos su neteisėta migracija strategija ir veiksmų planas. Pagal ES ir Serbijos readmisijos susitarimą Serbija turi laikytis trečiųjų šalių piliečių readmisijos išipareigojimo. Be to, Serbija turėtų dėti pastangas, kad nebūtų nukrypstama nuo ES vizų politikos.

Šiaurės Makedonija

Kalbant apie **politinius kriterijus**, ataskaitiniu laikotarpiu Šiaurės Makedonija toliau nuosekliai įgyvendino ES reformas. Vyriausybė ėmėsi veiksmų siekdama atkurti stabdžių ir atsvarų sistemą ir stiprinti demokratiją bei teisinę valstybę. Šalyje – įtraukioje ir atviroje politinėje aplinkoje – toliau vyko didžiuliai pokyčiai. Šalis kaip ir anksčiau pasiekė apčiuopiamų rezultatų pagrindinėse Tarybos išvadose nurodytose srityse, tokiose kaip teisminės institucijos, kova su korupcija ir organizuotu nusikalstamumu, žvalgybos tarnybų reforma ir viešasis administravimas. Kadangi vyriausybė stengėsi įtraukiai ir skaidriai konsultuotis su visais suinteresuotaisiais subjektais, įskaitant opoziciją ir pilietinę visuomenę, pagerėjo kompromiso kultūra politikos srityje. 2018 m. birželio mėn. pasirašius istorinį susitarimą su Graikija (dar vadinamą Prespos susitarimu), 2018 m. rugsėjo mėn. surengtas konsultacinis referendumas, kuriame didžioji dauguma dalyvių, pritardami Prespos susitarimui, pasisakė už narystę ES ir NATO. Prezidento rinkimai surengti tinkamai, pagrindinės laisvės buvo gerbiamos ir rinkėjų pasirinkimas balsuojant buvo pagrįstas informacija. Parlamentas, kuriame vyko konstruktyvesnis politinis dialogas, patobulino savo priešiškos ir teisėkūros funkcijas, be kita ko, apribodamas pagreintų procedūrų taikymą.

Etninių grupių tarpusavio santykiai iš esmės išliko ramūs, įtampa kildavo tik kartais. Vyriausybė vykdė išipareigojimą didinti bendruomenių tarpusavio pasitikėjimą. Ochrido pagrindų susitarimas, kuriuo užbaigtas 2001 m. konfliktas ir kuriame nustatyta visuomenės daugiatautiškumo išsaugojimo sistema, minimas Konstitucijos preambulėje ir yra toliau įgyvendinamas.

Aplinka, kurioje veikia pilietinės visuomenės organizacijos, toliau gerėjo. Pilietinė visuomenė toliau atliko konstruktyvų vaidmenį remiant demokratinius procesus. Priimti strateginiai dokumentai, kuriuose pateiktos vyriausybės ir pilietinės visuomenės bendradarbiavimo gairės. Ir vyriausybiniai, ir nevyriausybiniai subjektai turėtų siekti prasmingo konsultavimosi proceso.

Šiaurės Makedonija padarė nemažą pažangą žvalgybos tarnybų reformos srityje. Reformavus komunikacijų tinklais perduodamos informacijos perėmimo sistemą pradėjo visapusiškai veikti nauja operacinė techninė agentūra. Šalis, bendradarbiaudama su NATO ir kitais partneriais, taip pat pradėjo savo žvalgybos tarnybų reformą. Pasirinktas naujos nacionalinės saugumo agentūros modelis ir priimta jos sukūrimo teisinė sistema.

Šiaurės Makedonija yra vidutiniškai pasirengusi **viešojo administravimo** reformos srityje. Padaryta nemaža pažanga, ypač įgyvendinant viešojo administravimo reformos strateginę programą, gerinant viešąsias konsultacijas ir didinant politikos nustatymo, formavimo ir koordinavimo skaidrumą. Imtasi priemonių dėl galimai politizuotų paskyrimų. Vis dėlto reikia dėti daugiau pastangų siekiant padidinti administracijos atskaitomybę ir užkirsti kelią jos politizavimui. Svarbu ir toliau laikytis skaidrumo, nuopelnų ir teisingo atstovavimo principų.

Šalies **teismų sistema** pasiekė tam tikrą pasirengimo lygį / yra vidutiniškai pasirengusi, ir padaryta nemaža pažanga įgyvendinant vadinamuosius neatidėliotųjų reformų prioritetus ir Venecijos komisijos bei Vyresniųjų ekspertų grupės sisteminiams teisinės valstybės principo klausimais rekomendacijas. Šalis įrodė toliau ryžtingai siekianti pagerinti teismų sistemą, o naujosios teisinės sistemos įgyvendinimas yra tvirtas tolesnės pažangos pagrindas. Parengtas naujas įstatymas dėl prokuratūros, kuriuo į baudžiamojo persekiojimo sistemą siekiama integruoti specialųjį prokurorą. Teismai priėmė sprendimus dėl kai kurių didelio atgarsio bylų, kurias pateikė specialioji prokuratūra. Be teisinių pokyčių, visos teisminės institucijos turi rodyti teigiamą pavyzdį ir dėti papildomas pastangas, kad visuomenė vėl imtų jomis pasitikėti.

Kovos su korupcija srityje Šiaurės Makedonija padarė tam tikrą pasirengimo pažangą. Nemaža pažanga padaryta toliau gerinant aukšto lygio korupcijos bylų tyrimo, baudžiamojo persekiojimo ir teismo procesų rezultatus, taip pat keičiant teisinę sistemą. Šiuo atžvilgiu naujoji korupcijos prevencijos teisinė sistema pagerėjo ir naujieji Valstybės korupcijos prevencijos komisijos nariai paskirti kur kas skaidriau nei ankstesniais metais. Ši komisija ėmėsi svarbių veiksmų, kad aktyviai kovotų su korupcija (kuri būdinga visų politinių partijų aukšto lygio pareigūnams). Specialusis prokuroras patvirtino savo vadovaujamąjį vaidmenį tiriant aukšto lygio korupcijos bylas ir vykdant baudžiamąjį persekiojimą. Valdžios institucijos turi dėti daugiau pastangų, kad įrodytų, kad kova su korupcija yra nacionalinis visų lygmenų valdžios prioritetas. Vis dėlto korupcija būdinga daugeliui sričių ir tebekelia susirūpinimą.

Šalis padarė tam tikrą pasirengimo pažangą **kovos su organizuotu nusikalstamumu srityje**. Teisės aktų sistema iš esmės atitinka Europos standartus. Reikia toliau stengtis įgyvendinti kovos su organizuotu nusikalstamumu strategijas ir aktyviai vertinti jų poveikį. Be to, padaryta tam tikra pažanga įgyvendinant praėjusių metų rekomendacijas dėl rezultatų gerinimo, teisėsaugos bendradarbiavimo stiprinimo ir esminio veiklos pajėgumų kovos su prekyba žmonėmis srityje stiprinimo. Pažanga padaryta veiklos lygmeniu didinant Nacionalinio kovos su organizuotu nusikalstamumu koordinavimo centro veiksmingumą ir dalyvaujant bendrose operacijose su ES valstybėmis narėmis ir kaimyninėmis šalimis.

Pagrindinių teisių apsaugos teisinė sistema iš esmės atitinka Europos standartus; šalis padarė nemažą pažangą. Iš dalies pakeitusi Baudžiamąjį kodeksą ir priėmusi Įstatymą dėl diskriminacijos prevencijos ir apsaugos nuo jos šalis padidino apsaugą nuo neapykantos nusikaltimų ir diskriminacijos. Ji taip pat priėmė plataus užmojo deinstitutionalizavimo strategiją, kurios tikslai kovoti su smurtu prieš moteris įtraukti į Stambulo konvencijos įgyvendinimo veiksmų planą. Tačiau policijos išorės priežiūros mechanizmas dar nėra visiškai veiksmingas ir šalis turi toliau plėtoti alternatyvių sankcijų ir probacijos taikymą. Šalis taip pat turi dėti papildomas pastangas, kad nuosekliai skleistų ir vykdytų Europos ir tarptautinių žmogaus teisių įstaigų rekomendacijas, ypač susijusias su elgesiu su sulaukiais asmenimis, moterimis ir neįgaliaisiais. Šalis padarė tam tikrą pasirengimo pažangą / yra vidutiniškai pasirengusi **saviraiškos laisvės** srityje ir praėjusiais metais padarė nemažą pažangą. Toliau didėjo žiniasklaidos laisvė ir saviraiškos laisvė. Labai svarbu, kad valstybės

pareigūnai ir politinis elitas labiau toleruotų kritiką ir taip užtikrintų saviraiškos laisvę. Šalis turi nuolat stengtis didinti visuomeninio transliuotojo nepriklausomumą, profesinius standartus ir finansinį tvarumą. Priimti Garso ir audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų įstatymo pakeitimai ir siekiant juos įgyvendinti reikės tvirto politinio įsipareigojimo užtikrinti profesionalumą ir laikytis skaidrumo, nuopelnais grindžiamo skyrimo ir nešališko atstovavimo principų.

Regioninio bendradarbiavimo srityje šalis toliau palaikė gerus santykius su kitomis plėtros šalimis ir aktyviai dalyvavo regioninėse iniciatyvose. Imtasi istorinių veiksmų siekiant pagerinti gerus kaimyninius santykius, be kita ko, įsigaliojus Prespos susitarimui ir jį įgyvendinant; taip baigtas vienas seniausių šio regiono ginčų. Komisija pageidauja, kad dvišalė sutartis su Bulgarija būtų įgyvendinama toliau.

Vertinant pagal **ekonominius kriterijus**, Šiaurės Makedonija padarė tam tikrą pažangą ir yra tinkamai pasirengusi kurti veikiančią rinkos ekonomiką. Po vienu sąstingio metų ekonomikos augimas atsinaujino, tačiau investicijos išliko menkos. Vyriausybė ėmėsi viešųjų finansų valdymo gerinimo ir skaidrumo didinimo priemonių. Ji priėmė pajamų apmokestinimo ir pensijų sistemos reformas. Tačiau išlaidų sudėtis pablogėjo ir tam, kad viešieji finansai taptų tvaresni, fiskalinis konsolidavimas turi būti platesnio užmojo. Darbo rinkos veikimą trikdo nuolatinės struktūrinės problemos. Sutarčių vykdymo užtikrinimas ir didelė neoficiali ekonomika tebekelia problemų verslo aplinkai.

Šiaurės Makedonija padarė tam tikrą pažangą ir yra vidutiniškai pasirengusi atlaikyti konkurencinį spaudimą ir rinkos jėgas ES. Toliau didėjo integracija į ES prekybos ir investicijų srityse. Diversifikavus eksportą ir gamybos sektorių pagaminama daugiau didesnės vertės produktų. Tačiau įgūdžių trūkumas ir tai, kad mokymo programų užtikrinami įgūdžiai nepakankamai suderinti su įmonių reikalaujamais įgūdžiais, kenkia darbo našumui ir ekonomikos konkurencingumui. Tebėra didelių investicijų į viešąją infrastruktūrą spragų.

Kalbant apie **gebėjimus priimti narystės įsipareigojimus**, šalis yra vidutiniškai pasirengusi daugumoje sričių, įskaitant tokias sritis kaip konkurencija, viešieji pirkimai, transportas ir energetika. Šalis padarė deramą pasirengimo pažangą tokiose srityse kaip bendrovių teisė, muitų sąjunga, transeuropiniai tinklai, mokslas ir moksliniai tyrimai. Reikia dėti daugiau pastangų visose srityse, ypač tose keliose srityse, kuriose šalis tik pradėjo pasirengimą, pavyzdžiui, laisvo darbuotojų judėjimo, taip pat finansinių ir biudžetinių nuostatų. Daugiau dėmesio taip pat reikia skirti administraciniams pajėgumams ir veiksmingam įgyvendinimui. Šalis toliau stengėsi geriau derinti teisės aktus su ES bendros užsienio ir saugumo politikos deklaracijomis ir Tarybos sprendimais.

Šiaurės Makedonijos vaidmuo valdant **mišrius migracijos srautus** tebėra aktyvus ir konstruktyvus. Ji veiksmingai bendradarbiauja su ES valstybėmis narėmis ir kaimyninėmis šalimis. Toliau buvo dedamos didelės pastangos siekiant užtikrinti pagrindines gyvenimo sąlygas ir paslaugas visiems šalyje esantiems migrantams. Vis dar yra neaiškumų dėl migracijos srautų masto ir struktūros. Dėl nenuoseklaus su neteisėtais srautais atvykstančių migrantų registravimo neįmanoma užtikrinti reguliaraus ir tinkamo apsaugos poreikius atitinkančio profiliavimo ir taikyti nacionalinių apsaugos mechanizmų. Buvo užtikrinta veiksminga kontrolė prie pietinės sienos, be kita ko, vietoje dalyvaujant ES valstybių narių pakviestiesiems pareigūnams. Parafuotas susitarimas dėl Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų statuso su ES. Tačiau reikia toliau spręsti dažno neteisėto žmonių gabenimo prie šiaurinės sienos problemą. Šalis patiria didelį spaudimą dėl savo geografinės padėties.

Albanija

Kalbant apie **politinius kriterijus**, per visą ataskaitinį laikotarpį Albanija toliau darė pažangą įgyvendindama ES reformų darbotvarkę. Politikos srityje išliko didelė poliarizacija. Užsitęsęs opozicijos partijų boikotas turėjo įtakos parlamento veiklai. 2019 m. vasario mėn. šių partijų nariai drauge atsisakė savo mandatų. Centrinė rinkimų komisija jau iš naujo paskirstė daugiau nei pusę šių parlamento narių mandatų, kurių buvo atsisakyta; kvorumas, kurio reikia, kad parlamentas galėtų visapusiškai veikti, išlaikomas. Pagrindinės opozicijos partijos nusprendė nedalyvauti vietos rinkimuose, kuriuos planuojama surengti 2019 m. birželio 30 d. Nors dauguma stengiasi žengti į priekį, pagrindinių opozicinių partijų pasyvumas neigiamai paveikė dvipartinės sistemos rinkimų reformos pastangas. Opozicinės partijos turėtų imti vėl konstruktyviai dalyvauti demokratinėse institucijose.

Albanija yra vidutiniškai pasirengusi **viešojo administravimo** reformos srityje. Toliau dėtos pastangos keliose susijusiose srityse, padaryta tam tikra pažanga didinant viešųjų paslaugų teikimo veiksmingumą ir skaidrumą, gerinant politikos poveikio vertinimo reguliavimo sistemą, diegiant skaidresnes įdarbinimo procedūras ir apskritai stiprinant administracijos pajėgumus taikyti nuopelnais grindžiamos valstybės tarnybos procedūras. Turėtų būti siekiama toliau įtvirtinti šiuos laimėjimus, kad būtų užtikrinamas veiksmingesnis, nuo politikos atskirtas ir profesionalus viešasis administravimas.

Albanija padarė nedidelę pasirengimo pažangą **teismų sistemos** srityje. Toliau nuosekliai vykdyta visapusiška ir išsami teisingumo sistemos reforma ir padaryta pastebima pažanga. Įsteigtos naujosios teisminių institucijų savivaldos institucijos, Aukštoji teismų taryba, Aukštoji prokuratūros taryba ir Teisėjų skyrimo taryba. Tai svarbus žingsnis stiprinant teisminių institucijų nepriklausomumą ir atskaitomybę. Pasistūmėta vykdant pakartotinį visų teisėjų ir prokurorų vertinimą (patikimumo tikrinimo procesą) ir gauta apčiuopiamų rezultatų. Koordinuojant Europos Komisijai, siekiant prižiūrėti visą procesą toliau vykdyta tarptautinė stebėjimo misija. Išnagrinėta daugiau kaip 140 bylų, dėl to buvo atleisti arba atsistatydino 88 teisėjai, o 53 pareigūnai patvirtinti. Dauguma asmenų atleista dėl nepagrįsto turto. Šie konkretūs ir patikimi rezultatai padėjo iš esmės sustiprinti šį sektorių ir teisminių institucijų nepriklausomumą, nešališkumą, profesionalumą bei atskaitomybę.

Albanija padarė nedidelę pasirengimo pažangą **kovos su korupcija** srityje. Padaryta nemaža pažanga, visų pirma priėmus naują 2018–2020 m. Tarpsektorinės kovos su korupcija strategijos įgyvendinimo veiksmų planą, iš dalies pakeitus Įstatymą dėl turto deklaracijos ir audito ir Įstatymą dėl viešųjų pirkimų, taip pat priėmus Parlamento narių elgesio kodeksą. Įsteigta Kovos su korupcija darbo grupė padėjo suaktyvinti veiklą administracinių tyrimų srityje. Toliau gerėjo prokurorų ir policijos tiesioginė prieiga prie duomenų bazių. Nemaža pažanga padaryta toliau siekiant rezultatų aukšto lygio korupcijos bylų tyrimo, baudžiamojo persekiojimo ir teismo procesų srityje. Tarp konkrečių kovos su korupcija rezultatų – patikimumo tikrinimo procesas, dėl kurio atleistas ne vienas aukšto rango teisėjas, įskaitant Konstitucinio Teismo ir Aukštojo teismo teisėjus. Įsteigus Aukštąją prokuratūros tarybą buvo sudarytos sąlygos steigti specializuotas kovos su korupcija įstaigas (Specialiąją kovos su korupcija ir organizuotu nusikalstamumu struktūrą, Nacionalinę tyrimų tarnybą). Baigus kandidatų tinkamumo tikrinimą, šios įstaigos pradės veikti, todėl bus stiprinami bendri korupcijos tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo pajėgumai. Vis dėlto apskritai korupcija būdinga daugeliui sričių ir tebekelia susirūpinimą.

Albanija padarė tam tikrą pasirengimo pažangą **kovos su organizuotu nusikalstamumu** srityje. Sustiprintos policijos operacijos, kuriomis siekiama išardyti nusikalstamas organizacijas. Po kelių policijos operacijų suimtas ne vienas asmuo, pareikšta svarbių kaltinimų ir priimta apkaltinamųjų nuosprendžių. Vykdamas šias operacijas suimti ir patraukti

baudžiamojon atsakomybėn žinomi organizuotų nusikalstamų grupių lyderiai. Taip pat suintensyvėjo tarptautinis policijos bendradarbiavimas, ypač su ES valstybėmis narėmis, ir dėl to sėkmingai įvykdytos kelios didelio masto teisėsaugos operacijos. Pastaraisiais metais Albanija nuolat įrodė esanti tvirtai įsipareigojusi kovoti su kanapių gamyba ir neteisėta prekyba jomis. Albanija suteikia galimybę ES valstybei narei taikyti intervencinės stebėsenos mechanizmą (Italijos *Guardia di Finanza* vykdo stebėjimo iš oro operacijas, , kurias bendrai finansuoja ES). Per paskutinius du pasėlių sezonus vykdant tokias operacijas nustatyta, kad Albanijoje kanapių beveik nebuvo auginama. Šie veiksmai – tai apčiuopiama pažanga įgyvendinant praėjusių metų rekomendacijas, kaip pagerinti rezultatus. Reikia ir toliau dėti pastangas, visų pirma kovojant su pinigų plovimu ir konfiskuojant nusikalstamu būdu įgyta ir kitą nepagrįstą turtą.

Kalbant apie **pagrindines teises**, apskritai Albanija laikosi tarptautinių žmogaus teisių dokumentų ir pagal Europos standartus parengė savo teisinį pagrindą. Ataskaitiniu laikotarpiu Albanija stengėsi laikytis tarptautinės teisės aktuose nustatytų įsipareigojimų. Tačiau dar reikia sustiprinti bendrą šių teisės aktų įgyvendinimą. Pagerėjo teisinė sistema vaiko teisių ir smurto šeimoje prevencijos srityse. 2018 m. gegužės mėn. parlamentas patvirtino naują įstatymą dėl socialinio būsto, kuriuo siekiama sustiprinti pažeidžiamiausių romų ir egiptiečių⁹ bendruomenių narių teisę į būstą. Reikia labiau stengtis stiprinti nuosavybės teises. Kalbant apie **saviraiškos laisvę**, bendra teisinė aplinka skatina ją naudotis, tačiau reikia dėti daugiau pastangų įgyvendinimo srityje.

Vertinant pagal **ekonominius kriterijus**, Albanija padarė tam tikrą pažangą ir yra vidutiniškai pasirengusi kurti veikiančią rinkos ekonomiką. Ekonomika toliau augo, o nedarbas mažėjo (tačiau tebėra didelis). Eksportas tvirtai didėjo, o einamosios sąskaitos deficitas mažėjo. Didelis valstybės skolos santykis su BVP toliau mažėjo, tačiau fiskalinio konsolidavimo tempas toliau buvo lėtas. Bankai toliau mažino neveiksnių paskolų skaičių ir užsienio valiutos naudojimą. Bankų sektorius išliko stabilus, nors verslo kreditų augimas nepadidėjo. Imtasi finansų rinkos plėtojimo priemonių. Verslo aplinka pagerėjo tik tam tikrais aspektais. Tikimasi, kad tolesnė visapusiškos teisingumo reformos pažanga padės stiprinti verslo aplinką ir pritraukti investicijų. Padaryta tam tikra pažanga didinant dalyvavimą darbo rinkoje ir darbo rinkos institucijų bei tarnybų darbo kokybę ir veiksmingumą, tačiau užimtumo lygis ir dalyvavimas darbo rinkoje tebėra menki, o užimtumas neoficialios ekonomikos sektoriuje tebėra didelis.

Albanija padarė tam tikrą pažangą ir yra vidutiniškai pasirengusi atlaikyti konkurencinį spaudimą ir rinkos jėgas Sąjungoje. Albanija padarė tam tikrą pažangą energetikos, transporto ir skaitmeninės infrastruktūros plėtros srityse, tačiau praktinės gamybinės patirties trūkumas, žemas išsilavinimo lygis ir prastas technologijų perdavimas trukdo Albanijos konkurencingumui ir integracijai į tarptautines vertės grandines. Neišnaudojamas visas eksporto ir regioninės integracijos potencialas. Pastangos gerinti švietimą ir mokymą duoda tam tikrų rezultatų, tačiau reformos turi būti tęsiamos, visų pirma siekiant geriau spręsti kaimo vietovių ir pažeidžiamų grupių problemas. Albanijos pajėgumai mokslinių tyrimų, technologijų plėtros ir inovacijų srityje tebebuvo labai menki.

Kalbant apie **gerus kaimyninius santykius ir regioninį bendradarbiavimą**, Albanija toliau aktyviai vykdė regioninį bendradarbiavimą ir palaikė gerus kaimyninius santykius. Svarbių priemonių imtasi sprendžiant dvišalius klausimus su Graikija.

⁹ Atsižvelgiant į Europos institucijų vartojamą terminiją, šiame dokumente terminas „romai“ apima įvairių grupių asmenis, pripažįstant šių grupių savitumą.

Albanija toliau derino savo teisės aktus su įvairių sričių ES reikalavimais ir taip didino **gebėjimus priimti narystės įsipareigojimus**. Šalis vidutiniškai pasirengusi daugelyje sričių, pavyzdžiui, finansų kontrolės, švietimo, kultūros ir statistikos, arba padarė nedidelę pasirengimo pažangą, be kita ko, tokiose srityse kaip viešieji pirkimai ir transeuropiniai tinklai. Albanija turės toliau iš esmės rengtis priimti ir įgyvendinti ES *acquis*. Siekiant sukurti viešojo sektoriaus vidaus kontrolės sistemą, tebėra svarbu priimti išsamią viešąją vidaus finansų kontrolės politiką ir jos įgyvendinimą koordinuoti su tęsiama viešojo administravimo ir viešųjų finansų valdymo reforma. Albanija turėtų toliau vystyti transporto bei energetikos tinklus ir rengti susijusias sujungiamumo reformos priemones, be kita ko, siekdama pagerinti susisiekimą visame regione.

Reikia stiprinti institucijų, kurioms pavesta įgyvendinti *acquis*, administracinius pajėgumus ir profesinius standartus ir užtikrinti reguliavimo institucijų nepriklausomumą. Tebėra labai svarbu didinti skaidrumą ir atskaitomybę, visų pirma užtikrinti efektyvų, veiksmingą ir skaidrų viešųjų pirkimų sistemos veikimą ir viešųjų finansų valdymą. Albanija toliau visapusiškai derino teisės aktus su visomis ES bendros užsienio ir saugumo politikos pozicijomis ir deklaracijomis.

Kalbant apie **migraciją**, padaryta tam tikra pažanga gerinant institucinius gebėjimus sienų valdymo ir prieglobsčio srityje. 2018 m. spalio mėn. Albanija su ES pasirašė Susitarimą dėl Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų statuso. Siekiant spręsti mišrių migracijos srautų problemą, dar labiau sustiprinti priėmimo pajėgumai. Nepagrįstų prieglobsčio prašymų, kuriuos ES pateikė Albanijos piliečiai, skaičius sumažėjo, tačiau tebėra didelis, todėl reikia toliau stengtis jį mažinti. Be to, reikia spręsti nelydimų nepilnamečių problemą.

Kosovas

Kalbant apie **politinius kriterijus**, Kosovas padarė pažangą įgyvendindamas tam tikras pagrindines su ES susijusias reformas, visų pirma susijusias su teisinės valstybės ir viešojo administravimo sričių teisinės sistemos tobulinimu. Tačiau keletas priemonių ir *ad hoc* sprendimų neatitiko vyriausybės nustatytų reformų tikslų. Pernelyg didelė vyriausybė, įskaitant toliau didėjantį ministrų pavaduotojų skaičių, toliau neigiamai veikia jos patikimumą ir veiksmingumą.

Asamblėjai tam tikrais svarbiais strateginiais Kosovo klausimais pavyko užtikrinti balsų daugumą, pavyzdžiui, ratifikuojant sienos ir (arba) pasienio demarkacijos susitarimą su Juodkalnija ir priimant svarbias su ES susijusių teisės aktų reformas. Tačiau asamblėja toliau veikė labai poliarizuotos politikos sąlygomis, jos bendro veikimo trūkumai išliko, kaip matyti iš to, kad dažnai trūko kvorumo (dėl to būta teisėkūros vėlavimų).

Nedidelė pažanga padaryta sprendžiant 2017 m. surengtų ES rinkimų stebėjimo misijų išvadose ir rekomendacijose dėl parlamento ir savivaldybių rinkimų nurodytus klausimus.

Padėtis Kosovo šiaurinėje dalyje išlieka labai sudėtinga.

Kosovas yra padaręs tam tikrą pasirengimo pažangą **viešojo administravimo reformos** srityje. Ataskaitiniu laikotarpiu apskritai padaryta tam tikra pažanga, tačiau reikia dėti daug pastangų, kad būtų išspręsta politinės įtakos vyresniųjų valstybės tarnautojų įdarbinimui problema. Padaryta nemaža pažanga priimant įstatymų dėl viešojo administravimo veikimo ir organizavimo, dėl valstybės pareigūnų ir atlyginimų rinkinį. Tarp kitų laimėjimų: priimtos gairės dėl strateginio planavimo ir pradėtas įgyvendinti agentūrų racionalizavimo veiksmų planas. Peržiūrėta teisinė sistema yra svarbus žingsnis kuriant šiuolaikišką profesionalią valstybės tarnybą ir didinant atskaitomybę. Įstatyme dėl atlyginimų valstybės pareigūnams

nustatyta skaidresnė ir vienodesnė darbo užmokesčio sistema, tačiau jos poveikis biudžetui vidutinės trukmės laikotarpiu kelia susirūpinimą.

Kosovo **teismų sistema** yra pradiniam etape. Padaryta tam tikra pažanga: priimtas Įstatymas dėl teisėjų ir prokurorų drausminės atsakomybės ir Tarpininkavimo įstatymas, taip pat padaryta pažanga diegiant elektroninę bylų valdymo sistemą. 2018 m. teisminių institucijų darbuotojų skaičius tiek prokuratūroje, tiek teismuose, taip pat specialiojoje prokuratūroje padidėjo. Nors Kosovo serbų teisėjų, prokurorų ir jų pagalbinių darbuotojų integracija į teismų sistemą oficialiai buvo baigta 2017 m., reikia įdėti daugiau pastangų, kad būtų užtikrintas visiškas funkcionalumas, ypač kiek tai susiję su Apeliaciniu teismu. Teisminės institucijos vis dar nėra apsaugotos nuo nederamos politinės įtakos. Teisingumas vis dar vykdomas lėtai ir neveiksmingai, o teisinės valstybės institucijos turi nuolat stengtis stiprinti pajėgumus.

Kosovas tik pradėjo pasirengimą / yra padaręs tam tikrą pažangą **kovos su korupcija srityje**. Kosovas padarė tam tikrą pažangą vykdydamas svarbias teisėkūros reformas teisinės valstybės srityje, taip pat tirdamas aukšto lygio bylas ir vykdydamas atitinkamą baudžiamąjį persekiojimą. Pažanga taip pat padaryta preliminarus turto konfiskavimo srityje, tačiau galutinio turto konfiskavimo atvejų tebėra mažai. Korupcija tebėra plačiai paplitęs reiškinys ir kelia susirūpinimą.

Kosovas tik pradėjo pasirengimą **kovos su organizuotu nusikalstamumu srityje**. Kosovas padarė tam tikrą pažangą visų pirma vykdydamas svarbias teisėkūros reformas teisinės valstybės srityje ir tirdamas aukšto lygio bylas, vykdydamas atitinkamą baudžiamąjį persekiojimą, taip pat sprendamas preliminarus turto išaldymo klausimą. Vis dėlto padaryta nedidelė pažanga turto galutinio konfiskavimo srityje, o finansinių tyrimų ir galutinių apkaltinamųjų nuosprendžių vis dar per mažai. Reikia imtis priemonių, kuriomis būtų griežtai užtikrinama, kad nebūtų politinio kišimosi į teisėsaugos institucijų operatyvinę veiklą ir baudžiamąjį persekiojimą. Kosovo šiaurinėje dalyje organizuotas nusikalstamumas toliau kelia problemų teisėsaugos institucijoms.

Padaryta pažanga kovojant su terorizmu, ypač siekiant sudaryti geresnes sąlygas užsienio teroristų kovotojų ir jų šeimų reabilitacijai ir reintegracijai. Kosovo valdžios institucijos turi veiksmingiau kovoti su pinigų plovimu, o atitinkamas įstatymas turėtų būti suderintas su ES *acquis* ir tarptautiniais standartais.

Teisine sistema iš esmės užtikrinama žmogaus ir **pagrindinių teisių** apsauga, atitinkanti Europos standartus. Tačiau dėl nepakankamų finansinių ir kitų išteklių (visų pirma vietos lygmeniu), ribotų politinių prioritetų nustatymo ir koordinavimo trūkumo žmogaus teisių teisės aktų ir strategijų įgyvendinimas dažnai stringa. Esami žmogaus teisių politikos koordinavimo ir įgyvendinimo mechanizmai yra neveiksmingi. Išlieka didelė priklausomybė nuo užsienio paramos teikėjų. Būtina daugiau nuveikti, kad veiksmingai būtų užtikrinamos mažumoms, įskaitant romų ir aškalių mažumas ir perkeltuosius asmenis, priklausančių asmenų teisės, praktiškai užtikrinti lyčių lygybę, sukurti integruotą vaikų apsaugos sistemą ir daryti pažangą kultūros paveldo apsaugos srityje. Kosovas padarė tam tikrą pasirengimo pažangą Konstitucijoje įtvirtintos **saviraiškos laisvės** srityje. Kosovo žiniasklaidos aplinka pliuralistinė ir dinamiška. Teisinės valstybės institucijos vis dažniau imasi tolesnių veiksmų dėl grasinimų žurnalistams ir išpuolių prieš juos; incidentų mažėja. Dar reikia priimti tvarų sprendimą dėl visuomeninio transliuotojo finansavimo. Transliuotojas nėra apsaugotas nuo politinio spaudimo ir įtakos.

Vertinant pagal **ekonominius kriterijus**, Kosovas tik pradėjo kurti veikiančią rinkos ekonomiką ir padarė tam tikrą pažangą. Ekonomikos augimas buvo tvirtas, tačiau labai sudėtinga padėtis darbo rinkoje tebekelia susirūpinimą. Vyriausybė laikėsi fiskalinių taisyklių,

tačiau su socialinėmis išmokomis konkrečioms gyventojų grupėms ir viešojo sektoriaus darbuotojų darbo užmokesčiu susijusios išlaidos kelia pavojų viešiesiems finansams ir užkerta kelią privačiojo sektoriaus plėtrai. Verslo aplinka šiek tiek pagerėjo, tačiau tebėra neišspręstų problemų, įskaitant plačiai paplitusią neoficialią ekonomiką, lėtas ir neveiksmingas teismines institucijas, išplitusią korupciją ir apskritai silpnas teisinės valstybės institucijas. Nepaisant didelio paslaugų eksporto augimo, ekonomikos įvairinimo pažanga buvo lėta.

Kosovas tik pradėjo plėtoti pajėgumus atlaikyti konkurencinį spaudimą ir rinkos jėgas ES ir padarė tam tikrą pažangą. Kosovas padarė tam tikrą pažangą gerindamas kelius, tačiau yra didelių geležinkelių ir energetikos infrastruktūros trūkumų. Nedidelė pažanga padaryta užtikrinant stabilų energijos tiekimą, o elektros energijos sektoriaus nuostoliai toliau dideli. Kosovas padarė tam tikrą pažangą ekonomikos skaitmeninimo srityje. Gerinant švietimo kokybę ir sprendžiant gebėjimų trūkumo darbo rinkoje problemą padaryta menka pažanga. Struktūriniai pokyčiai vyksta tik lėtai, o ekonomika tebėra labai priklausoma nuo vidaus prekybos sektoriaus. Eksporto augimas daugiausia priklauso nuo paslaugų eksporto diasporai, o nepakankamas produktų įvairinimas trukdo didėti prekių eksportui.

Kalbant apie **gerus kaimyninius santykius ir regioninį bendradarbiavimą**, Kosovas toliau dalyvavo daugumoje regioninių forumų. Tačiau Kosovo sprendimas taikyti 100 proc. tarifą importui iš Serbijos ir Bosnijos ir Hercegovinos pakenkė regioninio bendradarbiavimo pastangoms.

Kalbant apie **santykių su Serbija normalizavimą**, Kosovas toliau laikėsi įsipareigojimo dalyvauti dialoge. Tačiau Kosovo vyriausybė turi atšaukti importo iš Serbijos ir Bosnijos ir Hercegovinos muitų tarifus. Kosovas turi toliau dėti daug pastangų, kad sukurtų teisiškai privalomam susitarimui su Serbija sudaryti palankią aplinką. Toks susitarimas yra skubiai reikalingas ir itin svarbus, kad tiek Kosovas, tiek Serbija galėtų siekti integracijos į Europą.

Kosovas padarė nedidelę pasirengimo derinti teisės aktus su **Europos standartais** pažangą. Nors kai kuriose srityse teisės aktai buvo toliau derinami, jie menkai įgyvendinami. Tam tikra pažanga padaryta laisvo prekių, paslaugų ir kapitalo judėjimo, taip pat finansinių paslaugų, viešųjų pirkimų ir konkurencijos srityse. Nemaža pažanga padaryta statistikos ir finansų kontrolės srityse. Mokesčių ir muitų srityje tam tikra pažanga padaryta renkant mokesťines pajamas, mažinant šešėlinę ekonomiką ir užtikrinant intelektinės nuosavybės teisių apsaugai skirtų muitinės priemonių vykdymą, tačiau Kosovas turėtų aktyviau kovoti su neoficialia ekonomika ir mokesčių slėpimu. Padaryta tam tikra pažanga sprendžiant aplinkos klausimus, tačiau įgyvendinimas atsilieka. Nepaisant tam tikros pažangos, ypač energijos vartojimo efektyvumo srityje, energetikos sektoriuje ir toliau susiduriama su dideliais sunkumais. Apskritai Kosovas turi gerinti administracinius pajėgumus ir koordinavimą visuose sektoriuose, kad užtikrintų veiksmingą *acquis* įgyvendinimą.

Valdžios institucijos padarė pažangą teisėtoms ir neteisėtoms **migracijos** valdymo srityje. Šios pastangos turėtų būti tęsiamos ir stiprinamos. Šiame kontekste Kosovas turi sukurti ES standartus ir praktiką atitinkantį neteisėtų migrantų grąžinimo mechanizmą.

3 PRIEDAS. Vakarų Balkanų strategijos ir Sofijos prioritetų darbotvarkės įgyvendinimas. Aktyvesnis ES dalyvavimas

2018 m. vasario 6 d. priimta Vakarų Balkanų strategija suteikė naują postūmį ES ir Vakarų Balkanų santykiams. Strategijoje daugiausia dėmesio skiriama sritims, kuriose reikia tolesnių Vakarų Balkanų šalių partnerių reformų ir pastangų, taip pat sustiprintai ES paramai šiam regionui. Parama apima 57 konkrečius įsipareigojimus, suskirstytus į šešias pavyzdines iniciatyvas. Didelę šių veiksmų dalį ES valstybės narės ir Vakarų Balkanų šalys partnerės vėliau patvirtino Sofijos prioritetų darbotvarke. Ji priimta 2018 m. gegužės 17 d. Sofijoje vykusiame aukščiausiojo lygio susitikime.

Nuo tada, kai ši strategija priimta, Komisija daugiausia dėmesio skyrė savo įsipareigojimų vykdymui, stiprindama politinį įsipareigojimą ir Vakarų Balkanų ir ES bei jos agentūrų veiklos sąsajas, suteikdama daugiau galimybių gauti finansavimą ir techninę pagalbą, taip pat perorientuodama ES finansinę paramą pagal Pasirengimo narystei pagalbos priemonę (PNPP), pagal kurią vien 2018 m. metiniai asignavimai Vakarų Balkanų šalims sudarė daugiau kaip 1,1 mlrd. EUR.

Pirmaisiais strategijos įgyvendinimo metais padaryta pažanga įgyvendinant visas šešias pavyzdines iniciatyvas. Regionui skirta daug politinio dėmesio. Pirmasis ES ir Vakarų Balkanų aukščiausiojo lygio susitikimas (po pirmojo, įvykusio 2003 m. Salonikuose) surengtas 2018 m. gegužės mėn. Sofijoje. Regione lankėsi Europos Vadovų Tarybos Pirmininkas ir Europos Komisijos Pirmininkas, taip pat surengta keletas ministrų ir aukšto lygio susitikimų. Visais šiais renginiais buvo siekiama skatinti politinį ryžtą suteikti naują postūmį reformų procesams ir stiprinti regioninį bendradarbiavimą.

1 pavyzdine iniciatyva „Paramos teisinei valstybei stiprinimas“ daugiausia dėmesio skiriama trims prioritetams: geriau stebėti teisingumo reformų vykdymą, teikti tikslingesnę techninę pagalbą teisėsaugos srityje ir didinti paramą pilietinei visuomenei, aktyvumui demokratijos srityje ir nepriklausomai žiniasklaidai. 2018 m. spalio mėn. Tiranoje vykęs ES ir Vakarų Balkanų šalių teisingumo ir vidaus reikalų ministrų forumas buvo labai svarbus siekiant pažangos šioje srityje, visų pirma stiprinant bendradarbiavimą su ES teisingumo ir vidaus reikalų (TVR) agentūromis ir plėtojant tinkamus teisingumo sistemų rodiklius.

Teisingumo reformų stebėsenos srityje Komisija pakeitė metodą: vienu metu dėl konkrečių klausimų misijas vykdo visose šešiose šalių partnerių administracijose, kuriose vyresnieji ES teisėsaugos pareigūnai susitinka su kolegomis (tarpusavio vertinimai). 2018 m. baigta civilinių ir komercinių teismų sprendimų vykdymo peržiūrų serija. Šiuo metu vykdoma viešųjų pirkimų peržiūrų serija, o vėliau 2019 m. planuojama peržiūra organizuoto nusikalstamumo srityje. Komisija taip pat rengia naujus labiau suderintų partnerių teisingumo sistemų duomenų rinkimo metodus. Svarbus šios srities rezultatas bus regioninis projektas dėl teismų procesų korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo srityje stebėsenos, kuris bus vykdomas su Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (ESBO). Su Pasaulio banku sudarytos sutartys, pagal kurias jis atliks keletą regioninių teisingumo sistemų tyrimų, o Europos Tarybos veiksmingo teisingumo komisija (CEPEJ) padės suderintai rinkti duomenis iš šio regiono.

Komisija taip pat teikė labiau prie poreikių pritaikytą techninę pagalbą, t. y. vykdė patariamąsias misijas, daugiausia dėmesio skirdama teisingumo reformoms ir kovai su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija. Šiuo metu dvi tokios misijos vykdomos Juodkalnijoje ir Albanijoje, dar dvi numatytos 2019 m. Kosove ir Bosnijoje ir Hercegovinoje, o dar viena – Šiaurės Makedonijoje ir galbūt Serbijoje.

Komisija taip pat glaudžiai bendradarbiauja su Europos demokratijos fondu, kad paremtų nepriklausomas žiniasklaidos platformas, pilietinę visuomenę ir demokratijos aktyvistus. 6 mln. EUR ES parama leido šiam fondui 2018 m. veiklą išplėsti ir į Vakarų Balkanus; šioje srityje finansuota 14 naujų dotacijų.

Pagal **2 pavyzdinę iniciatyvą „Veiksmų saugumo ir migracijos srityje stiprinimas“** su regionu bendradarbiaujama siekiant spręsti bendras grėsmes saugumui, įskaitant terorizmą, smurtinį ekstremizmą, radikalizaciją, organizuotą nusikalstamumą, neteisėtą prekybą žmonėmis ir šaunamaisiais ginklais, hibridines grėsmes, taip pat stiprinti partnerių gebėjimus spręsti su migracija ir saugumu susijusias problemas. Ši veiklos kryptis buvo remiama ministrų susitikimais Londone liepos mėn. ir Tiranoje 2018 m. spalio mėn., kurie buvo labai svarbūs siekiant užtikrinti glaudesnę bendradarbiavimą saugumo, ginklų atsargų valdymo ir bendrų kovos su terorizmu priemonių planavimo srityse.

ES ir Vakarų Balkanų šalių teisingumo ir vidaus reikalų ministrų forume Tiranoje Komisija ir šešios Vakarų Balkanų šalys partnerės susitarė dėl bendro kovos su terorizmu veiksmų plano. Dabar Komisija padeda rengti konkrečioms šalims skirtus veiksmų planus, suderintus su regioniniais prioritetais. Komisija taip pat įsteigė regioninį nacionalinių koordinatorių tinklą, kurio siekis – užkirsti kelią smurtiniam ekstremizmui. 2018 m. įvyko du susitikimai, o 2019 m. kovo mėn. – dar vienas.

Komisija baigia persvarstyti 2015–2019 m. ES ir Pietryčių Europos kovos su neteisėta prekyba šaunamaisiais ginklais veiksmų planą. ES skyrė specialų finansavimą iš BUSP biudžeto eilutės, kad padėtų įgyvendinti Regioninį veiksmų planą dėl šaulių ir lengvųjų ginklų, priimtą 2018 m. liepos mėn. Londone įvykusiame vidaus reikalų ministrų susitikime.

ES paragino Vakarų Balkanų šalis partneres prisidėti prie ES kovos su sunkių formų ir organizuotu nusikalstamumu politikos ciklo ir prie atitinkamų metinių veiksmų planų rengimo ir įgyvendinimo. Europos išorės veiksmų tarnyba (EIVT) savo ruožtu dažniau rengė bendros užsienio ir saugumo politikos dialogo susitikimus su Vakarų Balkanais, siekdama skatinti tolesnę regiono ir ES bendrųjų pozicijų derinimą. EIVT paragino visas Vakarų Balkanų šalis partneres dalyvauti apklausose dėl hibridinių grėsmių, kad būtų įvertintas jų pažeidžiamumas ir būtų galima geriau atitinkamai nukreipti ES paramą. Iki šiol pradėtos keturių partnerių apklausos.

Migracijos srityje Komisija, bendradarbiaudama su atitinkamomis ES agentūromis ir tarptautinėmis organizacijomis, toliau vykdo plataus užmojo projektus migracijos valdymo srityje: stiprina partnerių gebėjimus valdyti mišrius migracijos srautus, nustato prieglobsčio procedūras, gražinimo mechanizmus ir keitimąsi informacija. Komisija taip pat ėmėsi iniciatyvų, kad geriau koordinuotų į regioną komandiruotų migracijos ryšių palaikymo pareigūnų darbą ir pagerintų keitimąsi operatyvine informacija.

Siekdama didesnės sąveikos saugumo ir migracijos srityje, Komisija užtikrino aktyvesnę teisingumo ir vidaus reikalų agentūrų dalyvavimą Vakarų Balkanuose. Be kita ko, pasirašytas Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro (ENNSC) darbinis susitarimas, pasirašytas Eurojusto ir Albanijos bendradarbiavimo susitarimas (tokie susitarimai jau pasirašyti su Juodkalnija ir Šiaurės Makedonija), taip pat baigtos derybos dėl susitarimo dėl Europos sienų ir pakrančių apsaugos pajėgų statuso su penkiomis regiono šalimis, kurios turi bendrą sieną su ES. Įsigaliojo susitarimas su Albanija ir išsiųsti pirmieji sienos apsaugos pareigūnai. Galiausiai Komisija, siekdama pagerinti šioje srityje veikiančių agentūrų veiklos koordinavimą, įsteigė ES teisingumo ir vidaus reikalų agentūrų darbo grupę, kuri remia darbą Vakarų Balkanuose.

Bendra 2018 m. asignavimų suma veiksams, susijusiems su teisine valstybe, saugumu ir migracija, viršijo 145 mln. EUR.

3 pavyzdinės iniciatyvos „Socialinio ir ekonominio vystymosi rėmimas“ tikslas — skatinti regioninės ekonominės erdvės įgyvendinimo pažangą, pritaikyti esamas investicijų sistemas, kad būtų skatinamos investicijos regione, strategiškiau naudoti ekonominių reformų programas ir remti švietimą ir socialines reformas. 2018 m. birželio mėn. švietimo ministrų susitikimas Briuselyje ir liepos mėn. ekonomikos ministrų susitikimas Vienoje buvo svarbūs šios pavyzdinės iniciatyvos įgyvendinimo pažangos katalizatoriai, visų pirma, kiek tai susiję su regioninės ekonominės erdvės ir įvairių profesinio mokymo, studentų judumo ir kvalifikacijų pripažinimo iniciatyvų įgyvendinimu. 2019 m. ES taip pat rengia sisteminius susitikimus su Vakarų Balkanų šalių užimtumo ministrais.

Komisija kartu su Regioninio bendradarbiavimo taryba toliau padėjo įgyvendinti regioninės ekonominės erdvės daugiamečių veiksmų planą. Be kitų svarbių šios srities laimėjimų, 2018 m. balandžio mėn. įsigaliojo Vidurio Europos laisvosios prekybos susitarimo (VELPS) papildomas protokolai Nr. 5, patvirtinta Regioninė investicijų reformos darbotvarkė (RIRA) ir pradėta vykdyti regioninė finansų rinkų įvairinimo ir integracijos programa. Užbaigtos derybos dėl prekybos paslaugomis liberalizavimo ir pradėtos derybos dėl šio regiono specialistų judumo.

Šiuo metu strategiškai ir finansiškai plečiamas Vakarų Balkanų investicijų fondas (WBIF). Prieš šią plėtrą 2018 m. baigta tikslinė laikotarpio vidurio peržiūra. 2018 m. gruodžio mėn. WBIF dalyvaujančia tarptautine finansų įstaiga tapo *Agence française de développement* (AFD), o 2019 m. balandžio mėn. – Pasaulio banko grupė. Įgyvendinant Vakarų Balkanų garantiją, kuria siekiama į regioną pritraukti privačių investicijų, daroma pažanga. 2018 m. užbaigtas *ex ante* vertinimas ir pradėtas dialogas su tarptautinėmis finansų įstaigomis.

Komisija taip pat padidino paramą privačiojo sektoriaus plėtrai, daugiausia dėmesio skirdama pradedančiosioms įmonėms ir jaunų verslininkų galimybėms gauti finansavimą. Siekiant sustiprinti jaunimo verslumo gebėjimus ir suteikti darbo galimybių, pradėta nauja 10 mln. EUR vertės regioninė jaunimo garantijų sistema, pagal kurią galėtų būti suteiktas iki 80 mln. EUR finansavimas. Serbijoje Komisija įdiegė panašią 20 mln. EUR vertės garantijų programą, pagal kurią tikimasi Serbijos pradedančiosioms ir novatoriškoms įmonėms pritraukti iki 180 mln. EUR naujų paskolų. Komisija taip pat imasi priemonių, kad jos parama pažangiosios specializacijos strategijoms galėtų būti teikiama ir Vakarų Balkanų šalims. Šiuo metu tokia parama teikiama tik valstybėms narėms.

ES ėmėsi veiksmų, kad padidintų partnerių strateginių ekonominių reformų programų naudojimą, tokių programų rengimą derindama su Europos semestru. Ekonominių reformų programos padėjo stebėti užimtumo ir socialines reformas. Šiuo atžvilgiu naudingas ir metinis ES ir Vakarų Balkanų ministrų susitikimas, vyksiantis 2019 m. birželio mėn. Be to, naujomis dvišalėmis pagalbos programomis ir regiono profesinio rengimo ir mokymo judumo programa padėjo padidinti ES finansinę paramą užimtumui, švietimui, socialinei įtraukčiai ir sveikatai. ES laipsniškai didina savo paramą pagal programą „Erasmus+“ ir siekia iki 2020 m. ją padvigubinti.

Bendra PNPP asignavimų suma 2018 m., skirta veiksams, susijusiems su konkurencingumu, ekonomikos augimu ir švietimu, sudarė daugiau nei 260 mln. EUR.

4 pavyzdinė iniciatyva „Sujungiamumo gerinimas“ daugiausia dėmesio skiriama transporto ir energetikos srities jungčių plėtojimui, siekiant palengvinti prekybą ir skatinti ekonomikos augimą. Pagal pavyzdinę iniciatyvą numatyti veiksmai yra planavimas ir

investicijos į infrastruktūrą, taip pat regioninei rinkos integracijai tinkamų reguliavimo sąlygų kūrimas.

2018 m. balandžio mėn. Liublianoje ir gruodžio mėn. Briuselyje surengti transporto ministrų susitikimai buvo labai svarbūs priimant keletą transporto reformos deklaracijų, o energetikos ir aplinkos ministrų susitikime Podgoricoje patvirtinta novatoriška energetikos pertvarkos deklaracija.

Energetikos srityje Komisija padeda plėsti ES energetikos sąjungą į Vakarų Balkanus ir pagal Energijos bendrijos sutartį kurti bendrą reguliavimo erdvę. Siekiant tolesnės pažangos šioje srityje reikės pasistūmėti per atitinkamą Belgrado ir Prištinos dialogo dalį.

Vienas svarbiausių laimėjimų – 2019 m. vasario mėn. Podgoricoje vykusiame Vakarų Balkanų energetikos ir aplinkos ministrų susitikime pasirašytas bendras pareiškimas dėl perėjimo prie švarios energijos. Be 50 mln. EUR, kurie jau skirti pagal Regioninę energijos vartojimo efektyvumo priemonę (REEF), Komisija skyrė 30 mln. EUR vertės dotacijas energijos vartojimo efektyvumui didinti. 2018 m. Komisija pritarė susitarimo dėl Bulgarijos ir Serbijos jungiamojo dujotiekio pasirašymui. Dujotiekis bus iš dalies finansuojamas iš PNPP ir Europos regioninės plėtros fondo. Transporto srityje Komisija toliau rėmė Transporto bendrijos sutarties įgyvendinimą ir jos sekretoriato veiklą. Visų pirma buvo įsteigtos Bendrijos institucijos (Regioninis valdymo komitetas ir Ministrų taryba), su Serbija pasirašytas susitarimas dėl būstinės, o 2019 m. pradžioje paskirtas laikinai pareigas einantis direktorius.

Komisija padėjo parengti ministrų deklaraciją, kuria siekiama naudojant integruotus kelių ir geležinkelių sienos perėjimo punktus pašalinti kliūtis pasienyje. Deklaracija grindžiama ES finansuotu tyrimu, kuriuo regione nustatyti 32 prioritetiniai sienos perėjimo punktai, kurie galėtų būti integruoti. Šiuo metu dėl kiekvieno sienos perėjimo punkto pasirašomi atitinkamų šalių dvišaliai susitarimai.

Po to, kai Liublianoje transeuropinio transporto tinklo (TEN-T) ministrų susitikime ir Sofijos aukščiausiojo lygio susitikime buvo priimtos atitinkamos ministrų deklaracijos, Komisija taip pat padeda parengti naują regioninę geležinkelių strategiją ir kelių eismo saugumo veiksmų planą, kuriais visų pirma pašalinant vadinamąsias juodąsias dėmes siekiama sumažinti keliuose žūstančių asmenų skaičių. 2018 m. Komisija finansavo 24 šių juodųjų dėmių patikrinimus, juos atliko „Connecta“ ekspertai.

Kalbant apie investicijas į infrastruktūrą, 2018 m. pagal Vakarų Balkanų investicijų programą toliau buvo remiama sujungiamumo darbotvarkė. Sofijos aukščiausiojo lygio susitikime Komisija paskelbė apie dotacijas vienuolikai naujų transporto projektų; bendra ES dotacijų vertė – 192,7 mln. EUR. Nuo WBIF veiklos pradžios Komisija pagal šią priemonę 31 prioritetiniam projektui skyrė 700 mln. EUR paramą, kuri pritraukė daugiau kaip 2,4 mlrd. EUR išorės investicijų.

Pagal 5 pavyzdinę iniciatyvą „Vakarų Balkanų skaitmeninė darbotvarkė“ daugiausia dėmesio skiriama regiono skaitmeninės ekonomikos ir visuomenės kūrimui. Darbotvarkės, parengtos remiantis Komisijos tarnybų darbinio dokumentu, kuriame išdėstytos pagrindinės iniciatyvos, įgyvendinimo pradžia paskelbta 2018 m. birželio mėn. ES kasmetinėje Skaitmeninėje asamblėjoje. Be to, Komisija su Vakarų Balkanų šalimis partnerėmis užmezgė informacinių ir ryšių technologijų (IRT) srities dialogus; be kita ko, rengiami už skaitmeninę ekonomiką ir visuomenės reikalus atsakingo Komisijos nario vizitai į visas regiono sostines.

Komisija taip pat aktyviai rėmė derybas dėl naujojo regioninio tarptinklinio ryšio susitarimo, pagal kurį visuose Vakarų Balkanuose bus panaikinti vidiniai tarptinklinio ryšio mokesčiai.

2019 m. balandžio mėn. vykusiame ministrų susitikime skaitmeniniais klausimais patvirtintas susitarimas įsigalios 2019 m. liepos mėn.

Pagal WBIF Komisija numatė skirti 30 mln. EUR techninei pagalbai, kuri turėtų padėti pasirengti investicijoms į plačiajuosčių ryšių, ir dar 8 mln. EUR regioninei kibernetinio saugumo didinimo iniciatyvai.

ES taip pat siekia suteikti galimybių Vakarų Balkanų šalims partnerėms dalyvauti įvairiuose Europos forumuose ir grupėse. Partnerės stebėtojų teisėmis įtrauktos į Europos audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų reguliuotojų grupę (ERGA) ir Bendrosios skaitmeninės rinkos aukšto lygio grupę (DSM HLG). Jos taip pat buvo pakviestos stebėtojų teisėmis dalyvauti Europos elektroninių ryšių reguliuotojų institucijos (BEREC) veikloje.

Galiausiai Komisija partneres įtraukia į įvairias Bendrijos iniciatyvas skaitmeninių įgūdžių, e. valdžios ir e. sveikatos srityse. Tarp jų – Plačiajuosčio ryšio kompetencijos biuro tinklas, stažuotės „Digital Opportunity“, ES „Code Week“ ambasadoriai, programa ISA2, e. sveikatos tinklas, Europos dirbtinio intelekto aljansas bei ES blokų grandinės stebėjimo centras ir forumas.

Bendra PNPP asignavimų suma, 2018 m. skirta veiksams, susijusiems su transporto, energetikos ir skaitmeninio sektoriaus jungtimis, sudarė daugiau nei 450 mln. EUR.

6 pavyzdinės iniciatyvos „Susitaikymo ir gerų kaimyninių santykių rėmimas“ tikslas – skatinti tvarią ir ilgalaikę taiką regione, vykdant veiklą trijose teminėse srityse. Siekiama: spręsti praeities palikimo problemas, atkurti bendruomenių tarpusavio ryšius ir stiprinti bendradarbiavimą bendro intereso srityse. Šie klausimai nuolat įtraukiami į Vakarų Balkanų šalių užsienio reikalų ministrų susitikimų, taip pat į aukšto lygio susitikimų dvišaliais klausimais, kuriuos 2018 m. pradėjo Tarybai pirmininkavusi Austrija, darbotvarkes.

Komisija toliau remia Tarptautinį baudžiamųjų tribunolų likusių funkcijų mechanizmą ir Kosovo specialiųjų bylų tyrimo skyrių. Kartu su Tarptautine be žinios dingusių asmenų paieškos komisija ir Tarptautiniu Raudonojo Kryžiaus komitetu Komisija remia pastangas išspręsti likusias dingusių asmenų bylas ir patenkinti jų šeimų poreikius. Komisija taip pat tvirčiau rėmė regioninės tiesos komisijos kūrimą.

ES teikia finansinę paramą Regioniniam jaunimo bendradarbiavimo biurui (RYCO), kuris labai padeda didinti jaunimo judumą ir tarpusavio bendradarbiavimą. Pradėta Vakarų Balkanų jaunimo laboratorija, kad jaunimas galėtų prisidėti prie politikos formavimo. Pagal programą „Kūrybiška Europa“ padidinta parama kultūros ir kūrybos sektorių bendradarbiavimui.

Be įvairių daugiašalių veiksmų, kuriais remiamas regioninis bendradarbiavimas, Tarptautinio bendradarbiavimo programa sudaro sąlygas vykdyti konkrečius jungtinius bendruomenių projektus tokiais klausimais kaip gamtos išteklių valdymas, turizmas ir kultūra. Bendra ES parama institucinėms ir socialinėms bei ekonominėms reformoms padeda atkurti piliečių ir bendruomenių pasitikėjimą ir drauge kurti susitaikymui palankią aplinką.

2018 m. bendri PNPP asignavimai, skirti geriems kaimyniniams santykiams ir susitaikymui remti, sudarė beveik 80 mln. EUR.

Komisija ateinančiais metais ir toliau remsis minėtais šešių pavyzdinių iniciatyvų įgyvendinimo srities laimėjimais, kad visapusiškai įgyvendintų pagal Vakarų Balkanų strategiją prisiimtus įsipareigojimus. Toliau užtikrinsime šalių partnerių ir susijusių valstybių narių dalyvavimą ir jas informuosime, palaikydami politinį dialogą, nuolat vertindami pažangą ir rengdami specialius darbo lygmenis susitikimus. Siekiant plataus užmojo strategijos ir jos veiksmų plano tikslų bus labai svarbu, kad Vakarų Balkanų šalys partnerės toliau dalyvautų ir konstruktyviai bendradarbiautų regioniniu lygmeniu.

4 PRIEDAS. Pagrindiniai statistiniai duomenys

STATISTINIAI DUOMENYS (2019 m. balandžio 29 d.)

Demografinė padėtis	Pastaba	Juodkalnija		Šiaurės Makedonija		Albanija		Serbija		Turkija		Bosnija ir Hercegovina		Kosovas*		ES 28	
		2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.
Iš viso gyventojų (tūkst.)		622,2	622,4	2071,3	2 073,7	2 875,6	2 876,6	7 076,4	7 040,3	78 741	79 815	3 516,0	3 509,7	1 771,6	1 785,5	510 182p	511 373bp
15–64 m. gyventojų dalis, tenkanti bendram gyventojų skaičiui (%)		67,6	67,4		70,2	68,7	68,7	66,6	66,3	67,8	68	:	:	65,6p	66,8	65,3	65,0b
Apytikslė natūralios gyventojų kaitos norma (1 000 gyventojų)		1,8	1,5	1,2	0,7	3,6	3,0	-5,1	-5,5	11,2	10,8	-1,8p	-2,0	8,4p	8,2	0,0p	-0,4bp
Vyrų numatoma viso gyvenimo trukmė (metais)		74,1	73,9	73,4	74,1	77,1	77,1	73,2	73,1	75,4	75,7	:	:	75,9p	:	78,2	78,3b
Moterų numatoma viso gyvenimo trukmė (metais)		78,9	79,2	77,5	77,9	80,1	80,1	78,3	78,1	81	81,3	:	:	81,6p	:	83,6	83,5b

Darbo rinka	Pastaba	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.
20–64 m. gyventojų ekonominio aktyvumo lygis: ekonomiškai aktyvių 20–64 m. gyventojų dalis (%)	1)	69,1	69,3	69,6	70,3	73,3e	73,9	70,0	71,2	60,9	61,9	58,8	58,4	44,0	49,0	77,6	78,0
20–64 m. vyrų ekonominio aktyvumo lygis: ekonomiškai aktyvių 20–64 m. vyrų dalis (%)	1)	76,7	77,0	83,8	84,4	82,5e	84,3	78,0	78,8	83,3	83,7	72,0	71,3	66,8	75,1	83,7	84,1
20–64 m. moterų ekonominio aktyvumo lygis: ekonomiškai aktyvių 20–64 m. moterų dalis (%)	1)	61,6	61,7	54,9	55,7	64,2e	63,5	62,0	63,6	38,5	40,0	45,3	45,6	20,9	22,6	71,4	72,0
20–64 m. gyventojų užimtumo lygis (gyventojų skaičiaus dalis %)																	
Iš viso		57,1	58,2	53,3	54,8	62,1e	63,9	59,1	61,5	54,3	55,3	44,2	46,6	32,3	34,4	71,1	72,2
Vyrų		63,0	65,2	63,7	65,6	69,4e	72,1	66,3	68,5	75,5	76,1	56,4	58,1	49,9	54,0	76,9	78,0
Moterų		51,3	51,4	42,5	43,7	55e	55,6	51,9	54,5	33,2	34,4	32,0	35,1	14,6	14,6	65,3	66,5

Darbo rinka (tęsinys)	Pastaba	Juodkalnija		Šiaurės Makedonija		Albanija		Serbija		Turkija		Bosnija ir Hercegovina		Kosovas*		ES 28	
		2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.
15–24 m. nesimokantys ir nedirbantys asmenys, visos šio amžiaus grupės gyventojų dalis (%)		18,4	16,7	24,3	24,9	26,9e	25,9	17,7	17,2	24,0	24,2	26,4	24,3	30,1	27,4	11,6	10,9
15–29 m. nesimokantys ir nedirbantys asmenys, visos šio amžiaus grupės gyventojų dalis (%)		22,3	21,4	31,3	31,1	30e	29,7	22,3	21,7	27,8	27,5	31,4	28,8	37,3	35,0	14,2	13,4
Užimtumas pagal pagrindinius sektorius																	
Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė (%)		7,7	7,9	16,6	16,2	40,2e	38,2e	18,6	17,2	19,5	19,4	18,0	18,9	4,2	4,4	4,3	4,2
Pramonė (%)		9,8	9,5	23,1	22,5	12,8e	12,5e	20,2	21,2	19,5	19,1	22,7	22,2	18,0	17,4	17,3	17,3
Statybų sektorius (%)		7,7	7,6	7,2	7,2	6,5e	6,9e	4,3	4,1	7,3	7,4	8,6	7,3	11,5	12,9	6,7	6,8
Paslaugų sektorius (%)		74,8	75,0	53,1	54,1	40,5e	42,4e	57,0	57,5	53,7	54,1	50,8	51,6	66,3	65,3	71,7	71,7
Viešajame sektoriuje dirbantys asmenys (visų dirbančių gyventojų dalis), 20–64 m. gyventojai (%)	2)	31,2	32,6	:	:	15,6e	16,4e	28,3	27,8	13,8	13,3	17,8	18,4	30,8	28,4	:	:
Privačiajame sektoriuje dirbantys asmenys (visų dirbančių gyventojų dalis), 20–64 m. gyventojai (%)	2)	47,0	45,5	:	:	84,4e	83,6e	71,7	72,2	86,2	86,7	82,2	81,6	69,2	71,6	:	:
Nedarbo lygis (darbo jėgos %)																	
Iš viso	1)	17,8	16,1	23,7	22,4	15,2e	13,7e	15,4	13,6	10,9	10,9	25,5	20,7	27,5	30,3	8,6	7,6
Vyrų	1)	18,3	15,4	24,4	22,7	15,9e	14,6e	14,8	13,0	9,6	9,4	22,6	19,0	26,2	28,5	8,4	7,4
Moterų	1)	17,1	16,9	22,7	21,8	14,4e	12,6e	16,2	14,4	13,6	13,9	30,2	23,3	31,7	36,4	8,8	7,9
Jaunimo (15–24 m.)	1)	35,9	31,7	48,2	46,7	36,5e	31,9e	34,9	31,9	19,5	20,5	54,3	45,8	52,4	52,7	18,7	16,8
Ilgalaikių bedarbių (> 12 mėnesių)	1)	13,4	12,4	19,2	17,4	10,1e	8,9e	10,0	8,2	2,2	2,4	21,7	17,0	18,0	21,7	4,0	3,4
Vidutinis nominalus mėnesinis darbo užmokestis (EUR)	3)	499	510	363	372	397	446	516	544	607	555	429	435	:	:	:	:

Švietimas	Pastaba	Juodkalnija		Šiaurės Makedonija		Albanija		Serbija		Turkija		Bosnija ir Hercegovina		Kosovas*		ES 28	
		2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.
Mokyklos ir mokymo programų nebaigę asmenys; ne daugiau kaip pagrindinį išsilavinimą turinčių ir toliau nebesimokančių 18–24 m. gyventojų dalis (%)		5,5	5,4	9,9	8,5	19,6e	19,6	7,0	6,2	34,3	32,5	4,9	5,1	12,7	12,2	10,7	10,6
Viešosios išlaidos švietimui pagal BVP (%)		:	:	:	:	3,1p	3,1p	3,6	3,7	4,7	4,2	:	:	4,6	4,4	:	:
Ne daugiau kaip vidurinį išsilavinimą turinčių 20–24 m. gyventojų procentinė dalis, iš viso		6,8	4,9	12,0	9,3	:	:	7,8	6,8	43,9	42,8	5,8u	6,1u	14,6	13,8	16,8	16,6
Ne daugiau kaip vidurinį išsilavinimą turinčių 20–24 m. vyrų procentinė dalis		5,8	4,9	10,9	8,8	:	:	8,6	7,3	44,2	42,9	5,5u	6,1u	12,5	12,8	19,1	19,1
Ne daugiau kaip vidurinį išsilavinimą turinčių 20–24 m. moterų procentinė dalis		7,9	4,9	13,1	9,8	:	:	7,0	6,3	43,7	42,7	6,3u	6,2u	17,0	14,9	14,4	14,1
Vidurinį išsilavinimą įgijusių arba profesinio mokymo programose turint vidurinį išsilavinimą dalyvavusių 20–24 m. gyventojų procentinė dalis, iš viso		82,2	86,9	77,2	80,3	:	:	84,9	85,0	35,7	36,1	86,6	86,9	70,5	70,8	65,3	65,1
Vidurinį išsilavinimą įgijusių arba profesinio mokymo programose turint vidurinį išsilavinimą dalyvavusių 20–24 m. vyrų procentinė dalis		86,9	90,6	82,5	83,7	:	:	86,3	86,3	38,3	39,4	89,0	89,4	74,5	74,2	66,1	65,8
Vidurinį išsilavinimą įgijusių arba profesinio mokymo programose turint vidurinį išsilavinimą dalyvavusių 20–24 m. moterų procentinė dalis		77,2	82,9	71,8	76,7	:	:	83,3	83,5	33,3	32,9	83,7	84,0	66,0	66,9	64,4	64,4
Tretinį išsilavinimą turinčių 30–34 m. gyventojų procentinė dalis, iš viso		33,9	34,0	29,1	30,5	20,9e	23,5e	29,9	31,4	26,5	27,3	23,1	23,8	19,1	21,8	39,0	39,8
Tretinį išsilavinimą turinčių 30–34 m. vyrų procentinė dalis		31,8	30,0	24,5	24,6	18,0e	21,1e	24,7	25,4	28,3	28,6	16,6u	19,4	18,9	22,4	34,3	34,8

Tretinį išsilavinimą turinčių 30–34 m. moterų procentinė dalis	35,9	37,7	33,8	36,8	23,9e	26,0e	35,3	37,6	24,6	26,0	29,4	28,4	19,4	21,2	43,8	44,8
--	------	------	------	------	-------	-------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Nacionalinės sąskaitos	Pastaba	Juodkalnija		Šiaurės Makedonija		Albanija		Serbija		Turkija		Bosnija ir Hercegovina		Kosovas*		ES 28	
		2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.
Bendrasis vidaus produktas																	
Dabartinėmis kainomis (mlrd. EUR)		4,0	4,3	9,7p	10,0p	10,7	11,6p	36,7	39,2	780,2	753,9	15,3	:	6,1	6,4	14 958,3	15 382,6
Vienam gyventojui (EUR)		6 400	6 900	4 700e	4 800p	3 700	4 000p	5 200	5 600	9 800	9 400	4 400	4 700	3 400	3 600	29 300	30 000
Pagal perkamosios galios standartus (PGS) vienam gyventojui		13 000	13 700	10 800e	10 800p	8 600	9 100p	11 400	11 600	19 200	19 900	9 000	9 500	:	:	29 300	30 000
Pagal perkamosios galios standartus (PGS) vienam gyventojui, palyginti su ES vidurkiu (ES 28 = 100)		44	46	37e	36p	30	30p	39	39	65	66	31	32	:	:	-	-
Realus (apimties) metinis pokytis, palyginti su ankstesniais metais (%)		2,9	4,7	2,8	0,2p	3,3	3,8p	3,3	2,0	3,2	7,4	3,1	:	4,1	4,2	2,0	2,4
Bendroji pridėtinė vertė pagal pagrindinius sektorius																	
Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė (%)		9,0	8,4	10,6	9,1p	22,6	21,8p	8,2	7,3	7,0	6,9	7,5	:	13,0	11,4	1,6	1,7
Pramonė (%)		12,2	11,2	19,7	20,6p	14,0	12,8p	26,3	26,5	22,3	23,2	22,6	:	21,5	21,8	19,5	19,7
Statybų sektorius (%)		6,7	8,2	8,0	7,2p	10,2	10,5p	4,7	5,0	9,7	9,7	4,6	:	8,1	9,9	5,3	5,4
Paslaugų sektorius (%)		72,1	72,2	61,7	63,1p	53,2	54,9p	60,8	61,2	61,0	60,2	65,3	:	57,4	56,9	73,6	73,2

Mokėjimų balansas																	
Grynosios tiesioginės užsienio investicijos (TUI, srautai į šalį ir iš šalies, mln. EUR)		371,6	484,3	316,9	180,0	936,5	993,8	1 899,2	2 418,1	9 211,3	7 277,2	256,8	330,1	177,2	212,0	30 664,7	- 72 791,5
Grynosios tiesioginės užsienio investicijos (TUI, srautai į šalį ir iš šalies, BVP %)		9,4	11,3	3,3	1,8p	8,7p	8,6	5,2	6,2	1,2	1,0	1,7	:	2,9	3,3	0,2	-0,5
Grynosios tiesioginės užsienio investicijos (TUI, srautai į šalį ir iš šalies), palyginti su ES 28 (mln. EUR)		-25,6	174,1	199,1	100,2	274,7	:	1 304,4	1 756,7	3 166,7	1 786,0	214,9	217,0	15,6	107,3	-	-
Grynosios tiesioginės užsienio investicijos (TUI, srautai į šalį ir iš šalies), palyginti su ES 28 (BVP %)		-0,6	4,0	2,1	1,0p	2,6	:	3,6	4,5	0,4	0,2	1,4	:	0,3	1,7	-	-
Perlaidos (BVP %)		4,8	4,7	2,0	1,9p	5,7p	5,5	7,3	7,6	0,1	0,0	8,2	:	11,4	11,8	0,1	0,1

Išorės prekyba prekėmis	Pastaba	Juodkalnija		Šiaurės Makedonija		Albanija		Serbija		Turkija		Bosnija ir Hercegovina		Kosovas*		ES 28	
		2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.
Eksporto į ES 28 šalis dalis (nuo viso eksporto vertės, %)		37,4	34,8	80,0	81,1	77,9	77,2	67,6	67,6	47,9	47,0	71,3	71,2	22,6	24,9	-	-
Importo iš ES 28 šalių dalis (nuo viso importo vertės, %)		48,2	47,4	61,9	62,9	63,1	61,7	58,7	58,9	39,0	36,4	61,9	60,9	43,1	43,1	-	-
Prekybos balansas (mln. EUR)		-1 736	-1 932	-1 786	-1 818	-2 399	-2 622	-2 483	-3 194	-50 676	-67 771	-3 448	-3 646	-2 480	-2 669	37 238	21 099
Tarptautinė prekyba prekėmis ir paslaugomis (pagal BVP)																	
Importas (BVP %)		63,1	64,5	65,5	69,2p	45,8	46,6p	53,4	57,1	24,9	29,3	52,3	:	50,9	52,5	40,4	42,0
Eksportas (BVP %)		40,6	41,1	50,7	55,4p	29,0	31,6p	48,6	50,5	22,0	24,8	35,4	:	23,7	26,7	43,9	45,7

Viešieji finansai	Pastaba	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.
** Valdžios sektoriaus perteklius (+) / deficitas (-) (BVP %)		-2,8	-5,6	-2,7	-2,7	-1,8	-2,0	-1,2	1,1	-1,1	-2,8	1,2	2,6	:	:	-1,7	-1,0
** Bendroji valstybės skola (BVP %)		64,4	64,2	39,9	39,5	68,6	66,8	68,8	58,7	28,3	28,3	40,5	36,1	14,6e	16,6e	83,4	81,7

Finansiniai rodikliai	Pastaba	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.
Metinis vartojimo kainų pokytis (%)	4)	0,1	2,8	0,2	2,1	1,5	3,3	1,3	3,3	7,7	11,1	-1,1	1,2	0,3	1,5	0,2	1,7
** Privačiojo sektoriaus konsoliduota skola (pagal BVP, %)	5)	:	:	:	:	:	:	:	:	84,8	85,1	84,5	83,3	:	:	141,9	140,3
Bendra užsienio skola (pagal BVP, %)		:	:	74,7	73,6p	73,4p	68,7	72,1	65,3	47,4	53,4	:	:	33,2	32,6	:	:
Bendra skola užsienio valiuta (pagal BVP, %)	6)	:	:	:	:	73,5	68,7	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Metinė skolinimosi norma (vienų metų, %)	7)	7,45	6,81	4,25	3,75	5,89	5,98	5,50	5,00	15,79	18,12	4,97	3,88	7,47	6,83	:	:
Metinė palūkanų už indėlius norma (vienų metų, %)	8)	0,93	0,69	0,25	0,25	0,80	0,75	2,50	2,00	10,33	13,53	0,09	0,06	1,01	1,04	:	:
Tarptautinių atsargų (įskaitant auksą) vertė (mln. EUR)		803,0	897,7	2 613,4	2 336,3	2 945,0	2 995,9	10 204,6	9 961,6	95 863,2	95 361,6	4 873,2	5 397,5	605,1	683,4	:	:
Tarptautinės atsargos (atitiktis importo mėnesiais)		3,9	3,9	4,9	4,0	7,2	6,7	6,2	5,4	6,0	5,2	7,3	7,2	2,3	2,4	:	:

Verslas	Past aba	Juodkalnija		Šiaurės Makedonija		Albanija		Serbija		Turkija		Bosnija ir Hercegovina		Kosovas*		ES 28	
		2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.
Pramonės gamybos indeksas (2010 = 100)		84,4s	81,8s	122,0	122,2	143,8	142,9	111,7	115,8	126,3	134,3	112,0	115,5	:	:	105,6	109,1s
Infrastruktūra	Past aba	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.
Geležinkelių tinklo tankis (veikiančios linijos tūkstančiui km ²)	9)	18,4	18,4	27,4	27,4	12,2	12,2	48,6	48,5	13,2	13,3	20,0	20,0	30,9	30,9	:	:
Greitkelių ilgis (km)		0	0	259	259	:	:	741	963	2542	2657	163	172	98	108	:	:
Energetika	Past aba	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.	2016 m.	2017 m.
Grynasis energijos importas (pagal BVP)		3,4	4,9	5,2	5,9	1,3	2,5	3,4	4,3	1,0	1,5	4,3	:	4,1	5,4	1,3	1,5

: = nėra
b = serijų pertrauktys
e = apskaičiuotoji vertė
p = preliminarūs duomenys
s = Eurostato įvertis / apskaičiavimas
u = nepatikimi duomenys
- = netaikoma

* = Šis pavadinimas nekeičia pozicijų dėl statuso ir atitinka JT ST rezoliuciją 1244 bei Tarptautinio Teisingumo Teismo nuomonę dėl Kosovo nepriklausomybės deklaracijos.

** = Plėtros šalių valdžios sektoriaus deficito ir skolos duomenys skelbiami „tokie, kokie yra“, negarantuojant dėl jų kokybės ir dėl to, ar laikytasi ESS taisyklių.

Pastabos:

- 1) Turkija: nedarbas remiantis 4 savaičių kriterijumi + naudojant tik aktyvius darbo paieškos metodus.
- 2) Bosnija ir Hercegovina: viešasis sektorius apima NACE 2 red. O, P ir Q sekcijas, o privatusis sektorius apima kitas NACE sekcijas. Juodkalnija: neįtrauktos NVO; duomenys susiję su (privačiojo arba viešojo sektoriaus) darbuotojais, kurie sudaro visų dirbančiųjų asmenų dalį.
- 3) Albanija: viešasis sektorius. Bosnija ir Hercegovina: grynasis uždarbis. Serbija: darbo užmokestis, mokamas juridinių subjektų ir ne bendrovių formos įmonių darbuotojams.
- 4) Suderintas vartotojų kainų indeksas, išskyrus Bosniją ir Hercegoviną.
- 5) Bosnija ir Hercegovina: pinigų finansų įstaigų duomenys.
- 6) Albanija: išorės skola (įskaitant TUI).
- 7) Albanija: vidutinė svartinė palūkanų norma, taikoma per atitinkamą mėnesį suteiktoms naujoms paskoloms su 12 mėn. grąžinimo terminu. Juodkalnija: metinė svartinė vidutinė faktinė palūkanų norma, nesumokėtos sumos. Šiaurės Makedonija: metų pabaiga (gruodžio 31 d.). Bosnija ir Hercegovina: trumpalaikių paskolų ne finansų bendrovėms palūkanų normos nacionaline valiuta (svartinis vidurkis).
- 8) Albanija: indėlių palūkanų normos išreiškia vidutinę svartinę normą per atitinkamą mėnesį priimtiems naujiems indėliams, kai terminas – 12 mėnesių. Juodkalnija: metinė svartinė vidutinė faktinė palūkanų norma, nesumokėtos sumos. Šiaurės Makedonija: metų pabaiga (gruodžio 31 d.). Turkija: vienos nakties indėlių galimybė. Bosnija ir Hercegovina: indėlių iki pareikalavimo palūkanų normos nacionaline namų ūkių valiuta (svartinis vidurkis).
- 9) Serbija: pagal bendrą plotą, o ne sausumos plotą.